

ENDEL MALLENE

A-22396

ABIKS KIRJASAATJALE

AJALEHE „EDASI“ TOIMETUSE VÄLJAANNE
TARTU 1958

Ajalehe „Edasi“ kirjasaatjale

sm.

Toimetusele

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

SAATEKS

2. septembril 1958. a. sai ajalehe «Edasi» toimetus kirjasaatja Kristjan Küttil kirja, milles ta kirjasaatjate II vabariikliku kongressi otsuste valgusel avaldab mõtteid ja arvamusi kirjasaatjate juhendamise ja nende kvalifikatsiooni tõstmise kohta. Ta on seisukohal, et ainuüksi kirjasaatjate nõupidamistest ja teistest korraldatavatest üritustest enam ei piisa, ja jätkab:

«Leian, et tekkinud lünka saaks täita — ja selleks on olemas põhjendatud vajadus — ajalehe kirjasaatja käsiraamatu väljaandmisega, kus üldiste juhtnööride andmise kõrval leiaksid käsitlemist ka ajakirjanduslikud žanrid, keele- ja stiiliküsimused jne... Nõudmine sellise käsiraamatu järele on igatahes suur.»

Samasugust soovi on avaldanud ka mitmed teised kirjasaatjad. «Edasi» toimetuse kollektiiv arutas seda küsimust ja otsustas esimese tagasihoidliku katsena selles suunas välja anda brošüüri «Abiks kirjasaatjale». Nüüd jõuabki see lugeja kätte. Arusaadavalt ei pretendeeri käesolev väljaanne täielikkusele; ta taotleb vaid anda mõningaid näpunäiteid, mis võiksid olla abiks neile, kes tunnevad huvi ajalehele kaastöö tegemise vastu ja tahavad oma oskusi sel alal rikastada. Loodame, et käesolev brošüür kujuneb kirjasaatjale sõbraks ja abimeheks. Ühtlasi on toimetus tänulik kõigi märkuste ja arvamuseavalduste eest brošüüri «Abiks kirjasaatjale» sisu kohta.

Nõukogudema elab praegu suurte sündmuste tähe all. Kõikjal arutatakse aktiivselt teese N. S. Hruštšovi ettekandeks NLKP XXI kongressil «NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959—1965». NLKP Keskkomitee detsembripleenum võttis vastu innustava programmi meie maa põllumajanduse edasiarendamiseks eelseisva il aastail. Kõik nõukogude inimesed on tulvil tahet tervitada NLKP XXI kongressi uute saavutustega loovas töös.

Kõik see asetab vastutusrikkad ülesanded ka ajakirjanduse alal töötajate, iga kirjasaatja ette. Rakendagem siis kõik jõud, energia ja teadmised nende kõrgete eesmärkide teenistusse!

M. TEDER,

ajalehe «Edasi» toimetaja

Kirjasaatja tribüün

TEHASE ELU PEEGELDAJA

Kirjasaatja-«ametiga» tegin algust rohkem kui 11 aastat tagasi, täpsemalt 1947. aasta kevadel.

Aastate jooksul on mul tekkinud sellega seoses mitmeid mõtteid ja arvamusi, millel peatun allpool.

Tublist töölikirjasaatjast on toimetusel palju kasu. Ei jõua ju toimetuse kaastöölised üksi kõige ettevõttes toimuvaga põhjalikult kursis olla. Seepärast peavad töölikirjasaatjad informeerima kõigest olulisest ja huvitavast, mis toimub ettevõttes. Algaja alustab lühiinformatsioonist kui kõige levinumast ja kõige lihtsamast kaastööžanrist. Sageli on kirjasaatjad väitnud, et raske on esimesi ridu paberile panna. Kaastööd alustage lihtsalt. Pole tarvis välja mõelda mingisugust pikka ja üldsõnalist juttu alguseks. Ja kui te seda teete, siis toimetuse töötajad kärbivad liigse ikkagi. Niisiis — kaastöö peab alguse saama konkreetse jutuga.

Oluline on, et igal kaastööl oleks oma «selgroog». Selle moodustab küsimus, mille ümber jutt keerleb — näiteks sotsialistlik võistlus, ratsionaliseerimine jm. Pole näiteks õige, kui ühes sõnumis tehakse juttu nii tehasele saabunud unikaalsest tööpingist kui ka külmast veest tööliste pesuruumis. Neist peab teatama ajalehetoimetusele eraldi.

Vääralt toimib kirjasaatja, kes direktorit, peainseneri või mõnda teist juhtivat töötajat kartes ei informeerii toimetust ettevõtte töös esinevatest puudustest ja väärnähtustest. Kriitikal on määratu edasiviiv jõud. Töölikirjasaatjad peavad ajalehe veergudel julgemini sõna võtma. Kui aga ei taheta või ei saada ise kirjutada kriitilist artiklit, siis ollakse kohustatud toimetust kiiresti puudustest informeerima.

Hea töölikkirjasaatja on oma kaastöölistele kindlaks toeks ja tubliks seltsimeheks. Tema poole pöörduakse sageli mitmesuguste küsimustega. Talle antakse teemasid, millest kirjutada. Tavaliselt aga ammutab ta kaastööde teemad ise. Oma kirjasaatja-praktikas pole mul teema valikuga kunagi raskusi esinenud. Tavaliselt on ikka nii, et sündmused ise dikteerivad lühiinformatsiooni. Meie vabrikus on mitmeid tublisid töömehi. Olen neist kirjutanud, et anda lehe veergudel edasi nende kogemusi.

Igapäevane töö on seotud sotsialistliku võistlusega. Tähtis on, et kirjasaatjal oleks teravat silma ja kõrva ning et ta alati ja õigeaegselt informeeriks toimetust ettevõtte uutest saavutustest, et ta märkaks iga edasiliikumist sotsialistliku võistluse rindel.

Toimetusele saadetud sõnum olgu konkreetne. Et kirjutada tööstusest pikemalt, peab töölikkirjasaatja tootmisega kodus olema. Väga oluline on tunda tööstusse paigaldatud seadmeid, nende töötamise põhimõtet jne. Kui aga seda ei tunta, kujuneb kaastöö puudulikuks ja kui tehase inimesed loevad seda ajalehest, siis tehakse kirjasaatjale kindlasti etteheiteid, halvemal juhul aga soovitatakse tal rohkem mitte kirjutada. Ei ole halb ühes või teises ebaselges küsimuses pöörduda spetsialistide poole. See toob ainult kasu, kaastöö saab sisukam.

Kirjasaatjal tuleb väga palju kasutada vaba teemat, s. t. valida ise teema. Sellisel juhul on oluline lühidalt mõttes luua tulevase kaastöö lühike plaan. Tingimata kavandatagu rida selliseid punkte, mis on võrreldes teistega kaaluvamad. Muidugi on kõige parem need küsimused üksikult välja märkida, et hiljem ühte tervikusse siduda. Olgu aga jällegi märgitud, et nende küsimuste vahel peab valitsema kindel seos. Kui töölikkirjasaatja kavatseb koostada pikemat sõnumit, milles leiavad kasutamist erineva sisuga mõtted või pisi-teemad, kuid mis lõpuks on ikkagi seotud üldteemaga, on hea kasutada alapealkirju. Need aitavad mõtteid paremini esile tõsta.

Nüüd veel kord inimestest. Vähe on selliseid kaastöid, kus poleks ära toodud kui mitte tööinimese kuju, siis vähemalt nimi. Kirjutada inimesest, see tähendab tutvustada teda tuhandetele ja kümnetele tuhandetele. Seepärast on oluline, et kirjasaatja oleks enne põhjalikult tuttav nendega, kellest tal on plaanis kirjutada. Ainult inimese töösaavutusi teada on vähe, tarvis on teda tunda igast küljest.

Tavaliselt on head töömehed ka staažikad kaadritöölised. Nen-

dest kirjutad sa ajalehele sageli. Aga siis saabub moment, kus saad toimetust informeerida vaid lühikese sõnumiga — tubli töömees läks pensionile. Ja tundub, et see ongi kõik. Aga ei, nii see siiski pole. Kui tubli töötaja läks pensionile, ei ole kirjasaatjal veel õigust teda unustada, samuti nagu ei unusta ka tehase kollektiiv. Mina olen püüdnud seda silmas pidada. Ajalehes «Edasi» on ilmunud pikemad kirjutised «Pensionäri silmadega», «Pilk tehase ja rahva minevikku». Nendes käsitletakse Tartu põllutöomasinate tehase «Võit» viimastel aastatel pensionile läinute elu ja puhkust. Meie tehase pensionäridega on mul tihedad sidemed esiteks kui ametiühingukomitee kultuurikomisjoni esimehel ja teiseks kui töö-
liskirjasaatjal.

Ei tohi unustada noortöölisi. Nemad ju moodustavad järelkasvu vanadele. Kirjutada neist tuleb aga arvestusega, et sõnum ajalehes mõjuks kasvatavalt.

Sotsialistliku võistluse, plaani täitmise, uute masinate ja mehhanismide jne. kõrval ärgu jäetagu silma paari vahele ettevõtte kultuuri- ja sporditööd. Oluline on, et töö-
liskirjasaatja kirjutaks oma ettevõtte kultuuri- ja sporditööst. Oluline on, et töö-
liskirjasaatja kirjutaks oma ettevõtte ametiühingukomitee tööst, alatisest tootmisnõupidamisest, sellest, kuidas edeneb kollektiivlepingu täitmine.

Üks kirjasaatja põhikohuseid on sidemepidamine oma ettevõtte töötajatega. On inimesi, kellel on väärtuslikke mõtteid ja ettepanekuid, kuid kes tagasihoidlikkusest tingituna ei informeeri neist laiemat avalikkust. Kirjasaatja võtku see ülesanne endale, haaraku kinni õigetest ideedest, väärtuslikest ettepanekutest, huvitavatest mõtetest ja püüdku neid esitada ajalehes.

Niisama tihe nagu töö-
lishulkadega peab kirjasaatja side olema toimetusetöötajatega. Töö-
liskirjasaatja on siin maakirjasaatjaga võrreldes eelistatumas olukorras — esiteks on ta toimetusele lähemal, teiseks on peaaegu alati käepärast telefon, mille kaudu läheb nii mõnigi väärtuslik informatsioon veel n. ö. «soojalt» toimetuse lauale. Side toimetusega peab olema pidev. Kirjasaatja külaskäik toimetusse valmistab seal alati rõõmu, iga liiki informatsioon on teretulnud. Pean tunnistama, et suurt abi minu kui töö-
liskirjasaatja arenemisele on andnud kirjasaatjate seminarid ajalehe «Edasi» toimetuses.

U. TÖRUVERE,
kirjasaatja tehasest «Võit»

KAASTÖÖ KOLHOOSIKÜLAST

Mõnikord räägitakse, et ajalehele kirjutamine olevat raske ja keeruline. Tõsi, algus on raske, nii nagu iga asjaga. Ka minul võttis esimeste mõnerealist informatsioonide kirjutamine tublisti aega. Aga kogemused õpetasid. Ja nüüd võin öelda — südi pealehakkamine on oluline. Muidugi peab kirjasaatjal püsivust ja kannatlikkust olema, sest eriti algajail võtab kirjutamine tavaliselt rohkem aega. Sõnumit on vaja teinekord mitmeid kordi siluda, lauseid ümber teha.

Alustasin sõnumite saatmist ajalehele «Edasi» 1949. aastal. Tollal oli külas murranguline ajajärk — endiste üksiktalude asemele loodi põllumajanduslikke artelle. Minu kodukandis, Haage ja Soosilla külas moodustasid Kuuste kehvikud ja keskmikud kolhoosi «Sõprus». Noore kolhoosi saavutustest, inimestest ja töös ettetulevatest kitsaskohtadest hakkasingi kirjutama ajalehele.

Kõigepealt — millest kirjutada? Missugused peaksid olema need probleemid, millest maakirjasaatja kinni haarab? Algaja ei leia sageli teemat. Kõigepealt peab hästi tundma küsimust, mida tahetakse käsitleda. Näiteks on raske kirjutada kolhoosnikul, kes töötab põllundusbrigaadis, sõnumit mõnest maa-tööstusettevõttest. Säärane kaastöö, kui ta valmibki, on tavaliselt kohmakas ja vähiklik.

Maakirjasaatjal tuleb tähelepanelikult jälgida elu kolhoosikülas. Meie kiires tempos kulgevas elus leidub ikka ja jälle uut, arenevat. Tuleb valida niisugune probleem või sündmus, mis huvitab laialdast lugejaskonda. On loomulik, et konkreetseid teemasid

ei saa pikema aja peale anda. Põllumajanduses ju tööd pidevalt vahetuvad. Aga teisalt onelb paljugi kohalikest tingimustest. Mõnel pool on mõni probleem aktuaalsem, on tähtsam kui teises kandis.

Esikohal peaks kindlasti olema sotsialistliku võistluse käigu valgustamine. Rääkides võistlusest taime- ja loomakasvatuses tuleb ära märkida kolhoosi saavutusi neil aladel, kõnelda puudustest. Võistluses on ikka eesrindlasi. Aga mille poolest ja kuidas nad edestasid teisi, sellest mõnikord juttu ei tehta. Kirjasaatja vahel ei märkagi sotsialistlikku võistlust näiteks kolhoosis brigaadide vahel. Mõnel puhul -on see tingitud asjaolust, et kolhoos ise ei tee võistlusest kokkuvõtteid, ei tunne selle hoogustamise vastu huvi. Aga ka siin võib kirjasaatja oma sõna ütelda.

Aastate vältel olen kirjutanud ajalehele «Edasi» komsomolielust, kultuurielust ja agitatsioonitööst. Kõige rohkem olen andnud lühiinformatsiooni hooajaliste põllutööde käigust. Selles valdkonnas leidub alati midagi, millest kirjutada. Tarvis on ainult hoolt kanda, et lühisõnum oleks päevakohane. Ei ole mõtet saata informatsiooni kartulivõtmise käigust mõnes majandis, kui võib-olla enamik rajooni kolhoose ja sovhoose on selle töö lõpetanud. Olen kirjutanud ka töö organiseerimisest üksikutel töötappidel. Näiteks on külv ja koristus maal alati kõige töörohkemad ning pingelisemad, nende edu onelb suuresti töö organiseerimisest.

Säärane kaastöö jõudku kiiresti toimetusse. Operatiivne on materjali edasiandmine telefoni teel. Vahel tuleb aga endalgi linna sõita või anda kaastöö inimeste kätte, kes linna lähevad. Postiga pole ma kiiresti vananevat informatsiooni saatnud, sest niikaua, kui kiri teel viibib, on sõnum aktuaalsuse kaotanud ning selles leiduvad arvud vananenud. Muidugi ei saa toimetus niisugust kaastööd avaldada.

- Vahel tuleb koostada ka kriitilisi sõnumeid. Kriitika ärgu olgu lahmiv ega laimav. Puudusi käsitletagu asjalikult ja, kui võimalik, näidatagu ise ära tee nende kõrvaldamiseks.

Kuidas kirjutada? Ka see küsimus kerkib algajal kirjasaatjal.

Kui alustasin ajalehele kirjutamist, siis olid minulgi mõned sõnumid laialivalguvad ja sõnastuselt ebaselged. Sageli ei osanud isegi pealkirja panna. Aja jooksul olen mõndagi õppinud ja õppida tuleb edaspidigi.

Kaastöö olgu sisukas. Üldist juttu ei maksa ajada. «Vesi» pigistatakse toimetuses nangunii välja. Rohkem avaldatagu mõtteid,

mis on seotud väljavalitud teemaga. Nii et — välditagu üldsõnalisi fraase, üksikute sõnade kordumist ja ballasti! Sõnumi kirjutamiseks kogutud märkmeist tuleb kasutada neid, mis aitavad sündmust kujutada kõige eredamalt, huvitavamalt. Ärgu ka valitagu niisuguseid sõnu, millest laialdane lugejaskond aru ei saa. Liigsed arvud ja protsendid, mis ainult fikseerivad ja millele selektust ei järgne, muudavad sõnumi kuivaks ning igavaks.

Mina koostan pikema kaastöö tegemiseks kava, kirjutatan välja alateemad. Valin välja faktilised andmed ning teen visandi. Mõnigi kord tuleb esialgne visand hoopis ümber teha.

Väga hea on kirjutada siis, kui on tihe kontakt toimetusega. Oma kogemuste varal võin öelda, et toimetuse töötajate näpunäited aitavad tunduvalt parandada sõnumite kvaliteeti, leida sobivaid teemasid.

Mõni sõna kirjasaatjast endast. Et elust mitte maha jääda, on vaja oma teadmisi täiendada, palju lugeda, tungida üksikutesse probleemidesse, ja kui võimalik, õppida. Kõik see arendab inimest, laiendab tema silmaringi, aga see õpetab teda ka vaatlema ümbritsevat põhjalikumalt.

Kui alustasin kirjutamist ajalehele, olin keskkooliõpilane. Ka pärast Eesti Põllumajanduse Akadeemia lõpetamist jätkasin kaastöö tegemist. Kindlasti võimaldas kutseala omandamine mul paremini orienteeruda paljudes põllumajandusalastes probleemides, näha probleeme teise pilguga.

On loomulik, et maakirjasaatja võtab aktiivselt osa kolhoositööst, et tal on kodukandi rahva lugupidamine. Loodrite ja tööst kõrvalehoidjate sõnumid ei erguta kedagi. Nende üle isegi muiatakse.

Üks mõte on mul veel. Senisest tunduvalt rohkem tahaksin näha ajalehe «Edasi» veergudel põllumajanduse spetsialistide sõnavõtte töökogemustest, päevamuredest. Seniajani on nad veel vähe kasutanud seda avarat tribüüni.

J. KNOLL,

kirjasaatja «Uue Elu» kolhoosist

ÜLIÕPILASE AJAKIRJANIKUPILK

Raske on nüüd, juba üsna mitme möödunud aasta takka, öelda, mispärast minust sai ajalehe kirjasaatja. Küllap mängis siin oma osa noore koolipoisi soov näha oma nime trükituna. Lõpliku tõuke andis «Edasi» toimetuse pealtkuulatud kirjasaatjate nõupidamine, kuhu koos sõpradega sattusin. Nii saigi minust «ajakirjanik».

Algul harva, hiljem üha sagedamini ja sagedamini hakkasid ilmuma mu lühiinformatsioonid. Aja jooksul muutus see juba harjumuseks, eriti ülikooliaastail. Tegid kaasa mõne hea ürituse, said teada mõnest huvitavast sündmusest — kohe tuli mõte: sellest võiks kirjutada.

Just sellest harjumusest tahaksingi eelkõige kirjutada. Seda sellepärast, et see tundub olevat kui mitte just peamine, siis iga-tahes üks olulisemaid momente kirjasaatja töös. See pole mingi eriline talent, vaid eelkõige treeningu tulemus, sõna otseses mõttes harjumus, et inimesel kujuneks välja «ajakirjaniku pilk» ümbritsevale. See seisab eelkõige selles, et oskaksid eraldada olulise ebaolulisest, huvitava ebahuvitavast.

Algul ei läinud ajakirjandusele kaastöö tegemine kuigi libedasti. Oli niisuguseidki juhtumeid, kus toimetusest tuli vastus: kirjutage sellest oma kooli seinalehele, ajalehe jaoks ei paku see huvi. Ei olnud veel ajakirjaniku pilku.

Hakkasin tähelepanelikumalt jälgima ajalehte, seda, millest ja kuidas seal kirjutati. Ja mitte ainult «Edasit». Üsna varsti hakkasin sõnumeid saatma ka vabariiklikele ajalehtedele. Aja jooksul sai tuttavaks ajalehe «nägu». Hakkasin mõistma: see asi «Edasit» ei

huvita, sellest võiks kirjutada «Noorte Häälede», või vastupidi. Uha harvemaks jäid juhtumid, mil mu kaastöö ei ilmunud. Olin juba harjunud ümbritsevast elust eraldama seda, mis ajakirjandusele sobib, mis mitte. Seda ei saavuta muidugi ainuüksi ajalehtede uurimisega. Eelkõige tuleb jälgida inimesi, sündmusi, püüda mõista. milline on nende osa ühiskondliku arengu protsessis, sest üks see ju määragi põhiliselt, kas materjal tasub ajalehes laiemale üldsusele tutvustamist või mitte. Ja kindlasti tuleb silmas pidada ka uudsust, huvitavust. Sellele on iga toimetus «maias».

Ajakirjandusele sobiva materjali leidmiseks tuleb elada keset elu, keset sündmusi, tuleb olla kursis võimalikult kõigega, mis toimub oma õppeasutuses, töökohas. Selles mõttes oli mul palju kasu ühiskondlikust tööst ülikoolis. Selle töö käigus puutusin kokku paljude aktivistidega, olin nende kaudu informeeritud väga paljust, mida ainult oma kursuse raamides vaevalt oleks kuulnud. Seetõttu koguneski nii palju tänuväärset materjali, et peaaegu iga päev oli millestki kirjutada. Sageli jäi mõnestki asjast kirjutamata, millest oleks seda tasunud teha — polnud lihtsalt aega. Ent ka kirjutamist maha jätta oli kahju. Harjumusest oli juba kujunenud teatav vajadus. Nagu midagi vajalikku oleks jäänud tegemata, kui nädal päevi ei võtnud sulge pihku mõne sõnumi kirjutamiseks.

Ja ega pärastpoole piiratudki enam sõnumitega. Vajaduse korral sai toimetusse lähetatud ka kriitilisi signaale, artikleid, pikemaid informatsioonilisi materjale. Mõnikord palus toimetus ise mõnd vajalikku kirjutist.

Siin ongi üks oluline moment kirjasaatja töös: kontakt toimetusega. Mida tihedam see on, seda parem. On kasulik, eriti ulatuslikumate kirjutiste puhul, konsulteerida toimetusega, järele pärida, kas neil pole sellist materjali mujalt tellitud.

Palju kasu on mul olnud «Edasi» kirjasaatjate nõupidamistest ja seminaridest. Paaril esimesel aastal sai sealt palju uut sellest, kuidas kirjutada. Ent kuigi hiljem pakkusid seminarid uudsuse mõttes juba vähem, siis alati juhiti seal tähelepanu momendil toimetust eriti huvitavatele temadele, mis mõnigi kord olid endal lihtsalt kahe silma vahele jäänud. Ka sai toimetuse töötajatega vahetult kokku leppida edasise kaastöö suhtes.

Ülikoolis oli tänuväärseks tegevuseks töö ajalehe «Tartu Riiklik Ülikool» toimetuses. Seda kahel põhjusel. Kõigepealt sai seal, olgugi miniatuuris, sisse elatud ajalehe toimetuse tööõhkkonda, sai toimetuse tööd tundma õpitud materjali planeerimisest kuni lehe

trükkimiseni. Kõike seda teada on kasulik mitte ainult professionaalsel ajakirjanikul, vaid ka kirjasaatjal. Teiseks jooksevad sinna kokku paljud niidid kogu ülikoolist, toimetus on kursis kõige tähtsamaga ja see pakub suuri võimalusi materjali leidmiseks ka teistele ajalehtedele. Kui siia lisada veel praktilised kogemused mitmesuguste ajalehežanride viljelemisel, mida «päris» lehes on raskem teha, siis võib öelda, et töö ülikooli ajalehe juures oli mitmekülgselt ajakirjanikutöö kooliks. Eks sedasama või mõnel määral mainida ka tegutsemise kohta seinalehe toimetuses.

Kirjutada võiks ju veel paljustki, aga see kalduks juba vähemolulistesse detailidesse. Eks igäüks tee midagi omamoodi, seepärast vaevalt piciasjad kedagi huvitavad. Olulisem peaks aga juba öeldud olema.

H. KÄÄN

KUIDAS MA KIRJUTAN AJALEHELE

Mu esimene sõnum, kahekümnerealine, ilmus 1925. aastal ajalehes «Bednota». Temas oli juttu keskmustmullaoblasti ühest esimesena traktori saanud masinaühistust. Töötasin siis traktoristina ja lehele kirjutada üldse veel ei osanud, kuid tahtmine oli suur, sest külas toimub palju uut ja tähtsat. Esimese sõnumi ilmumine tiivustas mind. Ja sellest ajast saadik olen ma nüüd juba üle kolmekümne aasta aalehtede ja ajakirjadele kaastööd teinud. Alguses kirjutasin ainult lühikesi lugusid, kuid hiljem ka olukirjeldusi ja isegi följetone.

Ajakirja «Rabotše-krestjanski korrespondent» toimetuse ettepanekul tahaksin ma seltsimeestele kirjasaatjatele jututada veidi oma kogemustest, sellest, kuidas ma kirjutan sõnumeid.

Teema valik

Millest kirjutada — see on üks esimesi küsimusi, millega tööliskirjasaatjal tegemist tuleb. Elus toimub iga päev nii palju uut ja huvitavat, et teema va-

lik võib tõesti raskusi valmistada. Paljud sündmused vääri- vad tähelepanu ning meid võib valgustada ajakirjanduses. Kirjutad, saadad ära — ja äkki saad vastuse: «Kahjuks polnud meil võimalik teie kaastööd kasutada. Kirjutage meile ka edaspidil!» Hakkad mõtlema, miks sõnum jäi ilmumata. Põhjusti on mitmesuguseid, kuid kõige sagedamini veendud selles, et sõnum vananes, sest ta saabus toimetusse liiga hilja, siis, kui toimunud sündmus oli juba lugejate jaoks huvi kaotanud.

Nii näiteks on kirjasaatja detsembri lõpus kirjutanud, kuidas käitis valmistub uue aasta vastuvõtuks. Senikaua kui sõnum oli teel toimetusse, vananes ta. Kas ilmub selline kirjutis? Ei ilmu, kuigi ta võib olla huvitav.

Niisiis on üheks teema valiku tingimuseks tema aktuaalsus: sõnum tuleb kirjutada õigeaegselt ja kiiresti toimetusse saatma. Leidub muidugi ka selliseid kirjutisi, mis pole tähtjalised.

Paljud toimetused tutvustavad kirjasaatjaid oma tööplaa-

nidega või koostavad neile vajalikkude ja huvitavate teemade nimistuid. Kuid kõike ei suuda toimetuse arvestada. Kirjasaatja peab teema aktuaalsuse ise kindlaks tegema, peab esitama toimetusele omapoolseid ettepanekuid teema valgustamiseks.

Teine küsimus: kuhu, milisesse lehte sõnum saata, Harilikult ollakse ühe ajalehe kirjasaatja, siis langeb see küsimus ära. Kuid leidub ka neid, kes kirjutavad mitmele lehele. Siis tuleb osata valida. Sõnum peab vastama lehe profiilile.

Hiljuti tuli mul kui kohaliku nõukogu saadikul osa võtta Tšeljabinski Metallurgitšeski rajooni kinode ja klubide töö kontrollimisest.

Kontrollimisel ilmnis mõnede teiste puuduste kõrval ka asjaolu, et klubide ja teatrite puhvetid on viletsad: sortiment on väga vaene. Ma kirjutasin sellest kriitilise sõnumi tehaselehele, mida antaks välja kõnesolevas rajoonis. Polnud mõtet saata teda kesk- või oblastiajalehele, sest fakt ise polnud kuigi oluline ja peale selle oli mul materjali vaid ühe rajooni kohta. Kohalikud nõukogude organisatsioonid olid täiesti võimelised küsimust lahendama. Nii tehtigi. Sõnum arutati läbi rajooni täitevkomitee istungil ning võeti tarvitusele asja parandavad abinõud. Niisiis saavutas sõnum oma eesmärgi.

Teine näide. Arvestades oma valijate kriitilisi märkusi kirjutasin ulatuslikuma artikli puudustest trammiliikluses Tšeljabinski linnas ja saatsin ta oblastiajalehte. Artikkel ilmus varsti. See on ka mõistetav — tegu oli küsimusega, mille la-

hendamisest huvitus oblasti keskuse kogu elanikkond. Selle artikli oleks võinud saata ka keskajalehele, kuid siis oleks ta pidanud olema kirjutatud teistmoodi — valgustama probleeme, mille lahendamine kohalikest organisatsioonidest ei sõltu.

Kirjutada oma käekirjaga

Olen püüdnud iga sõnumit alustada ja ka üles ehitada uudsel. Lugu puhvetite halvast tööst alustasin ma nii:

«Kino «Pobeda» puhveti leti ees seisab noor naine väikese tüdrukuga käekõrval. Tüdruk palub:

«Ema, ma tahan juua.»

Selline algus on minu arvates veidi parem kui tavaline: «Kinode ja klubide puhvetid meie rajoonis on ilmselt ebarahuldavas seisukorras.»

Muuseas tahaks märkida sellist asjaolu, et paljudes ja isegi suuremates ajalehtedes eelistavad kirjanduslikud kaastöötajad parandamise asemel kirjasaatjate sõnumeid ümber kirjutada. Niisugune keelelise toimetamise «meetod» vaevalt et parandab ajalehe ilmet. Ta muudab selle igavaks ja ühekülgseks, nagu oleks kõik ühe autori kirjutatud. Ja ka kirjasaatjal pole siis tahtmist viimistleda oma kirjutist. Ta mõtleb: «Toimetuses tehakse niikuinii ümber. Sinna peab teatama ainult fakte.» Sõnumite redigeerimisel peaks toimetuse säilitama autori stiili ja keele.

Pealkirjast

Mõned kirjasaatjad ei pööra erilist tähelepanu oma sõnumi pealkirjale. Sageli on see teh-

tud rutakalt ja pole seotud siuga — küllap toimetus leiab sobivama. Ma pean sellist seisukohta täiesti ebaõigeks. Iga le toimetusse saadetavale kirjutisele peab autor-kirjasaatja ise panema pealkirja. Õnnestunud pealkiri tõmbab lugejat ja selline lugu on ka kiirem ilmuma. Seda võisin ma ise kogeda.

Kunagi tehti mulle ülesandeks tutvuda rajooni laste-muusikakooli tegevusega. Selgus, et koolil puudub hädavajalik varustus, pole muusikariistu. Summasid nende muretsemiseks ei anta.

«Kooli kahe olemasoluaasta jooksul,» ütles direktor, «olen ma saanud osta vaid ühe tooli ja sellegi juhulikult. Linna täitevkomitee kultuuriosakonnas kinnitati ka, et muusikakooli sisseseade jaoks «raha ei ole.» Siis ma kirjutasingi ajalehele kriitilise artikli, pannes talle pealkirjaks «Kahe aasta jooksul üks tool.» (See polnud muidugi mitte kõige parem pealkirja variant, kuid siiski üsna värske.) Kirjutis ilmus parandusteta ja arutati kultuuriosakonnas läbi. Kooli abistati.

Parimateks osutuvad lihtsad pealkirjad, mis peegeldavad sõnumite sisu. Hiljuti avaldati seaduseelnõu «Võitluse tugevdamisest ühiskonnavastaste, parasiitlike elementidega». Tutvustades seda oma valijaile märkisin ma nende ütlused ja mõtted üles ning oma artiklile, mille saatsin ajalehele, panin pealkirjaks «Minu valijate mõtted». See polnud šabloonne ja ta peegeldas elu.

Keelest

Kirjasaatjate sõnumid kujutavad endast harilikult lühikesi

teateid, kuid sellegipärast peavad nad olema kirjutatud ereinformatsioonilisi või kriitilisi dalt, selgelt ja huvitavalt. Olen püüdnud tarvitada lühikesi lauseid — sellega saavutatakse, mulle tundub, suurem lihtsus ja ilmekus. Kuid üldiselt on meie kirjutiste keel väga vaene, üksluine ning sisaldab «prahti» parasiitsõnade näol.

Tootmisteemalistes artiklites kuritarvitatakse pahatihti kee-
ruliselt tehnikatermineid. Lugeja ei saa neist aru. Keerulisi termineid, kui nende tarvitamine on möödapääsmatu, tuleb seletada. Teiseks sagedaseks veaks on paljusõnalisus, kordamine. Me kirjeldame mitmel leheküljel seda, mida võib öelda paari lausega. Tuleb õppida kirjutama lühidalt ja loogiliselt, vältides kordamisi, mis ainult tumestavad mõtet. Kirjutama peab nii, et sõnadel oleks kitsas ja mõtetel lahe. Elavust annab kirjutisele ka otsese kõne kasutamine, kuid seda peab tegema oskuslikult.

Tavaliselt töötan ma sõnumi kallal nii, et kõigepealt kirjutan ta mustandile, siis loen ta tähelepanelikult läbi, tõmmates maha kordused ja ebaõnnestunud väljendused. Märgin ka, mida tuleb täiendada, ümber paigutada, muuta. Seejärel kirjutan loo puhtalt ümber. Juhtub, et seda tuleb õige mitu korda teha, kuni kirjutis õnnestub. Ja iga korraga muutub artikkel paremaks.

Hoolikalt kontrollida fakte

Kirjasaatja sõnumis peavad faktid olema õiged. Kirjutada võib vaid sellest, mida oled ise näinud, vaadelnud, mille juures

oled ise viibinud ja mida hästi tead. Selles seisnebki kirjasaatja sõnumite väärtus. Kuid on juhtumeid, kus tuleb kirjutada ka sellest, mida sa ise pole näinud, vaid oled kuulnud teistelt. Siis tuleb fakte hoolikalt kontrollida, muidu võib ise sattuda ja ka toimetuse asetada väga ebameeldivasse olukorda.

Meil on üks tõsine puudus — kalduvus liialdamisele. Vahel esitame me soovitava olemasoleva pähe ja sellest tulevadki ebameeldivused. Üks meie kirjasaatja tegi sõnumi valimiste käigust. Ta kirjeldas elavalt valimispunkti kujundust, jutustas neist, kes tulid esimestena valima — need olid noor tööline M. ja tema naine. Kirjutis oli hea, ere ja huvitav ning ta paigutati meelsasti lehte. Järgmisel päeval ilmus toimetusse väga erutatud ja solvunud M. Ta alles kavatses abielluda ning kirjasaatja väljamõeldis oleks

võinud kahe noore inimese elu tõsiselt sassi ajada.

Partei XX kongressile järgnenud periood on toonud ajakirjandusse tuhandeid tööstuse ja põllumajanduse eesrindlasi, maa- ja linnaharitlasi. Kuid tõelist, tõsist tööd kirjasaatjate kasvatamiseks tehakse veel vähe. Mulle tundub, et linnades ja suuremates asulates tuleks kas ajalehtede või kohalike partei-komiteede juurde luua kirjasaatjate koondised. Seal nad koguneksid kord või kaks kuus asjalikus õhkkonnas, õpiksid kirjutiste paremat sõnastamist, neile korraldataks loenguid ja ettekandeid, kohtumisi kirjanike ja ajakirjanikega. Kõige usaldusväärsemaid ja aktiivsemaid kirjasaatjaid tuleks edutada toimetustesse tööle, tuleks kasutada neid alatiste kirjasaatjatena ning suunata neid õppima eri-õppeasutustesse.

A. SVIRIDOV

(Ajakirjast «Rabotše-krestjanski korrespondent»)

Vana kirjasaatja nõuandeid

Kus viga näed laita, seal tule ja aita.

Hea on sõna õigel ajal öelduna ja rida parajasse kohta panduna.

Mõttele rohkem, kui loed, loe rohkem, kui kirjutad.

Ära unusta, et kirjutad lugemiseks.

Ära kiirusta, kuid pea meeles: täna on aeg — homme on hilja.

Millest kirjutada

Tutvustame ametiühingutööd

N. S. Hruštšovi ettekande teesides NLKP XXI kongressiks on öeldud:

«Võitlus seitsme aasta plaanis kavandatud kommunistliku ülesehitustöö suure programmi elluviimise eest on ametiühinguorganisatsioonide kõige pakilisem, kõige tähtsam ülesanne. Nad peavad mobiliseerima tööliklassi ja kõik töötajad riiklike ülesannete täitmisele ja ületamisele igas ettevõttes, veel ulatuslikumalt arendama sotsialistlikku võistlust, mis on meie kommunistliku ülesehitustöö läbiproovitud meetod.»

See määratleb nõukogude ametiühingute peamise tegevuse, räägib nende põhilistest ülesannetest.

Vaadake korraks tagasi, ja te näete, kui suured muutused on toimunud meie ametiühinguorganisatsioonide tegevuses viimase aja jooksul. Pärast NLKP Keskkomitee 1957. a. detsembripleenumit, kus arutati ametiühingute tööd, on see muutunud mitmekülgsemaks ja täisverelisemaks. Ametiühinguorganisatsioonid tegelevad praegu aktiivsemalt tootmistööga, juhendavad paremini sotsialistlikku võistlust, lahendavad rohkem elukondlikke küsimusi.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja ÜAUKN-i poolt kinnitatud põhimäärus alatiste tootmisnõupidamiste kohta aitas palju kaasa sellele, et töötajate laialdased hulgad võtaksid veelgi laialdasemalt osa tootmise juhtimisest. Tööliste aktiivne osavõtt ettevõtte tootmis- ja

rahandusplaani läbiarutamisest ja võitlusest tootmisplaani täitmise eest, massilise sotsialistliku võitluse organiseerimine, tööliste kaasatõmbamine tootmise juhtimisse — selline on nõukogude ametiühingute tähtis ülesanne.

Mitte just väga ammu anti välja NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus, mis annab väga laialdased õigused ametiühingu vabriku-, tehase- ja kohalikele komiteedele.

Nüüd tuleb ettevõtte direktoril juhtivat majanduslikku kaadrit valides ametiühingukomiteega nõu pidada. Töötajate vallandamise ja teisele tööle üleviimise küsimusi ei saa samuti lahendada ilma ametiühingukomitee nõusolekuta.

Hiljuti avaldati ajakirjanduses teadaanne «Masinaehitus-, nafta- ja gaasitööstuse tööliste ja teenistujate üleviimisest lühendatud tööpäevale ja töötasude korraldamisest». Lühendatud tööpäevale üleminekul tuleb tagada toodangu väljalaske plaani täitmine ja ületamine, töövilkakuse kasv jne. See kuulub ka ametiühinguorganisatsiooni ülesannete hulka.

Ametiühinguorganisatsioonide osatähtsus kasvab, suureneb nende autoriteet. Ametiühingutele antud õigused tunnistavad partei, valitsuse ja kogu rahva erilist usaldust nende vastu. Kuid kellele on palju antud, sellelt ka palju nõutakse. Kuidas siis ametiühingukomiteed kasutavad oma suuri õigusi, kuidas nad mobiliseerivad kollektiivi tootmisplaani täitmisele, kuidas tõmbavad teda kaasa tootmistöö juhtimisele?

Ajakirjanduse üllaks kohuseks on meie ametiühinguorganisatsioonide elu ere ja mitmekülgne valgustamine, puuduste analüüsimine, ametiühingukomiteede töökogemuste populariseerimine, aktivistide tegevuse tutvustamine ja uute algatuste toetamine. 1958. aastal hakkasid ka ajalehes «Edasi» ilmuma «Ametiühingute leheküljed». Üks neist näiteks on täielikult pühendatud alatistele tootmisnõupidamistele. Meie kirjasaatjad jutustasid sellest, kuidas toimuvad tootmisnõupidamised nende ettevõtetes. Õpetlikud on üldehitustrusti kogemused sel alal. Seal arutatakse tootmisnõupidamistel,

nagu teatab meie kirjasaatja, kõige põletavamaid päevaküsimusi: ehitustöö kvaliteedi tõstmist, valmistumist tööks talveoludes, ehitamise mehhaniseerimist jne. Märtsist oktoobrini on seal laekunud 200 konkreetset ettepanekut, millest 150 on juba realiseeritud. Tootmisnõupidamise presiidium peab tööliste ettepanekute laekumise kohta kindlat arvestust ja kontrollib nende elluviimist. See on andnud häid tulemusi. Artikli autor näitab, kuidas tootmisnõupidamine omandab järjest suuremat autoriteeti kollektiivis ja aktiveerib tööliste osavõttu tootmistöö juhtimisest.

Teine autor, alumiiniumivabriku partei-algorganisatsiooni sekretär sm. H. Lukk, jutustab, kuidas küsimuse arutamine tootmisnõupidamisel aitas kaasa kitsaskoha kõrvaldamisele. Vabrikus polnud asi päris korras töökaitse ja ohutustehnikaga. See põhjustas õnnetusjuhtumeid. Tootmisnõupidamise presiidiumi algatusel arutati küsimus läbi nõupidamisel, kus tehti ka mitmeid väärtuslikke ettepanekuid. Praegu ohutustehnikast kõrvalekaldumisi enam ei esine, on kehtestatud uued eeskirjad ja töölisi on instrueeritud. Tulemus: õnnetusjuhtumeid peaaegu ei esine.

Toimetusele kirjutatakse ka sellistest käitistest, kus tootmisnõupidamised pole töölisi tootmistöö juhtimisele kaasa haaranud. Näiteks autoremonditehases ei toimunud 1958. a. III kvartali jooksul mitte ühtegi tootmisnõupidamist. Tegevust pole tootmisnõupidamine veel alustanud ka aparaaditehases. Metsatööstuskeskuses ei viida nõupidamise otsuseid ellu. Mitmetes ettevõtetes jäid perspektiivplaaniid tööliste koosolekuil arutamata (tehas «Tehnik»). Kuidas aga töötab tootmisnõupidamine teie ettevõttes, kirjasaatjad, kas on tunda tema mõju tootmistöö juhtimises? Kas teie ettevõttes arutati tootmisfinantsplaani ka tööliste koosolekuil jne.?

See huvitab ajalehe lugejaid.

Ametiühinguteemadel kirjutavad lehele sageli ka ametiühingukomiteede esimehed.

Oma artiklites jutustavad nad, kuidas ametiühingukomitee organiseerib komisjonide tööd, kuidas luua aktiivi, jutustavad sellest, kui võrd sisukaks ja hoog-

saks on muutunud ametiühingukomiteede ja -gruppide elu.

Ametiühingukomiteede tähtsaks ülesandeks on olnud ja jääb sotsialistliku võistluse organiseerimine. Eesrindlike töömeetodite levitamine, võistluse käigu laialdane tutvustamine, tööliste kvalifikatsiooni tõstmine — neist küsimustest ei või mööda minna. Kuid mõnedes ametiühingukomiteedes leiti siiski, et pärast alatiste tootmisnõupidamiste loomist pole massilise tootmistöö komisjonil midagi teha. See pole õige. Selle komisjoni tööst sõltub paljus ametiühingukomitee tegevuse edukus.

Kirjasaatjad peaksid oma kirjutistes jutustama ka sellest, kuidas töötavad komisjonid, kuidas kasvatakse aktiivi jms.

N. S. Hruštšovi teesides juhitakse tähelepanu sellele, et ametiühingute kohuseks on väsimatult hoolt kanda tööliste ja teenistujate materiaalse heaolu ja kultuuritaseme tõstmise eest. «Ametiühinguorganisatsioonid on kohustatud intensiivistama kasvatustööd rahvahulkades, paremini täitma oma osa kui kasvatuslik organisatsioon, kui kommunismi kool, ning sihikindlalt kasvutama töötajates Nõukogude patriotismi...» Kuidas täidab teie ametiühingukomitee seda kohust? Ajakirjanduses tuleb valgustada, kuidas võtavad ametiühingud osa elamuehitusest, korterite jaotamisest.

Suur osatähtsus on ka kultuuritööl, isetegevusringide tegevusel ja töötajate puhkuse sisustamisel. Paljudes ettevõtetes (naha- ja jalatsikombinaadis, autoremonditehases jm.) on oma klubi, teistes — oma punanurk. Kas teid rahuldab nende tegevus, kas ametiühingukomitee hoolitseb töötajate puhkuse eest? Kus ja kuidas te veedate oma puhkeaega? Kõigest sellest võib kirjutada ajalehele.

Igas ametiühinguorganisatsioonis on olemas ühiskondlikud kontrolörid. Kuidas nad töötavad? Puiestee tn. asub söökla nr. 15, kus lõunatavad tehase «Võit», keraamikatehase jt. töölistel. Kuid käitiste ametiühingukomiteed tunnevad väga vähe huvi selle vastu, kuidas on seal organiseeritud toitlustamine.

Kõrgemate õppeasutuste ametiühinguorganisatsioonide ülesandeks on üliõpilaste kasvatamine kommunismi vaimus. Üks ebakohti sealse ametiühingu tegevuses on kultuuritöö ühiselamutes. Vähe hoolitsetakse ka spordi massilisuse eest. Nimetatud ja ka teistele puudustele kõrgemate õppeasutuste ametiühingukomiteede tegevuses tähelepanu juhtides aitavad kirjasaatjad neid kõrvaldada.

Vähe kirjutatakse toimetusele veel sovhooside ametiühingukomiteede tööst. Nagu elu näitab, on ka seal mitmeid puudusi.

Kirjutage aktivistidest, jutustage nende tööst, elust, õpinguist! Kirjutage ka nendest, kes ei õigusta kollektiivi usaldust, kritiseerige bürokraate ja neid juhtivaid töötajaid, kes jäävad kurdiks töötajate hääle suhtes.

Kirjutage sellest, kuidas kohalikud partei-algorganisatsioonid suunavad ja juhivad käitiskomiteede tegevust.

Ametiühingud on juhtimise kool, majandamise kool — kommunismi kool. Teenigu seda eesmärki ka meie ametiühinguleheküljed, kogu meie ajakirjandus!

M. ROSENFELD,

«Edasi» toimetuse
partei elu osakonna kirjanduslik kaastööline

Teie artikkel ilmub rubriigis

«Kommunistlike noorte elu»

«Juba käesoleva aasta alguses hakati Tartu raudteesõlme komsomoli-algorganisatsioonides tegema ettevalmistusi ÜLKNÜ 40. aastapäeva tähistamiseks.

Kommunistlike noorte initsiatiivil kutsuti sotsialistlikku võistlusse Valga raudteesõlme noored. Sõlme noorte tööeesrindlaste kokkutulekul aprillikuus tehti esimesi kokkuvõtteid võistluse käigust... Sotsialistlik võistlus Tartu ja Valga noorte vahel jätkub ka praegu.» Edasi kirjutas meie ajalehe kirjasaatja, Tartu raudteesõlme komsomolikomitee sekretär K. Kangur samas sõnumis võistluse parimaist, aastapäeva-eelsetest üritustest ning sellest, mis tuleb veel enne suurt pidupäeva ära teha.

Selliseid sõnumeid on ilmunud viimasel ajal üsna sageli. On ju tänavune aasta meie leninliku komsomoli juubeliaasta. Samuti tahavad noored vääriliselt vastu võtta partei XXI kongressi. Mõlemad need sündmused on tunduvalt suurendanud kogu nõukogude noorsoo poliitilist ja tööaktiivsust, on hoogustanud komsomoli elu. Sellest jutustavad meie kirjasaatjad H. Nuuma, Ü. Tõruvere, J. Lott, A. Viktor, K. Raudnask, M. Kahre, K. Adamsoo jt.

Tartut ei nimetata põhjendamatult noorsoolinnaks.

Seda on ta täiel määral. Tartu linnas ja rajoonis oli palju tublisid noori, on mitmeid hästi töötavaid komsomoli-algorganisatsioone. Ajalehe ülesandeks on populariseerida tublimaid, levitada eesrindlaste kogemusi. Mida rohkem on meil komsomoli-kirjasaatjaid, mida laialdasemalt meie komsomoliaktivistid ajalehetööst osa võtavad, seda paremini me oma ülesandega toime tuleme, seda mitmekesisemalt ja huvitavamalt valgustab ajaleht linna ja rajooni komsomoli-algorganisatsioonide, kõigi meie noorte elu.

Seepärast võtke kätte sulepea ning läkitage ajalehele sõnum sellest, kuidas teie kollektiivi kommunistlikud noored ja noored on lülitunud sotsialistlikku võistlusse, kuidas nad võtavad endale uusi, täiendavaid kohustusi ja täidavad neid. Meie linna ja rajooni komsomoli-algorganisatsioonides on elavat vastukaja leidnud algatus moodustada kommunistliku tööbrigade. Võitlus õiguse eest omandada see austav nimetus on alanud põllutöömashinate tehases «Võit», õmblusvabrikus «Sangar», veduridepoos, Vasula Puukoolis jm. Kirjutage, kuidas mööduvad tööpäevad kollektiivides, kus on endale eesmärgiks seatud töötada ja elada kommunistlikult, milliseid uusi mõtteid on seal sellega seoses üles kerkinud, milliseid üritusi on läbi viidud. Kuidas reageerivad sellele algatusele teised noored, kas teie käitises või majandis kavatsetakse nende brigadide eeskujule järgneda? Kuidas organiseeritakse teil seitseaastaku ülesannete täitmist noorte seas, millist osa etendab selles komsomoli-algorganisatsioon? Ettevõttein on moodustatud rohkesti noortebrigade. Millised on nende töötulemused, kuidas juhib neid komsomoli-algorganisatsioon? Kes on parimad, kuidas avaldub kommunistlike noorte avangardne osa tootmises, milles ilmneb nende initsiatiiv? Ärgu jäägu märkimata ühegi uue noortebrigaadi sünd, järjekordne ratsionaliseerimissetepanek noorte poolt, uus töövõit. Kandke hoolt selle eest, et kolhoosides loodud komsomoli-kontrollpostide retked farmidesse ja brigaadidesse leiaksid kajastamist ajalehes. Tutvustame neid, kes valitakse järjekordsele noorte eesrind-

laste kokkutulekule, rääkige sellest, kuidas komsomoli-
algorganisatsioon organiseerib eesrindlike kogemuste
levitamist ja juurutamist, võitlust töökultuuri ja puh-
tuse eest. Tooge julgesti välja edukat tööd takistavad
asjaolud, andke pihta loodritele, neile, kes häbistavad
nõukogude noore nime ning unustavad, et töö on meie
ühiskonnas au ja kuulsuse asi.

... Kuidas teie komsomoli-algorganisatsioonis on
seatud noorte poliitiline kasvatamine, milliseid üritusi
(loenguid, vestlusi, noorteõhtuid, kohtumisi jne.) teil
organiseeritakse? Kas täiendab iga kommunistlik noor
oma ideelis-poliitilisi teadmisi (kuidas ja millises õppe-
vormis)? Kuidas edeneb töö komsomoli poliithariduse
võrgus? Kuidas juhib ringe komsomoli-algorganisat-
sioon, kas propagandist täidab talle pandud ülesan-
deid? Kuidas on organiseeritud õppiva noorsoo poliiti-
line kasvatamine, milliseid mooduseid kasutatakse töö-
lisnoorte ja õppiva noorsoo vaheliste sidemete tugev-
damiseks? Kirjutage sellest, kuidas aitab poliitiline
kasvatustöö töötulemusi parandada ja ÜLKNÜ ridu
suurendada! Kes astuvad komsomoli, kuidas komsomoli-
algorganisatsioon töötab ÜLKNÜ ridadesse mitte-
kuuluvate noortega?

... Te teate hästi, kui tähtis on komsomolis organi-
seerimistöö, näete ise, et kommunistlike noorte organi-
seeriv käsi paneb õnnestuma iga ürituse ja ettevõtmise.
Kirjutage siis, kuidas on teil lood organisatsioonisisese
tööga! Kas komsomolikoosolekud toimuvad regulaar-
selt, mida seal arutatakse, kuidas valmistatakse koos-
olekuid ette? Kas on igal kommunistlikul noorel kom-
somoliülesanne, kuidas neid täidetakse? Ja kas kontroll
otsuste elluviimise üle on pidev? Kui teie algorganisat-
sioonis on komitee, vaadake, kuidas ta töötab, kas
komitee liikmed pälvivad seda usaldust, mis noored on
neile osutanud! Kas teil kutsutakse kokku lahtisi kom-
somolikoosolekuid, kas sealt võtab osa palju noori? Eri-
list tähelepanu pöörake komsomoli-algorganisatsioo-
nide aruande- ja valimiskoosolekutele, analüüsige, kas
nad täitsid oma otstarbe. Rääkige sellest, milliseid
uusi ja huvitavaid vorme on teil organisatsioonilises

töös tarvitusele võetud, kuidas õpitakse tundma pari-
maid komsomolitöö kogemusi. Kas leiavad kommunist-
like noorte algatused alati toetust administratsioonilt
ja partei-algorganisatsioonilt?

... ÜLKNÜ põhikiri kohustab iga kommunistlikku
noort suurendama oma üldhariduslikke teadmisi. Kas
teie komsomoli-algorganisatsioonis peetakse sellest
kõrvalekaldumatult kinni, kas iga noor õpib? Kui see
nii on, siis kirjutage, kuidas on algorganisatsioon seda
saavutanud, milliseid raskusi on tal tulnud ületada.
Aga rääkige ka neist noortest endist, kes õpivad töö
kõrval, sellest, kuidas abistab neid komsomoli-algorga-
nisatsioon, kuidas saavad nad jagu tekkivatest raskus-
test. Milliseid vorme on teil kasutusele võetud noorte
üldharidusliku taseme tõstmiseks, kas teil organiseeri-
takse ühiselt ettevalmistumist kõrgemasse õppeasu-
tusse astumiseks? Kooli ja kõrgema kooli komsomoli-
kirjasaatjalt ootame me kõigepealt kaastööd sellest,
kuidas sealne komsomoli-algorganisatsioon kannab
hoolt kõrge õppeedukuse eest, kuidas noored omanda-
vad praktiliseks tööks vajalikke teadmisi, kuidas toi-
mub õppetöö lähendamine elule, praktikale, kuidas on
organiseeritud mahajääjate järeleaitamine, kas iga
kommunistlik noor on õppetöö-eesrindlane.

... Noored tunnevad elavat huvi kunstilise isetege-
vuse ja spordi vastu. Kuidas aga organiseerib käitise,
kolhoosi, kooli, sovhoosi või kõrgema õppeasutuse
komsomoli-algorganisatsioon kohapeal isetegevus- ja
sporditööd, kuidas juhitakse seda noorte seas? Rääkige
nendest kommunistlikest noortest, kes on tublid töös
ning isetegevuses ja spordis, kes löövad agarasti kaa-
sa kõigis üritustes ning õhutavad sellele ka teisi noori!
Kas teil arutatakse neid küsimusi komsomolikoosole-
kuil, kas teil on antud kommunistlikele noortele konk-
reetseid ülesandeid isetegevuse ja spordi aktiveerimi-
seks, kas komsomoli initsiatiivil korraldatakse teil
puhkeõhtuid, ekskursioone, võistlusi, kirjanduslikke
arutelusid? Kuidas teil üldse hoolitsetakse selle eest,
et noorte vaba aeg oleks hästi ja kultuuriselt sisustatud,

kas teil organiseeritakse ühiskülastusi teatrisse, kinno, kontsertidele? Kirjutage, kuidas iga üritus möödus!

... Ärge jätke kahe silma vahele ka säärast küsimust, nagu terve ellusuhtumise ja hea käitumise kasvatamine noortes. Jutustage, kuidas komsomoli-algorganisatsioon süvendab noortes nõukogude inimesele vajalikke omadusi, kuidas reageerib vääritutele faktidele noorte elus ja tegevuses, kuidas loob ühiskondlikku hukkamõistu loodrite, huligaanitsejate, joodikute ja teiste ühiselu reeglite rikkujate ümber. Kas komsomoli-algorganisatsioon tunneb huvi, kuidas noored käituvad üldkasutatavates kohtades, kas korraldatakse noortele vastavaid vestlusi ja ettekandeid?

... Mitmekülgne ja huvitav on nõukogude noore elu. Igas kollektiivis toimub sündmusi, üritusi, milles noored agarasti kaasa löövad. Kajastugu kõik see ka ajalehe veergudel! Võtku iga komsomoliaktivist, iga kommunistlik noor kätte sulle ja jutustagu ajalehe kaudu oma komsomoli-algorganisatsiooni edusammudest, kogemustest, kritiseerigu puudusi ning aidaku leida teid nende kõrvaldamiseks! Kommunistlikud noored, kes teist pole veel kirjasaatja, kirjutage oma esimene sõnum; kes seda juba on, kasutage sulge aktiivsemalt! Muutkem rubriik «Kommunistlike noorte elu» sagedasemaks ja sisukamaks!

H. LAULIK,

«Edasi» toimetuse partei elu osakonna juhataja

Kollektiivne kirjasaatja

Oma kollektiivi rõõmude ja muredega on kõige paremini kursis ettevõtte, asutuse, kolhoosi või sovhoosi seinalehe toimetuse liikmed. Seinalehe veergudel tehakse teatavaks paremad töötulemused, kritiseeritakse mahajääjaid ning esitatakse ettepanekuid tootmistöö ratsionaalsemaks organiseerimiseks ja töötajate heaolu parandamiseks.

Tihti juhtub, et avaldatavad artiklid sisaldavad uut mitte ainult oma kollektiivile, vaid nad huvitaksid hoopis laiemat lugejaskonda. Sellisel juhul suunabki seinalehe toimetus artikli ajalehe toimetusse. Kui artikkel on hästi kirjutatud ning seinalehe toimetuse arvates arusaadav ka laiemale lugejaskonnale, siis pole muud kui kiri posti panna. Kui aga materjal vajab täiendamist, siis tuleb teha seda kohapeal, et kirjutis võimalikult kiiresti ajaleheveergudele jõuaks. Oma seinalehes ilmunud artiklite avaldamist ajalehtedes on praktiseeritud mitmetes ettevõtetes ja asutustes. Näiteks ilmus vabriku «Sangar» kollektiivi häälekandjas rahvakohutunike ning rahvakohtu kaasistujate valimiste eel kirjutis kohapeal ülesseatud kandidaatidest. Et kandidaatide elu ja tegevuse vastu tunnevad huvi mitte ainult teda esitanud kollektiivi liikmed, vaid kõik valijad, siis ilmus kirjutis ka ajalehes «Edasi». Oma kollektiivi töövõitudest, tublidest ratsionaliseerijatest, headest sportlastest

on ajalehele saatnud oma artikleid ka Tartu Keraamika-tehase, endise tehase AGE, kaubandusvalitsuse jt. seinalehtede toimetused.

Seinalehe toimetus peab olema mitte ainult vahetali-tajaks oma kirjasaatjate ja ajalehe toimetuse vahel. Tihti kurdavad seinalehtede toimetajad, et tehtud krii-tilisi märkusi ja ettepanekuid ei arvestata. Vähe pöör-duvad nad aga ajalehe poole abi saamiseks. Nii ilmus ühe kolhoosi häälekandjas õige mitu korda artikleid sellest, et juhatus pöörab vähe tähelepanu loomakasva-tushoonete remontimisele. Lõpuks võttis seinalehe toi-metaja kätte ning saatis kõik need artiklid koos seletus-kirjaga ajalehe toimetusse. Viimane avaldas kriitika mätsimise kohta materjali ajalehes. Puudused kõrval-dati. Tunduvalt tõusis seinalehe autoriteet: ta mõistis oma sõna maksma panna.

Kindlasti on vaja ajalehele saata aga selliseid artik-leid, mis puudutavad ka teiste ettevõtete või asutuste tööd (puuduste kõrvaldamiseks on vaja kõrgemalseis-vate instantside abi). Alles möödunud suvel kurdeti Mäksa rahvamajas, et kriitiline artikkel kõrvaldati omavoliliselt seinalehest enne, kui seda olid jõudnud lugeda teised peale toimetuse liikmete. Uut artiklit enam üles ei pandud, sest kardeti, et ka see võib rän-nata «kõige liha teed», ning seinalehe toimetusel jäi üle ainult avaldada materjal ajalehes.

Iga liige seinalehe toimetuses on ajakirjanik, kes on sellele tööle valitud oma kollektiivi poolt. Liikudes oma kollektiivis ringi ning märgates asju, millest oleks vaja kirjutada ajalehele, ei või ta jätta oma mõtteid pabe-rile panemata. Ja seda mitte ainult individuaalselt. Ka seinalehe toimetus kui kollektiiv arutagu oma nõupidamistel, millest kirjutada ajalehele. Tema poolt koosta-tud, ühiselt läbiarutatud ning ajalehele saadetud mater-jal kohaliku elu temadel on ajalehe toimetuses oodatud.

V. KRINAL,

«Edasi» toimetuse propagandaosakonna juhataja

Kultuuritöölalaste küsimuste ring

Kui pöörduda meie noorema põlvkonna silmapaistvamate näitlejate, lauljate, sõnakunstnike ja teiste kultuurimeistrite poole küsimusega, kus nad alustasid oma kunstnikuteed, siis nimetatakse ikka mõnd rahvamaja, isetegevusringi või seinalehte. Ja see on ka täiesti mõistetav. On ju laiades rahvahulkades tehtav kultuuritöö selleks pinnaseks, millest võrsuvad talendid.

Ent see on ainult üks külg mündil. Uue ühiskonna ehitajad peavad olema laia silmaringiga, igakülgset haritud ning kultuursed inimesed. Selle õilsa ülesande teostamisel on meil juba küllaltki palju ära tehtud. Rändkinod, populaarteaduslikud loengud, kontserdibrigaadid jt. on muutunud igapäevasteks nähtusteks meie maarahva elus, nendel on kindel koht meie inimeste kultuuriliste vajaduste rahuldamisel. Isetegevuses on näiteringid, laulukoorid ja rahvatantsuringid midagi täiesti enesestmõistetavat. Tööd on tehtud, ja sageli väga head tööd, mis selgub tavaliselt isetegevusringide ülevaatustel, laulupidudel või muudel taolistel «eksamiitel». Kuid nendel ülevaatustel selgub alati ka puudusi ning lünki kultuuritöö mitmesugustes lõikudes. Ja kui hakata otsima nende puuduste juuri, siis satume ikka ja jälle «vanadele tuttavatele»: ebarahuldav ettevalmistus, mitmed-setmed «objektiivsed» põhjused jne. Seejuures oleks saanud neid kõiki vältida, kui vaid oleks neile õigeaegselt tähelepanu juhitud.

Nii olemegi jõudnud ühe olulise ebakoha juurde,

mida heatahtlikult võiks nimetada liigseks tagasihoidlikkuseks kultuuritöö valgustamisel. «Oh, mis mina nüüd... Keda see huvitab, mida me siin oma rahvamajas teeme... Ei juhtu meil siin midagi põnevat...» Need on vastused, mida vahetevahel kuuled, kui teed juttu sellest, et mõni isetegevuslane kirjutaks ajalehele oma kodunurgas toimunud või toimuvatest kultuuriüritustest.

Niisugune tagasihoidlikkus on alusetu. Tegutseb ju meie kodulinnas ja -rajoonis sadu isetegevusringe, kuhu kuulub tuhandeid inimesi. Teada seda, mida teevad teised kusagil mujal, missugused on nende kavatsused, nende rõõmud ja mured, soovitakse alati. Ja mitte ainult palja uudishimu pärast. «Võib-olla saame meiegi midagi kasutada teiste repertuaarist, teiste kogemustest?» Sellise mõttega hakkab iga isetegevuslane lugema ajalehest sõnumit või artiklit, mis jutustab mõne kollektiivi tööst. Ja võib-olla lõpeb see lugemine otsusega, et peaks õige ise korra sinna sõitma ja nad meile külla paluma. Isiklik kontakt kollektiivide vahel on mõjunud alati väga viljastavalt: mida üks ei tea, seda teab teine.

Mis võiks siis pakkuda huvi laiale lugejaskonnale? Vastuse sellele küsimusele leiab iga inimene suurema vaevata, kui ta tuletab meelde, mis teda ennast huvitab. Kirjutada sellest, et koolis toimus õppetund või et lauljad käivad proovidel, informatsioonilise lühisõnumina muidugi suuremat ei paku. Küll aga on need täiesti omal kohal pikemas artiklis või olukirjelduses, mis annab ringide, rahvamajade või koolide tööst ulatuslikuma pildi.

Kuid esinemine mõne näidendiga, kirjandusõhtud, kohtumisõhtu tuntud kultuurimeistritega, muinasleidude avastamine, kodu-uurimine, mõne oma kodukohast võrsunud silmapaistva revolutsionääri või kultuuri-tegelase kohta käivad teated jne. jne. — need kõik on ka lühisõnumitena omal kohal.

Suur tähtsus on informatsioonilistel sõnumitel, mis juhivad tähelepanu lünkadele kultuuritöös. On esinenud juhtumeid, kus väljakuulutatud kinoetendus on ära

jäänud, mõni isetegevusharu langenud «surmaunne» jne. Arusaadavalt on asja juba raskem parandada, kui puudused on muutunud «krooniliseks tõveks». Terava sulega tuleb astuda väärnähtuste vastu kohe, siis, kui nende likvideerimine on veel kerge. «Arstirohtu» võib anda följetonina jne., kui kirjasaatja ei lepi ainult informatsioonilise teatega.

Kuid kultuuritöö ei piirdu ainult koolide, rahvamajade ja isetegevusringidega. Ka meie kolhoosides, sovhoosides, tehastes ja asutustes tehakse paljugi niisugust, mis väärib laiemat tutvustamist. Meil on olemas tehaste ja kolhooside klubid, orkestrid, isetegevuslikud heliloojad, kunstnikud, kirjamehed. Ainult haruharva satub ajalehtedesse sõnum mõnest pillimeistrist, kelle viiulid või kanded ei jää maha vabrikute omadest, mõnest raamatusõbrast, kelle kogus leidub tikutulega otsitavaid rariteete, mõnest kodukoha ajaloo uurijast, kelle teadmised toovad uut mitmessegi küsimusse, jne.

Nagu näeme, on kultuuritööd hõlmavate küsimuste ring väga lai, võiks ütelda — piiramatu. Selleks, et saada heaks kirjasaatjaks, pole vaja mingit erilist talenti või «inspiratsiooni», nagu sageli vabanduseks ette tuuakse, kui teed juttu sulepea kättevõtmisest. On tarvis ainult head tahet, avasilmi liikumist keset elu. Sõnumeid ja artikleid ei saa sulepeast välja imeda, ja selleks pole ka vähimatki vajadust. Elu ise meie ümber dikteerib, millest kirjutada. Tuleb ainult kuulata seda elu käsku.

L. METSAR,

«Edasi» toimetuse

kultuurielu osakonna kirjanduslik kaastööline

„Kirjud veerud“

Mida kujutavad endast «Kirjud veerud»? Mida nad peaksid pakkuma lugejale? Vastuseks võib öelda, et toimetus on püstitanud endale kolm eesmärki. Need on: 1) tutvustada lugejale uut nii oma kodulinnast, vabariigist, vennasvabariikidest kui ka välismaalt; 2) anda kasvatusliku väärtusega materjali; 3) pakkuda lugemismaterjali puhkehetkedeks (huumor, mõistatused, praktilised nõuanded jne.). Nendest eesmärkidest tuleks lähtuda ka kirjasaatjatel, kes mõtlevad teha kaastööd «Kirjudele veergudele».

Kahjuks ei peeta neid igakord silmas. Tuleb kirjasaatja toimetusse, kaasas pakk käsikirju, peamiselt tõlked mitmesugustest ajakirjadest ja -lehtedest. Üks tõlkeist kannab pealkirja «Metallide külm- ja kuumstantsimise uuemad menetlused». Ajakirjas on sellisel 4—5-leheküljelisel materjalil oma koht, ajalehel aga säärase kirjutise jaoks ruumi ei jätku. Teine kirjasaatja toob kirjutise «Esperanto uudiseid». «Uudised» on aga pärit juba eelmisest aastast ega paku lugejale midagi lisaks sellele, mida ta on varem lugenud. Muidugi rändavad need kirjutised toimetuse arhiivi.

Või saadab kirjasaatja artikli «Sorides vanaema tarkuse varasalves». Sõnumi autor toob praktilisi nõuandeid soola kasutamise kohta. Mitmed nõuanded on aga ilmselt põhjendamatud, sest puudub autoriteetne

või kogemuslik tõendus nende praktilise väärtuse kohta. Seetõttu pole sõnumit võimalik avaldada. Siit järeldus igale kirjasaatjale: materjal (eriti aga praktiline nõuanne) peab olema kontrollitud, elus tõesti rakendatav.

Näiteid sõnumitest, mis rändavad toimetuse arhiivi, võib tuua teisigi. Nende mitteilmumise põhjus on aga kõigil üks: mittevastavus kas lehe spetsiifikale või tõepärasusele.

Võidakse küsida — milline materjal siis sobib? Kindlat retsepti muidugi anda ei saa, kuid «Kirjude veergude» sõnum peab vastama kõigile nendelesamadele nõudmistele, nagu iga teinegi informatiivne materjal lehes: 1) ta peab pakkuma midagi uut, rääkima sellest, millest laiem lugejaskond pole varem kuulnud või lähemalt kuulnud; 2) ta peab olema populaarteadusliku iseloomuga, vältima erialastesse üksikasjadesse tungimist (see jääb juba eriajakirjade hooleks); 3) ei tohi unustada operatiivsust; 4) materjal peab ütleva lühidalt ja konkreetsetult kõige olulisema; 5) esitatud faktid peavad olema tõepärased: iga sõnumi all tuleb näidata, kust materjal on võetud; kui tõlgitud, siis millisest allikast (nimetus, number, lehekülg), originaalse materjali puhul viidata kasutatud allikatele.

Nüüd sellest, milliseid materjale peaks leiduma «Kirjude veergudes». Kõigepealt informatiivseid, tutvustava iseloomuga kirjutisi.

Kindla koha on siin omandanud teaduse ja tehnika uudised. Alati leidub materjale, mis räägivad teadlaste ja praktikute saavutustest keemia, füüsika, arstiteaduse, astronoomia ja mis tahes muu teadusharu vallas. Kõigest sellest on huvitatud ka toimetuse. Tähelepanuväärseid saavutusi on kirjutada meie teadlaste kontosse rahvusvahelise geofüüsika-aasta raames — ka nende vastu tunneb lugeja huvi. Need kõik on peamiselt tõlkematerjalid. Siinkohal tuleb aga öelda, et pole ükskõik, kes missugust materjali tõlgib. Iga kirjasaatja mõelgu enne, kas ta on võimeline antud teksti tõesti kvaliteetselt tõlkima. Inimene, kes ei tunne arstiteaduse terminoloogiat, ärgu asugu vastavasisuliste uudiste sõnas-

tamisele eesti keeles. Sama kehtib tehniliste ja kõigi teiste erialaste küsimuste kohta.

Kuid uudiseid teaduse ja tehnika vallast ei pea tingimata tõlkima. Eks leidu neid meie kodulinnaski. Kuidas sündis näit. ratsionaliseerimissetepanek, milliseid uusi ravimeetodeid rakendatakse meie oma kliinikutes? Sellised jt. kirjutised kodulinnast on kirjasaatja sulest igati teretulnud.

Väga palju huvitavat saab ära öelda rubriigis «Kas teate, et...» Lakoonilises vormis tutvustab see kõige huvitavaga, seletab mitmesuguseid nähtusi, toob fakte mis tahes alalt. Selliste faktide esitamisel peab kirjasaatja ilmutama erilist hoolt ja valvsust: mis ajast ja millisest allikast andmed pärinevad? Tuleb alati kontrollida, kas nimetatud fakt väljendab kindlat seisukohta, kas ei ole vastavas küsimuses uuemaid tähelepanekuid.

Kindlasti peaksid «Kirjud veerud» kajastama kodulinna ja -rajooni tänapäeva ning minevikku. Väljapaistvaid inimesi on siingi elanud-töötanud, rohkesti on meil muinsuskaitse alla võetud mälestusmärke, ajaloolisi vaatamisväärsusi — kirjasaatjatel oleks vaja nendega lähemalt tutvuda. Võime rääkida ka meie linna vanematest ettevõtetest, õppeasutustest, nende kunagisest ja praegusest tegevusest. Kahtlemata on eakamatel inimestel huvitavaid mälestuskilde omaaegsetest töötingimustest ja elust-olust. Neid mälestusi on ainult vaja elustada.

Alati leidub asjaarmastajaid, kes on oma elu jooksul talletanud palju köitvat ja teinekord üsnagi väärtuslikku (münste, haruldasi esemeid, marke, raamatuid, pille jpm.). Miks mitte rääkida nende tegevusest või kogudest ka rahvale? Aga haruldused raamatukogudes, muuseumides — eks leidu siin kompetentsele kirjasaatjale mõndagi kirja panemiseks.

Kuid ärgem unustagem ka kunstivalda, teatrit, kino! Huvi pakuvad kultuuri- ja kunstiinimeste memuaarid, mälestuskillud meie silmapaistvatest kultuuritegelastest ja nende teostest.

Ja lõpuks reisimärkmed ja kirjeldused vabariigist ja

vennasvabariikidest, sootslaste maa- ja lajagustest, maadest. Hea, elavalt kirjutatud reisikiri on alati oodatud.

Eelnev loetelu ei tähenda, et sellega piirduks informatiivsete materjalide temaatika. Kõigele huvitavale ja aktuaalsele tuleb mõelda «Kirjude veergude» kirjasaatjal.

Nii mõnigi kord on «Kirjudes veergudes» esinenud rubriik «Kasvatustlikel teemadel». Juttu on siis olnud peamiselt perekondlikust kasvatusest, on juhitud vanemate tähelepanu ühele või teisele lüngale laste kasvatamises. Ka edaspidi tahaks näha selliseid materjale, eriti pedagoogide ja lastevanemate sulest.

Kindlasti oleks vaja kirjutisi ka käitumiskultuurist ja eetikast.

Omaette teema on teadliku ellusuhtumise kasvatamine inimestes ja ateistlik propaganda. Kuid saates toimetusele vastavasisulist materjali lähtugu kirja- saatja mitte elementaarsete tõdede selgitamisest (mida juba koolipingist tuntakse), materjal lehes peab olema uudne, veenev, hästi põhjendatud, faktidega lõöv.

Ja lõpuks vajavad «Kirjud veerud» midagi lõbusat: nalju ja rahvanaljandeid, humoristlikke lühipalasisid jpm. Võimalusi nende hankimiseks on palju, kõik oleneb kirja- saatja tahtest neid leida. Kuid siin üks märkus: ärge kasutage aastakümneid vanu, «habemega» nalju (välja arvatud nn. ajaloolised naljad).

Meelsasti loetakse ajalehest praktilisi nõuandeid perenaistele, aiapidajatele, individuaalehitajatele, mesinikele, moeuudiseid jne. Muidugi on siin vaja asja- tundlikku, ajakohast nõu. Kirjasaatja, kes sellist sõnumit kirjutab, peab seda arvestama.

Eelöeldu ei pretendeeri mingile «Kirjude veergude» sisu kokkuvõttele, see on mõeldud ainult tähelepanu suunamiseks ühele või teisele probleemile. Kirjasaatjal, kes teeb kaastööd «Kirjudele veergudele», tuleb läheneda oma ülesandele loovalt. Ainult siis suudab ta pakkuda värsket ja huvitavat lugemisvara.

Gakirjanduslikest žanridest

MÄRKMEID INFORMATSIOONIST

Maikuu viimastel päevadel sai toimetus ühelt kirja-
saatjalt sõnumi pealkirjaga «Tubli kollektiivi saavutu-
sed». Autor kirjutab:

«Meie tehase kollektiiv on lülitunud pingelisse sotsialist-
likku võistlusse aastaplaani ennetähtaegseks täitmiseks. Tänu
hoogsale sotsialistlikule võistlusele brigaadide ja üksiktöota-
jate vahel tädeti I kvartali plaan 103,8%-liselt. Aprillikuus
tõusis töötempo veelgi, mille tulemuseks oli kuuplaani üle-
tamine 5,4% võrra.

Sotsialistliku võistluse esirinnas smmuvad töölised sm-d
(järgnevalt loetletakse 6 nime) jt., kellele I kvartalis anti
kutseala parima nimetus. Tõhusalt on tööviljakuse tõusuks
kaasa aidanud ka tehase tublid ratsionaliseerijad sm-d (järg-
neb loetelu) jt. Üldse on tänava tootmisse juurutatud 17
ratsionaliseerimisetepanekut. Pidevalt täieneb ka tehase
masinapark. Nii on viimastel kuudel vennasvabariikide masi-
naehitajatelt saadud neli uut moodsat tööpink.

Tehase töötajate elu on sisukas ja mitmekülgne. Sm-d
(järgneb loetelu) on agarad raamatukogu kasutajad, rohkes-
ti osavõtjaid on isetegevusringides ja spordikollektiivis.»

Miks jäi see informatsioon, mille siinkohal mõningate
kärbetega ära tõime, ajalehes avaldamata? Antud küsi-
musele võib vastata lühidalt: sõnum ei rahulda neid
nõudeid, mida me esitame informatsioonile. Siit aga
tõusetub uus küsimus: millised jooned peavad siis ise-
loomustama head, huvitavat, sisukat informatsiooni?
Sellele küsimusele püüamegi järgnevalt vastata.

Nagu teistegi ajalehematerjalide, nii ka informatsiooni löövus oleneb suuresti teema valikust. Informatsiooni ülesandeks on teatada lugejale kõigest tähelepanuväärsest, mis meie elus toimub, igakülgset valgustada meie rahva loovat tööd ja sel alusel kasvatada lugejais patriootlikku uhkusetunnet nõukogude rahva saavutuste üle majanduslikus ja kultuurilises ülesehitustöös, innustada neid võitlema veelgi paremate tulemuste eest. Vastavalt sellele on informatsiooni temaatika äärmiselt laialdane ja mitmekülgne, haarates kõiki elualasid, meie edasiliikumise kõiki avaldusi. Kuid säärase mitmekesisuse juures olgu peatähelepanu temaatika valikul suunatud peamistele, otsustavatele küsimustele, mille lahendamisel rahvas parajasti töötab.

Juhtiv koht ajalehe informatsioonis kuulub kahtlemata ja õigusega sotsialistliku võistluse teemale. Ajalehesõnum aitab siin kaasa selleks, mis on sotsialistlikus võistluses peamine — võistluse tulemuste laialdaseks teatavakstegemiseks. Hea eeskuju õhutab teisigi avastama ja tegevusse rakendama sisemisi reserve tootmise edasiseks parandamiseks. Seoses sellega aga olgu tähelepanu juhitud levinud väärarvamusele, nagu peaks informatsioon sisult olema eranditult positiivne. Muidugi, kaasaaitamine uute algatuste ja eesrindlike kogemuste laiemaks levikuks on informatsiooni põhiliseks ülesandeks, kaudselt tähendab see ühtlasi ka mahajäämuse kriitikat. Kuid see ei tähenda, et vajaduse korral ei võiks sõnumites viidata ka väärnähtustele, mis pidurdavad tööd, võrrelda parimaid tulemusi keskmiste ja mahajäävate lülide töötulemustega.

Majanduslikke ja tootmisküsimusi valgustava informatsiooni kõrval on ajaleht huvitatud ka sõnumitest kultuurielu mitmekesiste avalduste kohta, töötajate oluslike tingimuste parandamisest, mitmesugustest huvitavatest üritustest ja sündmustest jne. Oleks asjatu püüda siinkohal loetleda kõiki teemasid, millele võib ja tuleb kirjutada sisukaid ning huvitavaid informatsioonilisi sõnumeid. Küll aga võib juba öeldustki järeldada ühe üldise nõude informatsioonile: ta peab oma teemalt olema eluline ja aktuaalne.

Ent teemast üksinda pole kaugeltki küllalt. Ka isenesest heale teemale võib kirjutada halvasti, kuivalt, laialivalguvalt. Selleks, et kirjutada head informatsiooni, nõutaksegi, edasi konkreetsust. See tähendab, esiteks, et eranditult iga sõnumi aluseks peab olema fakt. Ilma faktita ei saa olla sõnumit, teiselt poolt aga mitte igasugune fakt ei anna välja vajalikke mõõte. Kirjasaatja peab oma sõnumi aluseks võtma nimelt huvitava, päevakohase, ühiskondlikult olulise fakti. On tarvis, et ajalehe informatsioon oleks uudis, s. o., et see informeeriks lugejat millestki, mis talle varem oli teadmata, rikastaks lugeja teadmisi mõne detailigagi, avardaks mingil määral tema silmaringi. Seda uut meie elus ongi kirjasaatjal tarvis hoolega otsida.

Edasi, informatsiooni konkreetsus ei tähenda mingi tegelikkuse fakti või nähtuse kiretut registreerimist. Informatsioon ajalehes — see on agitatsioon faktidega. Tabava juhise andis kõigile ajakirjanduse alal töötajaile V. V. Kuibõšev, kui ta ütles, et informatsioon on «... kõigepealt... agitatsioon, s. o. mitte nüri, ükskõikne faktide esitamine, vaid faktide valik sel kujul, sellises korras, et nad ise võitleksid meie eest, meie ürituse eest. Teisest küljest on see erilist laadi agitatsioon, sest siin astub lavale faktide, sündmuste loogika, elu loogika.»

Järelikult ei piisa sellest, kui me leiame huvitava, uudse, kaaluka fakti: on tarvis sellest kirjutada nii, et fakt maksimaalselt mõjule pääseks, saavutaks soovitud eesmärgi. Mida on selleks vaja? Eelkõige on soovitav, et kirjasaatja keskenduks oma sõnumis ühele faktile, üheleainsale teemale. Kui vaadelda ülalpool näitena toodud sõnumit, siis ei ole raske näha, et sõnumi ebaõnnestumise üheks oluliseks põhjuseks ongi teemade rohkus. Neid võib eristada vähemalt neli — sotsialistlik võistlus aastaplaani ennetähtaegseks täitmiseks, ratsionaliseerijate tegevus, masinapargi täiendamine, töötajate kultuuriline teenindamine —, milledest igaüks vastavalt väljaarendatud kujul oleks võinud olla aineks iseseisvale informatsioonile. Seesugune laialivalgusus killustab lugeja tähelepanu, ei võimalda esile tõsta peamist, kõige olulisemat antud sõnumis.

Teiseks: agitatsioonis faktidega ei tohi jätkuda ruumi üldistele fraasidele. Sageli loeme kirjasaatjate koosolekukirjeldustest standardseid lauseid: «Sõnavõttudes toodi saavutuste kõrval esile ka olulisi puudusi töös». «Aruandja jutustas üksikasjaliselt saavutatud tulemustest ja omandatud rikkalikest kogemustest» jne. Lugejat huvitavad küsimused: milles konkreetselt saavutused, puudused ja kogemused seisavad, kuidas jõuti ühe või teise väljapaistva tulemuseni — jäävad aga tavaliselt vastamata. Tõsi küll, suhteliselt lühikeses sõnumis ei saa valgustada kõiki detaile, küll aga saab ja tulebki kõige olulisemaid küsimusi käsitleda võimalikult põhjalikult. Selles mõttes on sisuliselt üldsõnalisel ka paljud väliselt ülikonkreetsed laused ja terved sõnumidki, kus küll loetletakse resultaate ja arve, kuid sellega piirduetaksegi. Kui me ei mõtesta lahti fakti, ei süvene «fakti keemiasse» (M. Gorki), ei aita me lugejal jõuda niisama heade tulemusteni, nagu on need, mida me populariseerime.

Ja lõpuks: selleks, et oluline pääseks mõjule, ärge koormake sõnumit üle väheütlevate arvudega. Valigem hulgalistest arvudest ja faktidest ainult kõige iseloomustavamad ja eredamad! Ärge unustage, et keskele kohale peab informatsioonis jääma jutustus inimesest, kõigi väärtuste loojast. Selleks aga ei piisa eesrindlaste nimede loetlemisest, vaid on vaja suuremat süvenemist.

Informatsiooni üheks kõige tähtsamaks, asendamatuks tunnuseks, mida meil aga tihtilugu küllalt silmas ei peeta, on operatiivsus. Ei arvestanud seda nõuet ka näitena toodud sõnumi autor, kui ta maikuu lõpus kirjutatud sõnumi ehitas suures osas üles «habe-mega» faktidele, mis pärinevad aprillikuust ja isegi I kvartalist. Ajamäärused: hiljuti, neil päevil, möödunud nädalal jne. on tunnistuseks, et informatsioon ei pea eluga sammu. Seepärast on vaja taotleda, et hiljuti asemele astuks ajalehes eile ja täna. See aga nõuab, et kirjasaatja ei viivitaks tundigi sõnumi kirjapanemisega ja toimetusse saatmisega.

Kas tuleb öeldust järeldada, et informatsioonilises

sõnumis ei või kokku võtta, üldistada pikema perioodi tulemusi? Ei, see oleks ebaõige. Kirjasaatja võib oma sõnumis jutustada — kui see on vajalik — ka varem asetleidnud sündmustest ja faktidest, kuid sel juhul peab ta tingimata lähtuma tänase päeva faktist. Näiteks: valinud informatsiooni ajendiks täna toimunud ratsionaliseerimisbüroo koosoleku ja jutustanud seal vastuvõetud ettepanekust, võib kirjasaatja sellest lähtudes esitada ka kokkuvõtlikke andmeid käitise ratsionaliseerimistegevusest üldse, iseloomustada parimaid ratsionaliseerijaid ja nende loova mõtte konkreetset vilja jne. Säärane informatsioon on operatiivne hoolimata sellest, et osa siin toodud faktidest ei pärine tänasest päevast.

Neistsamadest seisukohtadest on õige lähtuda ka sel juhul, kui kirjasaatja on otsustanud puudutada ka tulevikuperspektiive, veel realiseerimata kavatsusi ühes või teises tööloigus.

Niisama nagu kõik teisedki ajalehematerjalid, peab ka informatsioon olema tõe pä r a n e ja t ä p n e. Kirjasaatja ei või jääda lootma toimetuse töötajate kontrollimisele, vaid peab tingimata ka isiklikult põhjalikult kontrollima oma sõnumi tõelevastavust nii sisuliselt (kõigi faktide ja järelduste paikapidavuse osas) kui ka kõigis detailides (arvud, nimed — ka eesnimed, nimetused, kuupäevad, terminid jne.). Ka kirjasaatja kannab toimetuse kõrval lugeja ees vastutust, kui tema sõnumisse on sattunud kasvõi näiliselt tähtsusetugi viga või ebatäpsus.

Et lõpetada informatsioonile esitatavate olulisemate nõuete käsitlust, olgu mainitud veel, et iga sõnum peab olema huvitav, elavalt kirjutatud, keelelt ja stiililt laitmatu. Informatsioonile on omane lakooniline väljendusviis, kuid see ei vabanda ühelgi juhul kuivust, hallust, statistilise aruande maneer. Katsumisega iga sõnumit kirjutada eelmisest paremini, mitmekesisemate stiilivõtete ja keeleliste vahendite kasutamisega! Huvitav detail, kujukas võrdlus, kõnekäänd jms. ei ole informatsioonis kunagi üleaarne, kui ta on tabav, õigesti valitud ja teenib mõtte paremat esiletõu-

mist. Ühelgi juhul aga ärgu kirjasaatja võtku eeskujuks neid kahjuks veel üsna levinud skeeme, millele on lõivu maksnud ka näiteks toodud sõnumi autor — sõnumid, milles ei ole autori uut sõna, mida arvude ja nimede muutmise korral võib kirjutada suvel ja talvel, ükskõik millisest käitised.

Säärased on kokkuvõetult peamised nõuded, mis žurnalistikaalases kirjanduses ja lehetöö praktikas esitatakse informatsioonile ja mida kirjasaatjail tuleb oma tegevuses silmas pidada.

* * *

Informatsioon kujutab endast üht ajalehematerjalide põhiliiki. Kuid oleks ebaõige mitte näha olulisi erinevusi informatsiooni üksikute alaliikide vahel. Et saavutada edu informatsiooni viljelemisel, ongi tarvis tunda mitte ainult informatsioonile esitatavaid üldisi nõudeid, vaid ka informatsiooni žanre.

Sääraseid eristatakse terve rida. Märgime neist kõigepealt informatsioonilist lühisõnumit. Siin on tegemist n. ö. telegrammistiielis teatega, mis informeerib lugejat ainult teatavast faktist, lisamata sellele mingeid kommentaare (näit.: «Tuleviku» kolhoos täitis 1. oktoobriks piima varumise ja kokkuostu aastaplaani 102,4%-liselt).

Kui säärasele sõnumile lisada kommentaarid, mis selgitavad antud fakti, toovad juurde uusi detaile ja jutustavad ühe või teise saavutuse sünniloost, saame laiendatud informatsioonilise sõnumi, mis kuulub kõige enam viljeldud informatsioonijänride hulka.

Rohkesti kirjutatakse ka ülevaateid, kirjeldusi mingist olulisest sündmusest (koosolek, nõupidamine, rahvapüüdistus jne.). Vastavalt ürituse tähtsusele kirjasaatja kas ainult informeerib selle toimumise faktist või esitab ka kokkuvõtte koosolekul, nõupidamisel jne. avaldatud mõtetest ja seisukohtadest. Viimasel juhul refereeritakse kõige sagedamini sõnavõtte nende kronoloogilises järjestuses. Olgu juhitud tähelepanu sellele, et see pole kaugeltki ainus vorm ülevaate andmiseks koosolekust. Senisest sagedamini tuleks praktiseerida te-

maatilist ülevaadet, kus materjal esitatakse mitte sõnavõtude järjekorras, vaid grupeeritakse neis käsitletud teemade kaupa. See võimaldab peale muu keskenduda tähtsaimale, kõige olulisemaid momente eriti esile tõsta. Võimalik on ka ülevaade, milles kogu koosoleku kokkurusutud kirjelduse kõrval refereeritakse üksikasjalisemalt ainult üht sõnavõttu, milles tõsteti üles mõni üld- susele eriti huvitav ja oluline probleem. Vajaduse korral võib autor ülevaate raamides ühtlasi teha ka kriitilisi märkusi koosoleku ettevalmistamise ja läbiviimise kohta. Arusaadavalt peab sel juhul olema aluseks mitte ainult kirjasaatja isiklik arvamus, vaid kollektiivi selgelt väljendatud seisukoht.

Seoses koosolekukirjeldusega mõni sõna otsusest, mis peaaegu igal koosolekul vastu võetakse. Kui me sõnavõtte, kord paremini, kord halvemini, kuid ikkagi refereerime, siis otsusest möödutakse tavaliselt trafaretse fraasiga: «Olukorra parandamiseks võeti vastu konkreetne otsus.» See ei ole õige. Kui otsus on asjalik, siis väärivad seal väljatöötatud abinõud puuduste kõrvaldamiseks tingimata populariseerimist, sest need võivad osutada teistelegi kasulikuks ja rakendatavaks.

Komplitseeritumate informatsioonizhanride hulka kuuluvad jutuaajamine (intervjuu) ja reportaaž.

Nagu teistegi ajakirjanduslike žanride puhul, nii ei ole alati võimalik selgesti eraldada üksikuid informatsioonizhanre: nad põimuvad omavahel, mistõttu ühes ja sellesamas materjalis võib kohata mitme žanri elemente. Kuid žanride tundmine on siiski väga oluline, et suuta neid valitseda ja õigesti kasutada.

* * *

Selleks, et kirjutada ülalpool esitatud üldistele ja žanrinõuetele vastavat huvitavat ja elavat informatsiooni, peab kirjasaatjal olema kasutada rikkalik eluline materjal. Ta peab hästi tundma partei ja valitsuse poliitikat, neid konkreetseid ülesandeid, mis on antud momendil asetatud rahva ette — see kõik määrab põhijoontes informatsiooni temaatika. Kirjasaatjal peab

olema tihe side eluga; ta peab osa võtma kõigist tähtsamatest kollektiivis toimuvatest üritustest, tähelepanelikult kuulama spetsialistide ja kogunud praktikute arvamusi. Ainult see kirjasaatja, kes seisab elu keskel ja jälgib seda erksalt, suudab elu õigesti valgustada.

Kõige selle kõrval on aga tarvis tähelepanu pöörata ka oma töö organiseerimisele, teatud tehnilistele üksikasjadele ajakirjaniku töös. Eelkõige peab olema õigesti korraldatud kirjasaatja märkmik — see ajakirjaniku materjaliladu — ja tema «tööriistamajandus». Loetleme mõned elementaarsed nõuded selles suhtes:

1) Ära tee märkmeid juhuslikele lahtistele paberilehtedele, mis võivad hõlpsasti kaduma minna. Rebitavale bloknoodile tuleb eelistada korralikult köidetud taskuraamatut.

2) Ära usalda oma mälu, vaid tee võimalikult rohkem ja võimalikult üksikasjalisi ülestähendusi — ka siis, kui on teada, et kogu materjali ei ole võimalik ära kasutada. Kirjasaatjal ei tarvitse kunagi karta ülenormatiivsete materjalivarude tekkimist.

3) Iga ülestähenduse algusse märgi kuupäev, ülestähenduste tegemise koht ja andmete saamise allikas.

4) Mitmesuguste faktide kõrval fikseeri märkmikus ka teinekord juhuslikult meeldetulevad huvitavad teemad, kuulnud tabavad väljendused, võrdlused, iseloomustused jms.

5) Revideeri aeg-ajalt oma märkmikke. Seejuures võib märkmed, mis kindlasti on oma tähtsuse kaotanud, ära visata, ülejäänud aga tuleb korrastada ja säilitada, sest vanu märkmeid võib hiljem tarvis minna paralleelide tõmbamiseks jne. Märkmiku algusse on soovitatav teha sisukord, mis hõlbustab tarvilike ülestähenduste leidmist.

6) Peale märkmiku on kasulik omada ka taskukalendrit, kuhu märgitagu eelseisvad üritused, et neid mitte «maha magada». Säärane kalender on omamoodi orientiiriks kirjasaatja töös.

7) Märkmete tegemiseks kasuta soovitavalt täite-

suleptad. Kui see iniskiparasi pole võimalik, siis kasutagu pehmet grafiitpliatsit.

Nende tehniliste reeglite silmaspidamine on kirjasaatja kõrge töökultuuri aluseks.

* * *

Meie rahvas asub lahendama seitseaastaku grandioosseid ülesandeid. Informeerida kümneid tuhandeid lugejaid kõigest uuest, mis sünnib meie elus, õhutada hulki jälgima parimate eeskju — kas võib kirjasaatjal olla veel ülevamat, veel auväärsemat ülesannet!

Iga ajaleht vajab võimalikult rohkem mitmekesist, aktuaalset, sisukat, elavat informatsiooni. Kirjasaatja üheks oluliseks ülesandeks ongi toimetuse varustamine sellise informatsiooniga. Et selle ülesandega edukalt toime tulla, on ennekõike tarvis, et informatsioonis ei suhtutaks alahindavalt kui mingisse «kergemasse» žanrisse. Nagu siinkohal visandatud põhinõuetestki nähtub, pole hea informatsiooni kirjutamine sugugi kerge. Iga kirjasaatja eesmärgiks peab olema õppida meisterlikult valitsema informatsiooni ja tema üksikuid žanre. See aga nõuab väsimatut tööd tegelikkuse tundmaõppimisel, elu faktide hoolikat kogumist, uurimist ja üldistamist, erksat poliitilist taipu, oma ajakirjaniku-meisterlikkuse püsivat tõstmist.

Selle vaeva tasub kuhjaga rõõm kordaminekutest ja lugeja tähelepanelik ja hindav suhtumine säärase töö viljana valminud informatsioonidesse.

O. UTT

Vana kirjasaatja nõuandeid

Teravmeelsus pole alati tõde.

Ara usalda kõiges silma — lase ka peal töötada.

Kuula teisi, kuid kontrolli ise.

Kontrollimata faktid ei tööta head.

Kui tead, siis kirjuta, kui ei, siis kuula teisi.

Kirjuta nii, et iga sõna tabaks märki.

Ara karda vastutust, karda valet.

INTERVJUU

Pole seadus, et lehes ilmub informatiivne materjal ainult lühisõnumina, nn. «nupukestena». Liiatigi, kui poole sellest lühikesest teatest võtavad enda alla pateetilised fraasid, fraasid, mida me elus ei kuule ega kõnele. Just informatsioonis, mis peab kajastama kõige operatiivsemalt, kõige konkreetsemalt ja selgemalt meie töörõõmsat elu, ei tohiks lubada hallust, üksluisust, ühekülgsust. Paraku aga võib selliseid etteheiteid teha. Informatsioonilise materjali edasiandmiseks ei kasutata selle žanrilisi võimalusi. Näiteks ilmub ajalehes «Edasi» keskmiselt ainult 3—4 intervjuud kuus. Umbes sama pöud valitseb ka teiste informatsiooniliste žanride osas.

INTERVJUU ŽANRINA

On selge, et elavat informatsiooni saab kirjutada siis, kui vesteldakse, räägitakse inimestega, kui mõistetakse nende püüdlusi ja mõtteid. Mis tahes isiklik vestlus inimestega annab rohkem kui protokollide, kokkuvõtete, aruannete lugemine. Teavad ju parimad inimesed jutustada palju huvitavat, anda niisuguseid andmeid oma elust ja erialast, mis kõrvalseisjale esimesel pilgul silma ei hakka.

Seepärast on intervjuu (vestlus, jutuajamine) informatsioonilise ajalehematerjali žanrina väga suure väärtusega. Ta võimaldab jutustada tööveteranide, vanade

revolutsioonääride, novaatorite, tööeesrindlaste, kirjanike, näitlejate, sportlaste, teadlaste jne. loomingulistest saavutustest, edusammudest ja ületatud raskustest.

Intervjuu annab võimaluse teatada lugejaile ülesandeist, millised seisavad teatava kollektiivi — kolhoosi, ettevõtte jne. või isegi teatava rahvamajandusharu ees.

Sobiv on intervjuuga informeerida laiemat lugejate ringi huvitavaist sündmustest, millised on ettevalmistusel, või teatada juba toimunust. Asjaosalised teavad ju rääkida elavalt kõige huvitavamatest küsimustest. Tihti on ju aga nii, et küsimus on küll tuttav, kuid vajaks täpsustamist, selgitamist (nagu näiteks oli pensioniseaduse puhul). Sel puhul võib vastav spetsialist anda kõige konkreetsemaid ja täpsemaid juhiseid.

Seega on jutuajamise vormi sobiv kasutada juhtudel, kui tahame anda informatsioonilist materjali lugejale pealtnägija jutustusena, s. o. esimesest allikast. Küsimused, millele me tahame vastust, peavad huvitama laiemat üldsust, tutvustama lugejat majanduse ja kultuurielu saavutustega, eesrindlike ettevõtete, kolhooside, tööinimeste kogemustega, näitama uue sündi.

ŽANRI OMAPÄRAST

Mis on siis selle žanri omapäraks? Vestleme ju igasuguse materjali hankimisel, isegi paljudega. Kuid kirjutis, sünnib sel juhul kirjutaja täielikus ümbertöötuses, tema seisukohtade, arvamustega.

Intervjuu iseloomustavaks jooneks, mis eristab teda teistest informatsiooni liikidest, on aga see, et temas esitatakse faktid ja arvamused sündmustest selle nimel, kes annab intervjuu, kellega vesteldakse.

Vestluseks me kas pöördume ühe või mitme küsimusega intervjuueeritava poole. Ajakirjanikul ei tohi olla aga mehhaaniline osa, vaid ta peab täpsustama seisukohti, peab püüdma, seda, et vestluse sisu oleks huvitav.

NÕUDED

INTERVJUEERIJALE

Vestluseks pöördume lugejatele autoriteetse inimese poole. Too peab olema kursis vastava alaga, peab olema kõrge kvalifikatsiooniga, et ta suudaks anda ammendavaid vastuseid, nagu kir-

janikud, teadlased, näitlejad, novaatorid, kutseala parimad, vanad revolutsionärid.

Vestlust tuleb juhtida oskuslikult, julgelt. Eelnevalt tuleks läbi mõelda esitatavad küsimused, millistele on vaja vestluse käigus vastust. Kui tähistati Torma pasunakoori 100 aasta juubelit, võinuks pöörduda mõne vanima ja kauamänginud orkestriliikme poole palvega meenutada oma mänguaastaid. Materjal pakuks huvi kultuuriajalooliselt, samuti aga innustaks meie noori isetegevuslasi. Vestluse käigus aga paluksime vastata meid eriti huvitavaile küsimustele, nagu: Mida teate orkestri asutamisest, selle asutajaist? Missugune esinemine on olnud teile kõige meeldesööbivam? Kas proovid pärast päevatööd ära ei väsita? Mis on teile praegu innustavaks stiimuliks? Jne.

Loomulikult peab selge olema vestluse üldine plaan, et mitte ekselda teisejärgulistes küsimustes. Seepärast on kasulik küsimusega eelnevalt tutvuda, et esitada seda lihtsalt, arusaadavalt igale lugejale, ilma võõraste spetsiaalterminiteta. Üldiselt on aga vaja pöörata tähelepanu mitte ainult sellele, mida on tehtud, vaid sellele, k u i d a s see on tehtud.

On hea, kui laseme vestluse teksti, kui oleme selle kirja pannud, intervjueeritaval endal veel läbi lugeda.

Loomulikult pole mõeldav, et vestluse tekst kirjutatakse valmis varem, kui toimub vestlus ise. Selliselt kirjutatud vestlus ei ole tolle isiku, kellelt võtame intervjuu, iseseisvad mõtted, mitte tema elava kõne edasiandmine. On ju vestluse iseloomustavaks jooneks elav intervjueeritava isiku mõtete ja kõne edasiandmine kõikide nende erinevuste ja detailidega, milliseid võib teada saada ainult isiklikus vestluses. Sest intervjuus ei pruugi me edasi anda ainult juttu, vaid anname ka jutustaja elamusi, tema portree, tema suhtumist küsimustesse, kirjeldame aega ja kohta.

INTERVJUU Niisiis, pärast vestlust kirjeldame
VORMIDEST fakte, mis saime vestluse käigus,
või töötame need kirjanduslikult
ümber, valides avaldamiseks vastava vormi. Viimane sõltub muidugi teemast, sisust ja vestluse eesmärgist.

Vormiliselt kõige lihtsamaks on ainult küsimustele ja vastustele ülesehitatud vestlus.

Tavaliselt kasutatakse seda moodust siis, kui vestlus toimub raadio, telefoni teel, s. o. kui puudub isiklik kontakt. Küsimuste-vastuste vormi kasutatakse ka eriti tähtsate probleemide puhul, vestlustes riigijuhtidega jne. Siin tuleb esitada lühikesi küsimusi ning täpseid, selgeid vastuseid. Jutustame ainult faktist, mõttest enesest.

Levinum on vorm, kus antakse esmalt sissejuhatus küsimuse ja eesmärgi selgitamisega, seejärel aga vestluse sisu. Tavaliselt on sel puhul vestluse pealkiri varustatud alapealkirjaga «Jutuajamine sm. . . .». Vestluse algul kohtame tavaliselt fraasi. «Vestluses meie kaastöölisega teatas sm. N. järgmist: . . .» Edasi läheb jutt teemast. See on nagu laiendatud informatsiooni, kuid jutustus antakse konkreetse isiku nimel.

Kõige huvitavamaks intervjuu vormiks on elav jutustus. Isikupärase dialoogi kõrval on siin oluline koht kirjeldusel ja jutustusel. Sündmustest võtab koos intervjuueeritavaga osa ka intervjuerija. Kirjutajalt nõuab see vorm kirjanduslikku sulge, sest selline intervjuu võib edukalt võistelda olukirjeldusega ja täita ajalehe joonealuse.

Viimasel ajal on ajakirjanduses ilmunud mõned rongis antud intervjuud. Mida neis vajaka jäi, oli see, et ei antud edasi seda miljööd, kus vestlus toimus. Ei olnud seda õhkkonda, seda meeolelu, polnud kuulda vedurivilet, ei ainustki pilti maastikust. Intervjuerides inimest püüame me anda võimalikult elava pildi temast, tema ümbrusest, ka neist inimestest, kellega ta suhtleb.

Vestluses ei maksa karta faktide teatamise kõrval ka nende analüüsimist.

Teemalt ühesugused vestlused koondab toimetus harilikult rubriiki «Vestluses meie korrespondendiga». Näiteks ilmus «Edasis» ühendatud pealkirjade all, nagu «Möödunud nädalal» ja «Oktoobri-eelsel nädalal», rida intervjuusid mitmesuguste inimestega, kes jutustasid

meie linna mitmekülgsest elust, sellest, kuidas on saavutatud suurepäraseid näitajaid.

*

Intervjuu lubab just operatiivselt edasi anda peamise fakti, elavalt reageerida igale sündmusele. Intervjuudes on võimalik esitada palju loovat initsiatiivi, inimeste energilisi pingutusi. Vestluse vormi kasutamine informatsiooni žanrina on iga loomingulise lehetöötaja, iga korrespondendi ülesandeks, et anda mitmekülgset elu edasi ka erinevate žanriliste vahenditega. Eriti teemaatilistel ja erilehekülgedel peremehetsevad ühelaadsed kirjutised meelitavad vähe lugema.

Vestlus rikastab lehte loovate inimeste mõtetega, paelub lugejat, võimaldab mitmekülgsemalt näidata meie pulbitsevat elu.

V. LINDSTRÖM

REPORTAAŽ

Reportaaž kuulub põhiliste ajalehežanride hulka. Kui näiteks följeton, olukirjeldus, kirjanduslik portree võib esineda ka väljaspool ajakirjandust, ilukirjandusliku žanrina, siis reportaaž (nagu ka artikkel, korrespondents, sõnum) on puht-ajakirjanduslik žanr, ilma milleta ajaleht pole mõeldav.

Ka nõukogude ajakirjanduses on reportaažil ikka olnud väärikas koht. Viimasel ajal, sedamööda, kuidas meie ajalehed on muutunud operatiivsemaks ja huvitavaumaks, on tõusnud ka reportaaži osatähtsus.

Kahjuks on žurnalistikas reportaaži teoreetiliselt vähe uuritud, seepärast tuleb siinkohal piirduda peamiselt praktika põhjal tehtud järeldustega.

Mis on siis reportaaž?

Oma sisult on ta informatsiooniline ajalehematerjal. Temas teatatakse lugejale mingist sündmusest, millestki toimunust. Kuid ka näiteks sõnum, kroonika, koosoleku ülevaade jne. on sisult informatsiooniline. Teistest informatsiooni žanridest erineb reportaaž oma erilise vormi poolest.

Vormilt kujutab reportaaž endast pealtnägija poolt kirjutatud sõnumit. Selles peitubki reportaaži spetsiifika. Autor kirjeldab sündmusi, millest ta osa võttis, maalides lugejale kujuka pildi olukorrast, milles see sündmus toimus. Jutustuse

kujukuse saavutab ta elava kirjelduse, huvitavate detailide ja oma isiklike, vahetute muljete edasiandmise teel. Sündmus on antud läbi autori vaatevinkli, kirjutises sisaldub hinnang kirjeldatavale sündmusele.

Eelöeldu illustreerimiseks lubatagu kirjasaatjale kätte juhatada paar juhuslikult võetud näidet ajalehes «Edasi» ilmunud reportaažidest. «Võitlus minutite ja vilja eest» — niisuguse pealkirja all kirjeldas A. Sool «Edasis» nr. 175 5. septembrist 1958 viljakoristustöid. See on tüüpiline reportaaž. On toodud rohkesti detaile, kirjeldatud olustikku ja inimesi. Sealjuures pole autor mitte kõige ettesattuva automaatseks registreerijaks, vaid on fakte ja detaile valinud, et välja tuua sündmuste mõtet. Tüüpiline reportaaž on ka A. Sootsi «Veevärgimeistrid on tööhoos». Kirjeldust illustreerivad siin veel ka fotod.

See, et reportaaž on pealtnägija jutustus, ei tähenda sugugi, et autor peaks oma «mina» rõhutama. Vastupidi, see mõjuks eemaletõukavalt. Sest autor pole ju sündmuste kangelaseks, vaid ainult pealtnägijaks. Kangelaseks on töömehed, spordivõistlusest osavõtjad, jne. Et autori «mina» liialt esile ei tikuks, on sageli selle asemel kirjutatud «meie»: «Sisenesime tsehhi, kus meid vastu võttis masinate müra. Pöördume eesrindliku treiali sm. Rebase poole ja palume jutustada, kuidas tal edeneb sotsialistlike kohustuste täitmine.»

Umbes taoline jutt on reportaažis küllalt levinud halvaks stambiks. Meie siseneme, meie pöördume, meie palume ... aga lugejale pole huvitav mitte see, mida teeme «meie», vaid see, missugune on tsehh, kuidas seal keeb töö, mida teeb eesrindlik treial sm. Rebane ja mida ta ise ütleb oma kohustuste täitmise käigu kohta. «Mina» asemel «meie» asetamine ei paranda asja, vastupidi, kui autor käis sündmuspaigal üksi, siis mõjub see koguni pentsikult. Kus see möödapääsmatu, seal ei tarvitse autoril sugugi häbeneda kirjutamast «mina» või «küsisin», «pöördusin». Kuid ärgu tehtagu endast sündmuse peakangelast!

Reportaaži õnnestumine oleneb suurel määral teema valikust. Mingeid reegleid anda on küll vist täiesti või-

matu, sest reportaaži temaatika on väga lai. Ainuüksi alade loetelugi tuleks üsna pikk. Reportaaži võib anda spordivõistlustelt, konverentsidelt ja kokkutulekutelt, kohtusaalist, rahvapidadelt jne. Töölis- ja maakirjasaatjatelt ootab toimetus muidugi eeskätt reportaaže tehase, ehitusplatsi, transpordiorganisatsiooni, kolhoosi, sovhoosi elust. Igast materjalist, mis kõlbab ajalehesõnumiks, muidugi mõista reportaaži ei saa. Meie kirjasaatja sm. Tõruvere tehast «Võit» kirjutas «Edasis» nr. 119 (18. juuni 1958) informatsiooni «Tehase ALMAVÜ algorganisatsioonis». Autor algab puhtreportaazliku pildiga õhtusest tegevusest motoringis. Et ta aga tahab kõnelda veel ka teistest ringidest ja pealegi tuua kokkuvõtteid tööst, mida neis on tehtud pikema aja jooksul, siis pidi ta edasises käsitluses üle minema sõnumi vormile. Ja ta tegi õigesti: antud materjal poleks end kuidagi lasknud lõpuni reportaaži žanris esitada. Muide, reportaažlik algus ei teinud mainitud sõnumile kahju — vastupidi, see äratas lugeja huvi, muutis sõnumi elavamaks. Küll aga oli reportaaži vääriva tema valinud R. Kaar autobussi- ja taksiautopargist oma kirjutises «Õine vahetus» («Edasi» nr. 158, 9. august 1958). Seda, kuidas automajandi remondimehed öösel hoolt kannavad, et masinad hommikul välja sõites korras oleksid, on kahtlemata huvitavam edasi anda pealtnägija muljetena kui kuiva sõnumina. Algus ja lõpp ongi autoril välja tulnud reportaažlik, keskkohas on ta aga valitud žanrist välja langenud, laskunud tavalise sõnumi stiili.

Et vältida libisemist reportaažist sõnumisse, on kasulik reportaaži spetsiifikat silmas pidada juba materjali kogumisel. Artikli või sõnumi jaoks materjali kogudes huvitavad töölikirjasaatjat või ajakirjanikku peamiselt faktid, reportaaži puhul kerkivad nende kõrval tähtsale kohale sündmuse kulgemine (näiteks tööpäeva käik tsehhis) ja ümbrus, olukord, milles see sündmus toimub.

Muidugi ei või laskuda kõige nähtu-kuuldu ammen-davasse kirjeldamisse. See võtaks reportaažilt hoogsuse, paneks loo venima, kisuks tähelepanu ebaolulisele,

ja pealegi jääks autor lõpuks «ruumihätta», sest ajaleht pole kummist. Detailid on hädavajalikud, neid tuleb tähele panna lahtisi silmi, kuid kirjutamisel valitagu ainult kõige iseloomulikum. «Tagapõhi», olukord, milles sündmus toimub, meeletud antagu paari tabava piasjaga, kujundiga, võrdlusega, peatähelepanu aga koondatagu sündmuse enda käigu ja sisu edasiandmisele autori-pealtnägija silma kaudu.

Siinkohal veel üks näide. E. Linnomäe kirjutis «Jäätisetsehhis» («Edasi» nr. 173, 2. september 1958) algab reportaažina, siis aga laskub autor tehnilistesse üksikasjadesse, mida ta, muidugi mõista, sündmuskohal vahetult tajuda ei saanud. Reportaaži asemel, pealtnägija tähelepanekute huvitava, elamusliku edasiandmise asemel kukkus paiguti välja tehnoloogilise protsessi kuiv kirjeldus.

Tavalise ajalehesõnumiga võrreldes on reportaaž märksa nõudlikum žanr. Ta pakub autorile võimalusi meisterlikkuse näitamiseks. Meie ajalehe kogenumad tööliskirjasaatjad on seda huvitavat žanri korduvalt viljelnud. Hea reportaaž töölis- või maakirjasaatja sulest on toimetuses alati teretunud.

K. MÜRK,
tööstusosakonna juhataja

Vana kirjasaatja nõuandeid

*Pea meeles: naeru kardab ka see, kes midagi ei karda.
Töö ja hea sõna võivad mäed paigast nihutada.
Hea sõna õigel ajal tähendab väga palju.
Julgus ja tagasihoidlikkus käivad käsikäes.*

ARTIKKEL JA KORRESPONDENTS

Artikkel ja korrespondents kuuluvad tähtsaimate ajakirjanduslike žanride hulka. Tõepoolest, ei saa täielikult õnnestunud ja sisukaks lugeda seda ajalehenumbrit, kus informatsiooni jms. kõrval mainitud žanrid puuduvad. On ju ajaleht meie ühiskonnas kutsutud olema kollektiivne agitaator, propagandist ja organisaator. Neid ülesandeid aga ei saa edukalt täita, süvenemata põhjalikumalt ühe või teise nähtuse või protsessi olemusse, analüüsimate neid, selgitamata nende põhjusi ja töötamata sel alusel välja ettepanekuid ning abinõusid kõnesolevate küsimuste otstarbekaks lahendamiseks. Seda kõike saab edukalt teha artikli ja korrespondentsi vormis.

Mida siis kujutavad endast artikkel ja korrespondents ning mille poolest nad erinevad?

Tavalises igapäevases kõnepruugis nimetatakse artikliks sageli kõige mitmekesisemaid ajalehes avaldatud materjale, alates juhtkirjast ja olukirjeldusest ning lõpetades informatsioonilise sõnumiga või följetoniga. See on suures osas tingitud muidugi ajakirjanduslike žanride mittetundmisest, kuid mõnel määral ka sellest, et mõnede ajakirjanduslike žanride, näit. artikli ja korrespondentsi vahel pole alati mitmesugustel põhjustel kerge vahet teha.

Ilmub, näiteks, ajalehes kirjutis pealkirjaga «Väsi-

matult tõsta tööviljakust». Millega on antud juhul tegemist — kas artikli või korrespondentsiga? Pealkiri üksi sellele vastust leida ei võimalda. On ju artiklil ja korrespondentsil palju ühist: nad mõlemad on tegelikkuse, tema faktide ja nähtuste peegeldamise vormid, kusjuures siin rakendatakse põhimõtteliselt ühesuguseid vahendeid. Kui näiteks olukirjelduses püütakse elunähtusi kujutada, siis artikli ja korrespondentsi puhul on tegemist nende uurimise ja analüüsimisega.

Ent ühiste joonte kõrval on ka neid, mis artiklit ja korrespondentsi teineteisest eraldavad. Milles need seisnevad?

Esiteks. Sageli võrreldakse artiklit ja korrespondentsi uurimusega, kusjuures märgitakse täiendavalt, et artikkel on suur, korrespondents aga väike uurimus. Vahe ei tarvitse ilmnedagi igakord mahus, ridade arvus, vaid otsustav on kirjutise sisuline haare ja ulatus.

Selgituseks pöördume eespool näiteks toodud teema juurde «Väsimatult tõsta tööviljakust». Tööviljakuse tõus oleneb teatavasti tervest reast tegureist, nagu sotsialistliku võistluse organiseerimine, uue tehnika ja eesrindlike tehnoloogiliste protsesside juurutamine, töö organiseerimise parandamine (eriti rütmilise töö tagamine), tööliste üldharidusliku ja kultuuritaseme ning tootmisalase kvalifikatsiooni tõstmine, ratsionaliseerimistegevuse hoogustamine, töödistsipliini tugevdamine jne. jne. Artikkel võtab vaatluse alla probleemi tervikuna, selgitades ühtlasi tööviljakuse tõstmise tähtsust kommunistliku ülesehitustöö edukuse ja rahva heaolu tõusu seisukohast. Korrespondents seevastu piirdub tavaliselt mingi ühe probleemi lähema vaatlusega eeltoodud laialdasest küsimustekompleksist.

Teiseks. Oluline erinevus on ka meetodis. Artikli autor lähtub üldreeglina üldisest ja läheb edasi üksiku suunas. Korrespondentsis seevastu tuuakse esile üksikuid fakte ja neist tuletatakse üldisemad järeldused — s. o. liigutakse üksikult üldise suunas.

Eelöeldust tuleneb, kolmandaks, et artikli autor ei ole konkreetse koha ja ajaga seotud sellisel määral kui

korrespondentsi autor. Näiteks tööviljakuse tõusust rääkivas artiklis tuuakse näitarve kogu Nõukogudemaa ulatuses, tõmmatakse paralleele kapitalistlike riikidega, esitatakse fakte ja näiteid paljudest kohalikest käitistest. Loomulikult on siin faktilise materjali hankimisel ka suurem kaal mitmesugustel kirjanduslikel allikail. Korrespondentsi aluseks aga on teatav kitsam lõik elust: vaatluse alla võetakse üks või paar käitist, kolhoosi, sovhoosi vms. ja kirjeldatakse seal valitsevat olukorda. Muidugi, ka korrespondentsis võib vajaduse korral tuua võrdlusi ja näiteid mujalt, kuid see ei muuda reeglit: korrespondentsi aluseks peavad valdavas osas olema autori enda poolt nähtud või kindlaks tehtud ja teatavas konkreetsetes kohas ning kindlalt piiritletud ajalõigus asetleidnud faktid.

Ja lõpuks, neljandaks, erineb korrespondents artiklist ka oma teostuse poolest: ta on kirjutatud elavamalt, kujundlikumalt. Hea korrespondents ei piirdu faktide esitamise ja analüüsimisega, vaid püüab ühtlasi lugejale maalida pilti vaatluse alla võetud tegelikkuse lõigust.

Niisugused on peamised kriteeriumid artikli ja korrespondentsi eristamisel.

Tehkem kokkuvõtte, kasutades jällegi näitena teemat «Väsimatult tõsta tööviljakust». Artiklis võetakse vaatluse alla kõik või enamvähem kõik selle probleemi komponendid, kusjuures vaatlus toimub üldiselt üksiku suunas. Korrespondentsis aga leiab käsitlemist kõnesoleva laia probleemi mingi kitsam osa (näit. küsimus uue tehnika juurutamisest, tööliste tootmisalase kvalifikatsiooni tõstmisest või mõni teine). Korrespondentsi faktiline alus ammutatakse ühest-kahest käitistest, mille elu püüab autor võimalikult piltlikult kirjeldada. Pööranud peatähelepanu faktide, sündmuste, olukordade esitamisele, jõuab autor nende analüüsimise teel üldisemate konstruktiivsete järeldusteni tööviljakuse tõstmise võimaluste kohta.

Nii näeme, et artikkel ja korrespondents pole kaugeltki mitte üks ja seesama. Ühtlasi peab rõhutama, et nende eristamise tähtsus ei piirdu teoreetilise või termi-

noloogilise huviga: eesmärgi selgus ja žanri spetsiifika tundmine on oluline igaühele, kes tahab kirjutada head korrespondentsi või artiklit.

Ent kõigest hoolimata ei taga siiski ülaltoodud põhiliste tunnuste tundmine ja silmaspidamine üksi veel edu. Ikkagi seisab autori ees keeruline küsimus: kuidas kirjutada head artiklit või korrespondentsi? Kuid selle küsimuse peab lahendama juba autor ise, lähtudes oma loomingulisest individuaalsusest, käsitlevast teemast, kasutada olevatest materjalidest ja teistest faktoritest, mis juba iseenesest määravad teemale lähenemise ja selle lahendamise. Töö ajakirjanduses on loominguline töö ja sellepärast oleks igasuguste sisuliste retseptide andmine mitte üksnes mõttetu, vaid ka kahjulik, sest see viiks šablooni, viimane aga on loomingu vaenlane. Püüdkem siiski järgnevalt esitada mõningaid peajasjalikult meetodilist laadi kaalutlusi ka selles osas. Piirdumä seejuures ainult ühe žanriga, nimelt korrespondentsiga, sest seda žanri peab suutma viljelda iga toimetuse aktivist, iga kogemustega kirjasaatja. Pealegi on mainitud autorite poolt kirjutatud korrespondentsid toimetusele eriti väärtuslikud, sest asjaolu, et autoriks on isik, kes ise vastaval alal töötab ja seda peensusteni tunneb, võimaldab saavutada maksimaalse süvenemise vaadeldavasse probleemisse.

Vastavas kirjanduses eristatakse mitut korrespondentsi liiki: räägitakse kirjeldavast korrespondentsist, kogemusi edasiandvast korrespondentsist, kriitilisest korrespondentsist, probleemi tõstvast korrespondentsist jne. Peab ütlema, et säärasel liigitusel ei ole eriti suurt praktilist tähtsust. Enamasti segunevad ühes ja sellesamas konkreetses korrespondentsis mitme liigi tunnused. On päris tavaline, kui kirjeldavas korrespondentsis tehakse kritiseerivaid märkusi, kriitilises korrespondentsis tõstetakse lahendamist nõudvaid probleeme jne. Küll aga võib öelda, et sõltumata korrespondentsi liigist jaguneb tema «sünnilugu» kolme suurde faasi: teema valik; materjali kogumine ja analüüsimine; korrespondentsi vormistamine, kirjapanek. Peatugem siis lühidalt iga mainitud faasi juures.

Mis puutub teema valikusse, siis on pikematagi selge, et teema peab olema aktuaalne, tulenema neist ülesannetest, mida kollektiiv parajasti lahendab, ja peegeldama neid küsimusi, mis tema eduka töö seisukohast eriti olulised on. Kõigepealt peab rõhutama: korrespondentsil olgu üksainus teema. Kui te kirjutate korrespondentsi sotsialistliku võistluse organiseerimisest, siis jätke kõrvale kunstilise isetegevuse ringide tegevus, kultuurse puhkamise organiseerimine, käitise sportlaste saavutused jms. Kui korrespondentsi teemaks on «Kuidas külanõukogu juhib kultuuritööd», siis piiridugem ainult selle konkreetse lõiguga külanõukogu mitmekülgsest tegevusest. Mitte sellepärast, et teised küsimused poleks olulised, vaid sellepärast, et nad nõuavad eraldi käsitlemist. Kui püüame korrespondentsi piiratud ruumi juures peatuda mitmel teemal, siis on tagajärjeks see, et me ei suuda süveneda ühessegi neist: taotelles öelda väga palju ütleme tegelikult vähe. Aga pinnalisus, pealiskaudsus on pahe, mida tuleb eelkõige vältida.

Mitte vähem oluline kui teema valik on ka vaatluse objekti valik. Peab hästi tundma elu, et osata valida nimelt niisugune käitis, kolhoos, tsehh, brigaad, rahvamaja vms., kus autorit huvitav nähtus kõige iseloomulikumal kujul esineb. Siin võivad kasulikuks osutada ka eelnevad konsultatsioonid juhtivate majandusmeestega, partei-algorganisationsiooni sekretäri jne., samuti tuleb soovitada üldiste näitajate ja andmete eelnevat väljaselgitamist.

Säärasele eeltööle järgneb niisiis materjali kogumine. Selle aluseks peab olema hoolikalt läbi mõeldud plaan, s. o. küsimuste loetelu, millega antud teema lahendamisel lähemalt tutvuda tuleb. Seesugune plaan näiteks sotsialistliku võistluse organiseerimist käsitleva korrespondentsi puhul peaks hõlmama järgmised küsimused: kuidas toimus kohustuste võtmine, kas kohustused on mobiliseerivad ja reaalsed, kas on korraldatud ka võistlus tsehhide, brigaadide, üksiktöötajate vahel; kas administratsioon on loonud vajalikud tingimused (varustamine jne.) kohustuste realiseerimi-

seks; kuidas on korraldatud eesrindlaste kogemuste populariseerimine; kuidas informeeritakse töotajaid võistluse käigust; kuidas on korraldatud parimate esiletõstmine ja premeerimine jne. Niisugune küsimustik pole mingi «bürokraatlik liialdus», vaid ta orienteerib autorit ja väldib mõne olulise probleemi silmapaari vahele jätmise. Muidugi ei tarvitse esialgu koostatud plaan jääda muutumatuks, vaid seda tuleb töö käigus täiendada, kui kerkib üles uusi olulisi küsimusi.

Materjali kogumisel olgu autori eesmärgiks hankida võimalikult palju iseloomulikke fakte antud teema kohta. Vestelgem võimalikult paljude isikutega, kes võivad meile anda kasulikku informatsiooni, tundkem huvi nende arvamuste ja ettepanekute vastu. Selle kõrval tuleb tutvuda ka mitmesuguste dokumentaalsete materjalidega, mis sisaldavad kokkuvõtlikke andmeid töö tulemuste kohta. Seejuures pidagem silmas, et rõhuv enamik ebatäpsustest ja vigadest saab alguse faktide kogumise staadiumis. Seepärast ei maksa liigselt usaldada oma mälu; õigesti talitab see, kes teeb võimalikult üksikasjalisi ülestähendusi, fikseerides ka esimesel pilgul vähem olulistena näivad faktid, andmed ja arvamused.

Korrespondentsi aluseks olevad faktid peavad olema absoluutselt täpsed. Seepärast kontrolligem iga fakti hoolikalt, lahendamise kõik ilmsiks tulevad vasturääkivused. Võib juhtuda, et isik, kes meile annab andmeid, eksib; juhtub sedagi, et ajakirjanikku püütakse sihilikult eksiteele viia. Siit järeldus — säilitagem faktide hindamisel kriitiline pilk, kontrolligem neid põhjalikult.

Ka informatsioonilise sõnumi autor kogub fakte ja teatab neist lugejale. Korrespondents aga erineb informatsioonilisest sõnumist eelkõige selle poolest, et siin fakte ka analüüsitakse, s. o. mõtestatakse faktid lahti, selgitatakse nende omavahelised seosed, ühe või teise nähtuse põhjused. Üht ja sedasama fakti (näit. plaani mittetäitmist) võib seletada mitmeti. Ainult hoolikas ja põhjalik analüüs võib anda vastuse küsimusele, mis-sugune võimalikest põhjustest on antud juhul paikapidav. Faktide analüüs, põhjuste väljaselgitamine

annab autorile võimaluse teha järeldusi, mis ongi korrespondentsi väga tähtis element. On ju harvad need juhtumid, kus meil õnnestub avastada fakte, mis oleksid kohalikele töötajatele teadmata; küll aga peab iga korrespondentsi autor püüdma uut moodi, sügavamini analüüsida neid fakte, teha neist niisuguseid järeldusi, mis oleksid kollektiivile kasuks tema töös. Eelkõige just see teebki korrespondentsi õpetlikuks ja mobiliseerivaks.

Ja lõpuks: materjali kogumise käigus konkretiseerub veelgi korrespondentsi teema. Kui näiteks selgub, et sotsialistliku võistluse organiseerimises on peamiseks kitsaskohaks võistluse tulemuste teatavaks tegemine või rahvamaja halb töö on peasjalikult tingitud aktiivi nõrkusest, siis asetagemgi sellele pearõhk. Halb on see korrespondents, kus kõik küsimused on nivelleeritud. Taryis on leida peamine, otsustav lüli, mis peab siis kajastuma ka korrespondentsi pealkirjas ja ülesehituses.

Nii jõuamegi korrespondentsi «sünniloo» viimase, kolmanda faasini — tema kirjapaneku juurde. Nagu öeldud, on siin võimatu anda mingeid üldkehtivaid retsepte, seepärast piirdugem viitamisega mõnele rohkem levinud puudusele.

Ka selles tööfaasis abistab autorit plaan. See ei korda materjali kogumiseks koostatud küsimustikku, vaid määrab kindlaks tulevase korrespondentsi kondikava — missuguses järjekorras ja seoses üksikuid küsimusi käsitleda.

Vältigem šablooni korrespondentsi ülesehituses! Sageli armastatakse meil kirjutisi üles ehitada umbkaudu järgmise skeemi järgi a) sissejuhatus (küsimuse tähtsuse selgitamine), b) saavutuste loetlemine, c) puudused ja väärnähtused töös, d) järeldused (sageli paraku üldsõnalised). Iga skeem on halb ja tüütab lugejat. Miks mitte alustada elava kirjeldusega, mõne fakti esitamise või mõnel muul viisil? Otsigu iga autor antud teemale vastavat uudset vormi selle lahendamiseks!

Ärgem püüdkem korrespondentsis kirja panna kõiki kogutud fakte ja andmeid! Sellisel juhul kujuneks kirjutis rutakaks ja kuivaks loeteluks. Kõik juhuslik jae-

tagu kõrvale. Olemasolevast materjalist tuleb valida kõige iseloomulikum ja olulisem osa, vältides seejuures muidugi ühekülgsust.

Väitigem faktide asendamist hinnangute ja iseloomustustega! Lugejat ei veena üksi väide, et «sm. N. N. suhtub antud küsimusse vastutustundetult», kui me ei esita säärast järeldust kinnitavaid fakte. Sageli patustatakse kõnesoleva nõude vastu ka kogemusi edasiandvates kirjutistes, kus esitatakse küll andmeid saavutustest ja puistatakse eesrindlane üle epiteetidega, nagu tubli, töökas, visa, leidlik, seltsimehelik, hoolas jne., kuid ei näidata, k u i d a s ta töötab, tänu millele tulemused on saavutatud.

Taotlegem, et järeldused ja ettepanekud oleksid võimalikult konkreetsed! Ainult puudustele tähelepanu juhtimisest ja üldsõnalistest fraasidest (näiteks: «Administratsiooni, partei- ja ametiühinguorganisatsiooni ülesanne seisneb selles, et esinevad puudused viivitamatult likvideerida») on vähe kasu. Püüdkem asetada end asjaomase töötaja olukorda ja otsustagem siis faktidele ja töötajate arvamustele ning ettepanekutele toetudes, kuidas antud küsimust õigesti lahendada. Siis, kui korrespondents sisaldab praktilisi ettepanekuid, on temast maksimaalselt kasu.

Kontrolligem hoolikalt, kas kõik järeldused on faktidega tõestatud! Sagedamini esinevaks veaks on siin, et järeldused on laiemad, kui seda lubab esitatud faktiline materjal.

Püüdkem kirjutada võimalikult kujukalt, elavalt! Nii-sugune korrespondents, kus on elavat kirjeldust, dialoogi, tabavaid ütlusi, võrdlusi jms., on võrratult loetavam kui nimede, arvude ja faktide kuiv esitus. Kui peame seda silmas, siis kujuneb töö korrespondentsi kallal sammuks teel veelgi nõudlikumate žanride (eeskätt olukirjelduse) viljelemisele.

O. UTT

FÖLJETONIST

FÖLJETON KUI ŽANR Kaasaja nõukogude ajakirjanduses tähistab mõiste följeton satiirilist või humoristlikku laadi, teravmeelses stiilis kirjutist.

Oma laadi poolest jagunevad följetonid niisiis satiirilisteks või humoristlikeks. Satiirilise följetoni eesmärgiks on lugeja kasvatamine tegelikkusest saadud negatiivse faktilise materjali najal. Seega on satiiriline följeton üks nõukoguliku kriitika vorme.

Ajalehes avaldatav följetonivormis kriitika on altpoolt, rahvahulkadest tulev kriitika. Sellisena on följeton mõjusaks vahendiks võitluses kõige vana ning iganenu vastu meie ühiskonnas. Kui följeton on kirjutatud teravmeelselt, siis kujuneb ta väga loetavaks ning mõjustab ühiskondlikku arvamust, kutsub esile lugejaskonna hukkamõistu negatiivsete nähtuste kohta meie elus.

On oluline, et följetonist peaks alati silmas satiiri olemust, et följetoni üldine suunitlus kujuneks õigeks, et kavatsetav löök ei jääks õhku rippuma. Satiiri põhiliseks tunnuseks on autori jäägitult hukkamõistev suhtumine negatiivsesse nähtusse, sest satiirialune nähtus on vastuvõetamatu meie ühiskonnale. See suhtumine avaldub piitsutatava nähtuse väljannaermises, pilkes, mis võib ulatuda irooniani ning sarkasmini. Väljanaermises avaldub hukkamõist aga

toimub positiivse idee nimel, vankumatu usuga positiivse võidusse, negatiivse kaotusse. Need kolm joont peavad ikka ja alati omased olema satiirilisele följetonile.

Eeltoodust on lihtne järeldada, et negatiivse paljastamine ei ole veel satiir, sest siin võib puududa väljanaanerimine (näit. puudusi analüüsisvas artiklis). Ilma väljanaanerimiseta aga ei ole följetoni. Teiseks, kui puudub usk positiivse võidusse, siis mandub satiir väikekodanlikuks jõuetusetundeks, virisemiseks.

Humoristlikus följetonis ei ole teravasti rõhutatud autori hukkamõistvat suhtumist kõnealusesse nähtusse, sest nähtus ise, mille üle naerdakse, ei ole meie ühiskonnale vaenulik. Võiksime öelda, et huumori sotsiaalne erikaal on satiiriga võrreldes kerge. Siit järeldub iseenesest, et me ei saa vaenlast või meie ühiskonda mitesobivat nähtust heasüdamliku huumoriga kostitada. See oleks ränk viga.

Et humoristliku naeru objekt ei ole sotsiaalselt ohtlik ega hukkamõistetav, siis on päris loomulik, et ta ei mõju lugejasse eemaletõukavalt. Vastupidi — humoristlikus följetonis esinevad tüübid tunduvad oma puudustele ja vigadele vaatamata sümpaatsetena, loovad elujaatava meeoleolu, milles on palju mõistvat humanismi. Me naerame nende tüüpide ja neis tüüpides üldistatud puuduste üle, kuid see naer ei ole hukkamõistev, vaid pigem lepitav. Kirjandusest teame terve rea niisuguseid humoristlikke kujusid (Joosep Toots, mister Pickwick, Lamme-Goedzak jt.), niisuguseks tegelaseks oli Toslem R. Tiituse omaaegses vesteseerias.

Kui följetonist-satiirik on ühtlasi terav kriitik, keda kommunismi-idee kaitsmine asetab kõrgemale kritiseeritavast nähtusest või tegelasest, siis humoristlikus följetonis see «kohtunikudistants» puudub. Otse vastupidi — humoristlikus följetonis muutub autor nagu kaasosaliseks, naerab oma kangelastes ka enda üldinimlike nõrkuste üle. Ja omakorda teeb sedasama ka lugeja. See tõttu on loomulik, et just humoristlik tegelaskuju följetonis muutub lugejale eriti lähedaseks, sest kellel meist ei oleks üht või teist inimlikku nõrkust?

Kõige selle tõttu on humoristlik naer heatahtlik, salliv naer, mille puhangud võivad küll olla teravamad, mitte aga kõrvetavad nagu satiirilises följetonis.

MILLAL NAERDAKSE? Naer tekib alati, kui avaneb ootamatult mingi üllatuslik vastuolulisus. Me naerame, kui ülespuhutult tähtis tegelinski osutub mingis situatsioonis vastu ootusi tühiseks ning armetuks kõlupeaks. Kui meie sekka ilmuks inimene möödunud sajandi riietuses, kõneleks aegunud keeles aegunud tõdesid, siis oleks seesugune inimene naeruväärne. Miks? Ta on vastuolus tänapäeva inimese ühiskondliku praktikaga, kogemustega, ellusuhtumisega. Kui kirjutada följeton arhailises eesti keeles, siis loob juba ainuüksi följetoni vorm suurepärase eeldused koomilise vastuolu tekkimiseks (tänapäeva sisu vanas vormis!). Kui me kaasaegse tegelase (näit. käitise direktori) paneme satiirilises följetonis tegutsema muinasjutulises situatsioonis (näit. väljamõeldud Bürokratiamaal), siis annab seesugune vormivõte hea võimaluse naeruks vajalikku vastuolu saavutada, et paljastada direktorit-bürokraati.

Pole raske õnnestunud följetoni, humoreski või karikatuuri analüüsides leida seda koomiliseks efektiks, s. o. naeruks hädavajalikku ootamatult ja teravmeelselt avatud vastuolulisust. Kui seesugune vastuolulisus on olemas, tekib naer, kui seda ei ole — pole ka naeru. Ilma naeruta aga ei ole följetoni (kui on, siis vaid igav följeton). Satiirilises följetonis on seesuguse vastuolu avamisel tekkiv naer pilkeline, hukkamõistev, humoristlikus följetonis heatahtlik, optimistlik.

Väga suurt osa naeruks vajaliku vastuolu saavutamiseks etendab just följetoni vormi õige valik, nagu eespool juba vihjamisi märkisime. Edasi tuleb silmas pida, et võtteks, ilma milleta eriti satiirilise tüübi loomine on peaaegu võimatu, on liialdamine. Naerualune kuju või nähtus esitatakse alati liialdatuna, ülepaistatuna (ka täpse «aadressiga» följetonis) ja saavutatakse sel teel vajalik koomiline vastuolu.

FÖLJETONI VORM

Följetoni stiili vältimatu tunnus on teravmeelsus. Teravmeelsus ei seisne mitte ainult sõnastuses, vaid see algab juba följetonile niisuguse vormi valimisega, mis võimaldab saavutada koomilist vastuolulisust ning lubab kõige selgemini ning kõige napimate vahenditega välja tuua följetoni ideed.

Följetoni vormivõtteid on palju. Märkiksime neist alljärgnevalt mõningaid rohkem tarvitatavaid.

a) Võrdlev följeton põhineb kahe sarnase nähtuse või fakti võrdleval kõrvutamisel. Enamikus kasutatakse taolise paralleeli alusena mõnda üldtuttavat näidet rahvaluulest või ilukirjanduse klassikast. Tahtes välja naerda näit. intriige mingi organisatsiooni juhatuses, kus igaüks juhtivaist töötajaist tahab toimida oma-moodi, võime satiirilise paralleelina kasutada näit. Krõlovi valmi luigest, havist ja vähist.

b) Följeton-näidend on üles ehitatud dialoogile. Nagu näidendeiski, on siin aluseks enesepaljastamise põhimõte. Följetoni võib jagada vaatusteks, võib kasutada autoripoolseid remärke, märkusi lavakujunduse ja -efektide jne. kohta.

c) Följeton-muinasjutus on tegelane pandud tegutsema muinasjutulises olukorras, kus tema tüüpilised negatiivsed jooned erilise selgusega paljastuvad. Följeton-muinasjutuks võime pidada ka ulatuslikule personifikatsioonile rajanevat följetoni. Sel puhul ehitatakse följeton üles elutute asjade isikustamisele, millega saavutatakse koomiline vastuolu. Tahtes näit. iseloomustada bürokraati võime kõnelema panna tema kabinetis asuvad kõhukad aktid, sullepea, tindipoti jne. Följetoni tegelasteks võivad olla ka inimestena toimivad loomad.

d) Följeton-paroodia põhineb sellel, et siin naerdakse följetoni objekt välja tema enda sõnadega ja käitumisega, säilitades need väliselt enam-vähem muutmatusena, kuid andes neile risti vastupidise sisu. Selle tüübi klassikaliseks näiteks on E. Vilde «Uuel teel» («Tokerjad»).

Kolmes viimati mainitud följetonitüübis on väga ava-

rad võimalused satiiriliseks liialdamiseks. Üldtuttavad on veel värssföljeton ja kirja vormis följeton. On võimalik följetoni kirjutada ka jutustava laadis, esitades fakte teravmeelse, värvika ümberjutustusena.

Lühisatiiri vormivõtete arsenal on veelgi rikkalikum. Siin saame edukalt kasutada näit. kroonika või päeviku, sõnastiku, retsepti, telegrammi, kuulutuse, vana sõna, mõistatuse, aforismi jne. vormi. Mõnedki neist vormidest sobivad tarvitada ka täismõõdulises följetonis. On väga vajalik, et följetonistid tutvuksid eesti satiiri klassikaga, millele pandi alus 1905. a. revolutsioonilises ajakirjanduses. Näit. pakuvad Vilde «Pudemed» (vt. Teosed. Jutustused II. Tallinn, 1952. Lk. 425 jj-d) siin väga head eeskju. Kuid peetagu meeles, et andekas följetonist püüab vormi alal otsida uut, eelkajajaist veelgi teravmeelsemat vormi.

On vaja, et följetonist valitud vormi võimalusi kasutades annaks ka stiililiselt kõik, et materjal tuleks esile teravmeelselt, emotsionaalselt, kergesti loetavana. Tuleb taotleda seda, et lugeja huvi oleks haaratud juba esimesest reast alates, et see huvi lugedes aina tõuseks ja et följetoni lõpp-puänt paneks krooni pähe kogu käsitlusele. Tõeliselt hea on see följeton, mis lugeja südamest naerma ajab. Seepärast ei ole puises, takerduvas ning venivas keeles kirjutatud följeton mingi följeton.

Eriti tuleks rõhutada, et elav ning vaimukas stiil tuleb läbi viia följetoni lõpuni. Stiilist väljalangemiseks tuleb pidada seda, kui följeton lõpeb kuiva moraalijutlusega, kus kogu följetoni idee võetakse veel kord «õpetlikult» kokku. Tavaliselt esineb taoline stiilist väljalangemine halbades följetonides, mis kannatavad teravmeelsuse ja kujundilisuse puuduse all, kus autor tunneb oma jõuetust ideed satiirilisel välja tuua. Heas följetonis on «följetonilisus» välja peetud algusest lõpuni ja seepärast on niisuguse följetoni efekt suur.

FÖLJETONI TEEMAST

Millest kirjutada, millist negatiivset fakti näit. satiirilises följetonis välja naerda?

Följetoni aluseks ei tarvitse sugugi olla mingi

erakordne, kurioosne või sensatsiooniline juhtum, vaid vead, puudused ning pahed, mis eksisteerivad meie igapäevas elus kui igandid. Need on nähtused, mis on vastuolus meie ühiskonna olemusega, nõukogude inimese moraali ning ellusuhtumisega. Need on faktid, millest sotsiaalse üldistusena saame välja tuua nende igandlikkuse, sobimatuse meie ühiskonnaga. Mida suurem sotsiaalne kaal on negatiivsel faktil, seda vajalikum on kirjutada sellest följetoni.

Följetoni aluseks olevaid fakte on vaja hoolega kontrollida, et satiiriline rünnak pahele ja selle konkreetsele kandjale ei läheks märgist mööda. Kui me kirjutame följetoni «täpsel aadressil» (s. o. esitame tegelased nende õigete nimedega), siis on see nõue eriti tähtis. Alati on vaja tungida nähtuste omavahelisse seosesse, uurida põhjusi, mis kutsusid esile ühe või teise juhtumi jne. Mitte kunagi ei tohi leppida faktide välise kestaga, vaid alati tuleb uurida seda, mis asub nende taga.

Följetonisti märkmik sisaldab ühe käsitusobjekti kohta tavaliselt väga palju fakte, mis korduval kontrollimisel osutusid tõestatuks. Näit. selgus, et X käitise üldise mahajäämuse on põhjustanud direktori alahindav suhtumine kaasaja tehnika saavutustesse. Seda tõestab terve rida fakte, ütleme kümnekond näidet. Peale selle selgus, et direktor on kirglik maletaja ning mängib sageli töö ajal. Edasi — et ta oma perekonnalus on halb mees ja isa.

Följeton on lühike. On selge, et kõiki neid fakte me ei saa följetonis ära kasutada, tuleb teha valik. Valiku aluseks on teadaolevate faktide tähtsus, nende ühiskondlik kaalukus, nendes peituv üldistus — s. o. tüüpilisus. Ülaltoodud näites on ühiskondlikult seisukohalt kindlasti kõige kahjulikum direktori alahindav suhtumine kaasaja tehnikasse. Selle võtamegi följetoni teemaks, selle ümber koondame kogu faktilise materjali. Faktid, mis tõestavad muid puudusi direktori elus ning käitumises, võime kõrvale jätta. Isegi teema juurde kuuluvaist faktidest (neid oli ülal esitatud juhtumil tervelt kümnekond) valime kõige eredamad ning tüüpili-

semad. Följetoni kontsentreerimine ühe teema, võimalikult ühe peategelase ja võimalikult väheste, ent tüüpiliste ning eredate faktide ümber tagab selle, et satiiriline löök ei killustu, ei pudene mitme teema vahel, mis nõrgestaks följetoni üldist mõjujõudu.

FAKTID JA

«VÄLJAMÕELDU»

Nagu juba öeldud, peab följetoni faktiline materjal «täpse aadressiga» följetonis olema piinliku hoolikusega kontrollitud. Kas sel juhul saamegi kõnelda mingeist väljamõeldusist följetonis?

Me ei saa kunagi täpselt teada kõiki iseloomulikke pisiasju, mis on seotud följetoni objektis oleva inimesega, ei saa kunagi täpselt restaureerida sündmustikku. Peame seda täiendama ning ilmestama väljamõelduga (õigem küll juurdemõelduga). Näiteks võime följetonis tuua tegelaste mõtteid, nende kaalutlusi, sisimaid soovide jne., mille kohta me ju ei tea, kas need tegelikkuses kõik täpselt nii olid. Aluseks on aga kontrollitavad faktid, mis lubavad eeldada, et see nii võis olla. Teiseks, silmas pidades liialdamist kui satiirilise tüübi loomise spetsiifilist võtet (följetoni peategelastest tuleb tahes või tahtmata kujundada tüüp) on vaja teadaolevaid fakte veelgi rõhutada ja ilmestada, et need lugejale rohkem ütleksid, aitaksid veelgi eredamalt välja tuua följetoni ideed. Selleks on vaja väljamõeldut. Muidugi mõista ei ole «väljamõeldu» följetonis absoluutselt vaba fantaasia vili, vaid on allutatud tüpiseerimise ja idee selgema väljatoomise nõudeile ning ei tohi sugugi vastuolus olla följetoni faktilise koega.

Väljamõeldu võib ulatuda kaugele fantaasiasse. Näit. on meil kontrollitud fakt, et X sööklas on antisaniitaarne olukord, kõikjal on toidujäätmeid, laos pillerkaaritavad hiired. Följetonist otsustas olukorra eridaks väljatoomiseks kasutada kirja, mille üks söökla laos elutsev hiir, ütleme Kikk-kõrv, saadab oma mujal elutsevale sugulasele Pikksabale. Kirjas oli (nähtuna muidugi hiire «seisukohalt») ära toodud olukord X sööklas. See, et hiir kirjutab kirja, on loomulikult välja mõeldud. See väljamõeldu ei ole aga vastuolus

följetoni faktilise alusega, vaid aitab eredasti ning mõjuka satiiriga esile tuua pilkealust olukorda.

Väljamõeldu ja faktilisuse vahekord tuleb muidugi kõne alla följetonis, mis on kirjutatud «täpsel aadressil». Kui följetonis puuduvad konkreetsed, elus tegelikult eksisteerivad tegelased ja tegevuskoht, siis langeb see küsimus niisugusena ära, sest taolises följetonitüübis (mida meil üldiselt harva viljeldakse) on autori käed tüüpide ning olukordade loomisel märksa vabamad.

FÖLJETONI TAKTILISUS

Följetonist peab alati piinliku hoolega silmas pidama följetoni poliitilise ja kirjandusliku takti küsimust.

Siin tuleb kõigepealt meenutada seda, et följeton ei tohi kunagi kujuneda laimavaks isiklikuks kallaletungiks, millise kallaku eest hoiatas teatavasti Stalin oma artiklis «Enesekriitika loosungi labastamise vastu».

Teiseks — üksikute töötajate vigadest ei tohi teha sääraseid üldistavaid järeldusi, mis annaksid moonutatud pildi elust Nõukogudemaal.

Kolmandaks, me peame alati (kui on tegu följetoniga «täpsel aadressil») arvestama, et följetoni objektiks on elav inimene, kellesse suhtumine tuleb följetonistil kindlalt piiritleda. Alati tuleb endalt küsida, kas on tegemist paadunud suliga, parandamatu bürokraadiga jne., kes ei kõlba antud kohal töötama, või on meil tegu inimesega, keda kriitika abil saab kasvatada ning õigele teele suunata. Satiirilist teravust ei tohi kunagi samastada hoolimatu materdamisega. Puudust või negatiivset nähtust välja naerdes tuleb meil alati, kui vaja on, inimest säästa. Eriti peab hoiduma selle eest, et me ei karikeeri ka episoodilisi tegelasi, kes on ausad inimesed, kuid kes on följetoni sisse toodud süžee arendamise eesmärgil.

Kunagi ei maksa följetoni kirjutada ausatest inimestest, kes kogemata või vähese vilumuse tõttu on tööalal komistanud.

Följeton peab olema kirjutatud ka kirjandusliku ning esteetilise taktitundega. Följeton ei tohi olla labane. Följetonist ei tohi ennast alandada mõnede mahajää-

nud inimeste tasemele, kes otsivad följetonist vulgaarseid väljendeid või kahemõttelisust. Följetoni printsiipaalsus nõuab, et autor ei kõneleks lugejaga õlale patutades, et ta ei labastaks inimeste hingeelu, et ta jämedate «koduste» sõnadega ei «võtaks läbi» följetoni objekti kui «pahategijat». Följetonisti lähenemine lugejale peab olema kõigiti korrektne. Ta peab austama lugeja esteetilist maitset ja aitama seda omapoolselt kasvatada.

*

Eeltoodud märkmeis suudeti möödaminnes puudutada vaid mõnda üksikküsimust följetoni probleemistikust. Nagu kõikjal, nii teeb süstemaatiline ettevalmistus ja harjutamine ka följetonisti meistriks. Seepärast on vaja lugeda eeskätt keskajakirjanduses ilmuvaid följetone, tutvuda eesti satiirimeistrite ja humoristide (Vilde, Alle, Luts jt.) följetonidega, samuti folkloristliku materjaliga, eeskätt kõnekäändude ning vanasõnadega. Hoolikalt ning nõudlikult tuleb harjutada oma sulge, pannes suurt rõhku keelelise vormi viimistlemisele, et selles oleks teravmeelsust, kergust ja sädelevust. Selleks on vaja tunda oma emakeele suuri rikkusi. See on suur töö. Nähtud vaeva aga tasub lugejate poolehoid, sest hea följeton on kahtlemata kõige loetavamaid palasid ajalehes.

J. PEEGEL

OLUKIRJELDUSEST

OLUKIRJELDUS Olukirjelduseks (vene k. очерк)
KUI ŽANR kutsume kaasaja žurnalistikas publitsistlik-ilukirjanduslikku žanri, mille kõige üldisemateks, peamisteks piiritlusjoonteks peame teema aktuaalsust ja kaasaegsust, sisu tunnetuslikkust, mis põhineb tegelikkusest vahetult saadud faktidel, ning vormi kunstikavatsuslikkust, kirjanduslikkust.

Kui me püüaksime ette kujutada mõttelise raja, kus puutuksid tihedasti kokku ilukirjanduslik proosa ja publitsistika, siis asuks olukirjeldus ajakirjandusliku žanrina just seesugusel kujuteldaval piiril. Olukirjeldusele on omased ajakirjandusliku žanri tunnused — ta käsitleb kaasaja nähtusi ja olukordi, tänapäeva inimest ja selle tööd, tema aluseks on kaasaja tegelikkus, nagu näit. reportaazil, juhtkirjal jt. ajalehežanridel. Teisest küljest aga on meisterlikult kirjutatud olukirjeldusel jutustava proosa (näit. jutustuse või novelli) tunnuseid: on kirjutatud kujundirikkalt, sisaldab kirjanduslikke portreid ja kirjeldusi, tegelaste psühholoogilist analüüsi jne. Ka kompositsioonilt võib olukirjeldus sisaldada neidsamu elemente, mis näit. jutustuski (sissejuhataja osa, sõlmitus, tegevuse arendus, kulminatsioon ja lahendus). Olukirjeldus võib olla ka süželine.

Nõukogude ajakirjandus hindab olukirjeldust nn.

«elava žanrina» kõrgelt, sest hea olukirjelduse agiteeriv löögijõud on tohutu suur. Siin liitub kaasaja tegelikkuses esiinevate faktide veenvale jõule veel kunstilise sõna haaravus, emotsionaalsus.

Olukirjeldusele eluõiguste kättevõitmiseks nõukogude kirjanduses ja ajakirjanduses on suurt tööd teinud Maksim Gorki, kes ise oli selle žanri silmapaistev meister. Visalt võitles ta eelarvamuste vastu, mis pidasid olukirjeldust mingiks «madalamaks» žanriks. Korduvalt rõhutas ta olukirjelduse sotsiaal-pedagoogilist ning tunnetuslikku tähtsust. Ta on andnud ka selle žanri küllaltki karakterse iseloomustuse, märkides, et seal tuleb lähtuda olukirjelduse (очерк) nimetuse aluseks olevast verbist чертить, очерчивать (eesti keeles joonestama, joont ümber tõmbama, piiritlema, seega ei vasta praegu eesti keeles käibel olev termin olukirjeldus kaugeltki venekeelse termini sisule; hoopiski ilmekam on käesoleva sajandi alguse realistide, näit. Müntneri, Tõnuristi jt. poolt kasutatud nimetus «sulejoonistus»). Gorki märkus viitab ühele olukirjelduse küllaltki iseloomulikule tunnusele, nimelt sellele, et olukirjelduses on lühidat, teravate iseloomustavate joonte abil esile tõstetud tükk tänapäeva. Ajalehe-olukirjelduse ruumiline piiratus (1—2 joonealust) toob kaasa nõude, et selle ülesehitus ja sõnastus oleksid eriti ökonoomsed.

Olenevalt olukirjelduse liigist võib publitsistlikul elemendil olukirjelduses olla suurem või väiksem tähtsus. Olukirjelduse autor võib ühele või teisele nähtusele anda ka otsese publitsistliku hinnangu, võib lugejat veenda faktide või arvude esitamisega ning arvutlustega, kui seesugune käsituslaad aitab paremini avada olukirjelduse ideed. Taolised sugemed on eriti omased olukirjeldustele, millel on tugev uurimuslik või analüüsiv kallak (näit. R. Sirge «Vesi ja puuvill»).

OLUKIRJELDUSE LIIGID

Olukirjelduse kui žanri piirid on avarad, hõlmates paljusid eri liike, milledele on aga siiski omased artikli algul mainitud kõige üldisemad žanrilised tunnused.

Vanimaid ning levinenumaid olukirjelduse liike on reisikirjeldus. Juba möödunud sajandi 60.—70-ndail aastail saavutas eesti reisikirjeldus küllaltki tunnustatava taseme. Märgitagu siin näit. eestlasest mereväeohvitseri J. Jürisoni ulatuslikku reisikirjeldust «Ühe Eestimehe teekond ümber maailma «Askoldi» laeva peal» («Eesti Postimees» 1867—1869), L. Koidla reisikirju jne. Kaasaja parimaist reisikirjeldusist märgitagu näit. M. Saginjani «Viisaastaku teedel» ja «Mööda Nõukogude Armeeniat».

Viimasel ajal on ilmunud rida häid reisikirjeldusi ka eesti autoreilt (V. Panso, J. Smuul, R. Parve ja L. Promet, A. Kaal).

Reisikirjelduse väärtuse määrab autori oskus valida kuuldu-nähtu hulgast ajale ning inimestele iseloomulikku, oskus näha fakte, milles avalduvad tüüpilise jooned. Reisikirjeldus on rea spetsiifiliste joonte tõttu vaadeldav ka eri žanrina.

Olukirjelduse liik, mis nõukogude ajakirjanduses on rohkem levinud kui kuskil mujal või millalgi varem, on portree. Selle ülesandeks on kujutada eesrindlikku nõukogude töötajat. Eesmärgiks on lugeja veenmine positiivse eeskuju jõuga. Ajakirjanik-portretist näitab mitte ainult eesrindlase töösaavutusi, nende sisu ja olemust, vaid ka neid jooni kangelases, mis iseloomustavad teda kui tulevikuehitajat. Hea portree peab olema kirjutatud seesuguse agiteeriva kunstilise jõuga, et see kutsuks lugejaid uutele võitudele oma igapäevases töös. Eesti nõukogude olukirjelduse ajaloos omab püsivat väärtust Aadu Hindi kogumik «Töömeeste portreid».

Sündmuskirjeldus on olukirjelduse liike, mis üleliidulises ulatuses on kiiresti kasvamas. Sündmuskirjelduse eesmärgiks on anda huvitav, emotsionaalne kirjeldus mõnest olulise tähtsusega sündmusest (näit. valimispäev, laulupidu, tähtpäev käitises jne.), milles eredalt peegelduvad tänapäeva tüüpilised jooned. Loomulikult on siingi ajakirjaniku tähelepanu objektiks mitte niivõrd sündmuse väline külg kui just nõukogude inimene. Põhiliselt kuulub siia liiki ka sõjatemaatiline

olukirjeldus, millel Suure Isamaasõja-aegses publitsistikas oli tohtu suur tähtsus. Eesti ajakirjanduse ajaloos on sündmuskirjelduse kindlapiirilisem väljakujunemine toimunud just sõjatemaatilise olukirjelduse najal, mida Krimmi sõja päevil viljelesid eriti F. N. Russow ja F. R. Kreutzwald.

Eesti nõukogude ajakirjanduses on seda tüüpi olukirjeldust väga vähe viljeldud. Sündmusi kirjeldades on enamjaolt piiratud pinnalisema reportaažiga.

Eri liigina võiks veel arvesse tulla olustikuline olukirjeldus, mis kaasaja nõukogude ajakirjanduses näib kiiresti eluõigust võitvat. Seda tüüpi olukirjelduse eesmärk on anda ulatuslikum kirjanduslik pilt kõige tavalisemast nõukogude argipäevast. Seejuures pole tingimata vaja peategelast, ka mitte mingit silmapaistvat sündmust. Ajakirjanik näitab siin, kuidas uus meie elus avaldub pealtnäha üsnagi silmatorkamatutes faktides. Näit. võime kirjeldada ühe kaupluse, külanõukogu, raamatukogu, lasteaija jms. tööpäeva, võime kirjeldada sanatooriumi, kus töötajad puhkavad jne. Et seda tüüpi olukirjeldus ei jääks ainult olustikulise külje lamedaks joonistuseks, peab ajakirjanikul olema eriti terane silm olustikku iseloomustavate detailide tabamiseks ja paljude tegelastüüpide kiireks ning meeldejääviks eristamiseks ning iseloomustamiseks.

Ajakirjanduse praktikas on olukirjelduse eri liigina kõneldud veel süžeeilisest olukirjeldusest, mis vahest kõige rohkem läheneb novellile või lühijutule.

TEMAATIKAST M. Gorki on selgesõnaliselt kõneldud ka olukirjelduse temaatikast. Gorki sõnade kohaselt on olukirjelduse eesmärgiks «... kultuurilis-revolutsioonilise ehitustöö mitmepalgelise ja kõikjal toimuva protsessi kujutamine, ... rühmade ja üksikisikute kangelaslikkuse ... kujutamine» («Kirjandusest», Tallinn, 1948. Lk. 49). Olukirjeldused peavad näitama seda, kuidas «... võrsub uus inimene: kommunist, kollektivist, inimene, kes hakkab mõistma, et ta töötab mitte ainult enda jaoks, riigi jaoks, kus ta on peremeheks, vaid ka õpetuseks kogu maailma töörahvale, proletariaadile» (Sealsamas).

Seega on siis meie töötava inimese ja selle inimese elus ning töös avalduvate uue võrsete käsitlemine olukirjelduse keskseks teemaks. Ükskõik millise olukirjelduse liigi puhul jääb olukirjelduse keskseks teljeks ikkagi elav inimene — üksik töötaja või kogu loov kollektiiv.

Eriti on siin vaja veel rõhutada Gorki tähelepanekut sotsialistliku töö suurest osast inimese kujundamisel, mida olukirjanikul on tingimata vaja tähele panna. Gorki ütleb nimelt, et tööprotsessid organiseerivad inimest, s. o. inimene kasvab meil töös, ja teisest küljest, inimene organiseerib tööd. «See kahepoolne protsess,» kirjutab Gorki, «ei ole kuskil ega kunagi olnud nii laialt levinud kui meil. Selles protsessis on sõnamaaliskunstnikele avatud hulgaliselt igasuguseid teemasid, mis pälvivad kõige suuremat sotsiaalset huvi» («М. Горький о литературе», Москва, 1953, lk. 783).

On selge, et kaasaja eesrindlikku inimest ja tema tööd ei saa veenvalt kujutada vaid väliste faktide registreerimise abil. Olukirjelduse kirjutajal peab teema kohta olema käepärast rohkem materjali, kui ta suudab ära kasutada. Materjali rikkalik hulk võimaldab luua oma kangelasest kirjanduslikku kuju, valides selleks olemasolevate andmete hulgast välja kõige kujukamad, kõige ilmekamad faktid, mis aitavad tegelasel luua tüüpi, kellel on oma sügav sisemaailm ja individuaalne pale.

Kuigi olukirjeldus meie inimeste tööst ning võitlusest kõneldes pakub lugejale peamiselt positiivset materjali, ei tähenda see veel seda, et olukirjelduses tuleb vältida kritiseerivat elementi, mahajäänü paljastamist, meie elus esinevaid teravaid konflikte uue ja vana vahelises võitluses. Otse vastupidi — niisugustest nähtustest ei tohi otšerkist mööda minna. Meenutagem siinkohal näit. V. Ovetškini tuntud olukirjeldusi «Rajooni argipäev».

Et olukirjeldus (eriti ajalehes) on tavaliselt lühike, siis tuleb vastavalt valitud teemale ühes loos käsitleda soovitatavalt vaid ü h t probleemi, millega tagatakse olukirjelduse sisuline tihedus ning kontsentreeritus.

Hea olukirjelduse teema on alati aktuaalne,

käsitleb meie ühiskondliku elu tulipunktis olevaid küsimusi, mis erutavad ajalehelugejate põhihulki.

KÜSIMUS

DOKUMENTAALSUSEST

Küsimus olukirjelduse dokumentaalsusest on põhjustanud hulgaliselt risti vastupidiseid seisukohti ning viljatuid vaidlusi, mispärast tuleks sellel küsimusel eraldi peatuda.

M. Gorki on olukirjelduse sotsiaal-pedagoogilisest tähtsusest kõneldes rõhutanud just selle žanri t u n n e t u s l i k k u külge — olukirjelduse faktide tihedust, tõepärasust ning konkreetsust, mis võib ulatuda sellise tasemeni, et lugejal on võimalik olukirjelduse põhjal oma teadmisi täiendada, midagi õppida. Juhendades ajakirja «Наши достижения» kaastöölisi juhib ta veelkordselt tähelepanu olukirjelduse faktilisele alusele: «Põhimine, mis meil on vaja — see on elav olukirjeldus, varustatud piisavalt veenvate ja kergesti mõistetavate faktidega.»

Sageli näitabki praktika, et olukirjeldus võib seista jutustuse ja uurimuse piirimail, nagu seda on väitnud ka Gorki. V. I. Lenin oma teaduslikus uurimuses «Kapitalismi areng Venemaal» on korduvalt toetunud Gleb Uspenski olukirjeldustes toodud faktidele, millel on seega tõepärasuse ja konkreetsuse poolest olnud otse teaduslikult arvestatav kaalukus.

Faktide reaalsuse ja konkreetsuse nõudest lähtudes on sageli väidetud, et olukirjeldus on ainult siis olukirjeldus, kui see on kirjutatud «täpsel aadressil». Teiste sõnadega: «täpse aadressi» nõue on tehtud üheks žanri peamistest tunnustest. See seisukoht on aga liiga kitsas.

On tõsi, et enamik kaasaja (ka just ajalehtedes ilmuvaist) olukirjeldusist on suurema löögijõu saavutamiseks «täpse aadressiga». Olukirjelduse ajaloolisi traditsioone jälgides pole see aga ainumääravaid või peamisi olukirjelduse tunnuseid. Kaugelt kaaluvamate ja sagedamini avalduvate erijoontena võiksid seevastu kõne alla tulla näit. süžee puudumine või nõrk arendus ja autoripoolse suhtumise yahetum avaldumine olukir-

jelduses. Esitab ju Gorki olukirjanikena Gleb Uspenskit ja Guy de Maupassant'i, Saltõkov-Štšedrini, Pissenskit, Leskovi, Sleptsovi, Pomjalovskit ja Korolenkot, peab isegi Turgenëvi «Küti kirju» olukirjeldusteks, olgugi et loetletud kirjanikud on ainult erandjuhtudel kasutanud «täpset aadressi». Ka L. Tolstoi «Sevastopoli jutustused» kuuluvad siia žanri, nagu ka N. Radišševi teos «Teekond Peterburist Moskva».

Niisiis, olukirjelduse dokumentaalsusest kõneldes mõtleme seda, et olukirjelduse aluseks on küll kaasaja tegelikkuses tõepoolest eksisteerivad faktid, mida aga autor võib esitada ka tegelaste õigeid nimesid nimetamata ja täpset tegevuskohta märkimata (näit. V. Ovetškini «Rajooni argipäev»). Seega eksisteerivad praktikas kaks olukirjelduse tüüpi: olukirjeldus «täpsel aadressil» ja olukirjeldus «täpse aadressita».

On päris selge, et «täpse aadressita» olukirjelduse autoreil on mõnevõrra vabamad käed materjali kirjanekul — ta ei ole seotud faktide range tõepärasuse nõudega. Seevastu nõuab «täpsel aadressil» kirjutatud olukirjeldus faktilise materjali täpset vastavust tegelikkusele, kaasa arvatud ka pisidetailid (näit. kirjutas kord keegi olukirjanik, kuidas peategelane sügavaisse mõttesse vajunult piipu popsutab; pärast aga selgus, et see mees pole eluajalgi suitsumees olnud, tulemus — kogu kolhoos naeris, kuigi muus osas oli olukirjeldus õige ning pealegi väga hästi kirjutatud).

Kuid ka «täpse aadressiga» kaasneb range tõepärasuse nõue ei välista ju u r d e m õ e l d u suurt osa niisuguses olukirjelduses. Peamiselt juurdemõeldu ongi see element, millele suurelt osalt tugineb olukirjelduse nn. kirjanduslikkus, faktidesse sissepuhutud elav hing.

Juurdemõeldut kasutame olukirjelduses fakti kunstiliseks ja sisuliseks avardamiseks, faktis peituva üldistuse avamiseks (fakti aga ei tohi välja mõelda!). Seega teenib juurdemõeldu põhiliselt kunstilise üldistumise ning tihendamise ülesannet ega ole mingil määral vastuolus dokumentaalsuse nõudega.

Näit. jutustab olukirjelduse peategelane, ratsionaliseerija, ajakirjanikule sõna-sõnalt järgmist: «Ma kuluta-

sin palju vaba aega leiutise proovimiseks. Selle nahka läksid ka kõik lõunatunnid — polnud aega võileibagi ära süüa.»

Selle pisikese detaili — kodust kaasapandud võileiva unustamise — otsustas olukirjelduse autor laiemalt ära kasutada selleks, et näidata, kuivõrd haaratud oli töömees oma uuest ideest. Autor lisas näit. juurde, kuidas naine meistrile hommikul hoolitsevalt leiva taskusse pani, kuidas mees alles õhtul, teel koju käe palitutasu libistas ja puutumatu võileiva leidis ja humoorikalt mõtles, et naise käest on jälle peapesu saada — juba nädal aega kordub sama lugu... Taolisel viisil, rikkumata dokumentaalsuse nõuet, võime «restaureerida» tegelaste mõtteid ja tundeid, kui meil on teada, kuidas ta otsustas, mida välja mõtles, kuidas käitus. Meil on võimalik kasutada ilmekat dialoogi, kui me teame, et tegelane kellegagi antud teemal vaidles jne.

L. Kassilil ja M. Poljanovskil on dokumentaaljutustus «Noorema poja tänav», milles jutustatakse Kertši pioneeride võitlusest Suure Isamaasõja ajal. Muuseas on raamatus stseen, kuidas noored luurajad leidsid sakslaste tagalasse haavatuna mahajäänud, madruse, kes raskeis haavades oli päevade kaupa üle elanud uskumatuid kannatusi. Autorid kirjeldavad poiste kohtumist madrusega järgmiselt:

«Kahvatu, habetunud meremees ajas end istukile ja rebis kohutavalt kõhna käega lahti särgikrae oma kondisel kaelal, krigistades hambaid ning vaadates taga-aetava looma pilgul ümberringi. Siis peatus tema lee-gitsev pilk uuesti Volodjal. Ta sulges hetkeks silmad ja vankus: tema hallidel põskedel hakkasid voolama pisarad» (lk. 386).

Autoreil oli teada vahest ainult kohtumise fakt kui niisugune, kuid nad on selle fakti kirjanduslikult ilmestanud, on faktile juurde mõelnud ja sel teel faktile hinge sisse puhunud. Dokumentaalsust see juurdemõeldu ei riku.

Juurdemõelduga täiendame eeskätt neid fakte, mis on olulised olukirjelduse idee ereda väljatoomise seisukohalt. Taoliste faktide kunstikavatsusliku

avardamise ning omavahelise seostamise teel organiseeritakse olukirjelduse kui kunstiteose kude. Analoo­gilisel teel loome ka olukirjelduse tegelasi kui tüüpe, välja valides ning kunstiliselt tihendades tegelast tüpi­seerivaid fakte.

Seega on siis juurdemõeldul (või «väljamõeldul») ka «täpse aadressiga» olukirjelduses täita olukirjelduse idee kunstikavatsuslikul väljatoomisel suur ja tähtis osa.

MÕNINGAID VORMIKÜSIMUSI Olukirjelduse kompositsioonis ei ole ega saagi olla mingit välja­kujunenud üldist reeglit. Olukirjeldust võib alustada rahuliku sissejuhatusega, milles tutvustatakse tegelasi ja keskkonda. Aga niisama hästi võib olukirjeldust alata meeoleu kandva looduskirjeldusega või mõne tagasi­haarava stseeniga. Kui artiklis tuuakse tavaliselt algul ära üldine seisukoht antud probleemis ja siis minnakse analüüsile ning illustratiivse materjali esitamisele, võib olukirjelduses mõnigi kord minna teist rada: alustada üksikasjast. Väga hea efekti võib saavutada olukirjel­dus, mis algab näit. mõne detailiga, milles peituv üldis­tus on aluseks kogu olukirjelduse idee edaspidisele väljatoomisele. Hea algus on väga oluline — see köidab kohe lugeja tähelepanu.

Ka teema arendamise kohta ei ole reegleid, on vaid üks põhiline nõue: lugeja huvi ei tohi pärast head algust raugeda. Alati tuleb arvestada, et tegevus toi­muks võimalikult tõusvas joones.

Täiesti lubamatu on olukirjelduse lõpetamine kokku­võttega, mis hävitab kogu eelneva mulje oma ebanaudi­tavusega. Seesuguseks standardseks lõpuks on kõige sagedamini esinev õõnes paatos, millega resümeeri­takse kogu eelnevat ideed. Näit. kirjutab autor hea port­ree, aga lõpetas selle järgmiselt: «Nii ta töötab, see lihtne, aus ja ennatsalgav töömees, kelle mõtteid ning tundeid juhib üllas püüd kiiremini üles ehitada kommu­nism.»

Aga kogu eelnev hästi kirjutatud olukirjeldus näitas ju kirjanduslikus vormis, kujundiliselt, kuidas ja mille nimel peategelane töötab. Miks tappa kõik eelnev kuns-

tiline käsitus, millega see idee oli väljendatud, standardse resümeega? Lugeja ei ole nii rumal, et talle peab ilukirjandusliku teose idee nina peale kirjutama.

Just niisugune õõnes paatos olukirjelduse stiilis tuleb hukka mõista.

Kirjutatu keelesse tuleb suhtuda lugeja seisukohalt. Autor peab küsima, kas olukirjelduse keel on lugejale arusaadav, kas olukirjeldus antud keelélises vormis pääseb mõjustama lugeja tundeid. Iga otšerkist peab järjest täiendama oma sõnavara ning fraseoloogiat, lugedes selleks palju kirjanduse klassikuid ning kuulates elavat rahvakeelt. Keele rahvalikkus ei tähenda aga sugugi seda, et autor peaks rahvakeelest võtma valikuta igasuguseid elemente, ka vulgarisme. Ei. Olukirjeldus peab lugejas kasvatama ka keelemaitset.

Teose keelt ei saa «teha» rahvalikuks mõningate rahvapäraste fraaside eputava lükkimisega olukirjelduse keelélisse koesse. Tõelises kunstis, ka sõnakunstis, ei ole kunagi midagi tehtut, seal on kõik läbi tuntud ja läbi elatud.

Igal juhul: ärge jätke olukirjeldusse ühtki lauset, ühtki väljendit, ühtki sõna, mis «asja kuidagi ära ajavad». Kõik keelélised vahendid peavad siin olema niisugused, mida autori arvates parematega enam asendada ei saa. See on aga saavutatav keelélise vormi hoolika lihvimisega. Olukirjelduse keeleline vorm peab ka ajalehe-olukirjelduses tõusma nauditava, emotsionaalse ilukirjanduse keele tasemeni. «Olukirjeldus on meil suur ja tähtis asi,» väitis Gorki. Ka vormilt peab olukirjeldus vastama oma ülesande tähtsusele tänapäeva nõukogude ajakirjanduses.

J. PEEGEL

PAAR SÕNA KIRJANDUSLIKUST PORTREEST

Mõistega portree puutume me kõige sagedamini kokku tavaliselt kujutavas kunstis, samuti fotograafias. Kuid on veel üks liik portreid, see on — portree-olukirjeldus.

Mida tuleb mõista portree-olukirjelduse ehk lihtsalt kirjandusliku portree all?

Nagu nähtub juba nimetusest, on tegemist inimese kujutamisega. Ja mitte juhuslikult valitud inimese, tema juhuslike tegude kirjeldamist ei tule eesmärgiks seada portree kirjutamisel. Ei. Portree ülesandeks on kujutada eredalt, meeldejäävalt uut, olulist nõukogude inimese tegudes, iseloomus, näidata seda, mis on lähedane, arusaadav ja omane paljudele tuhandetele teistele. Seega kerkib siingi üles tüüpilisuse küsimus.

Keda valida portree kangelaseks?

Meid ümbritseb iga päev palju inimesi. Ja paljud neist on tublid, eesrindlikud oma igapäevases töös, aktiivsed ühiskondlikus elus, mitmekülgsete huvidega. Olgu see siis tootmistöö eesrindlane või ratsionaliseerija, hoolas põllutöölaine, lüpsja või tallimees, kõigist lugupeetud teadlane, kaasüliõpilane, agar isetegevuslane, publiku poolt armastatud näitleja — igaüks neist sobib portree kangelaseks. Kuid kas ainult nemad? On

kujunenud tavaks, et kirjutame eeskätt nendest, kes ületavad norme mitmekordselt, kes on vabariigi 10 parima lüpsja-karjatalitaja hulgas, kes kaitsesid doktori-tööd, kes said festivali või teatrikevade laureaadi nime-tuse. See on kõik ju vajalik. Aga tunduvalt vähem kir-jutatakse nendest, kes praegu veel nii eredalt silma ei paista, kes praegu sammuvad veel n. ö. keskmistes rida-des, ja veel vähem nendest, kes päev päeva kõrval tee-vad oma lihtsat tööd, olgu tegemist siis postiljoni, korst- napühkija, majahoidja või mõne teise kutseala esinda- jaga. Ei tohi aga unustada, et see, kes täna on kesk- miste hulgas, võib homme olla juba esirinnas. Ja need lihtsa töö tegijad, keda me pahatihti nagu ei märkagi, mängivad meie igapäevases elus küllaltki olulist osa.

Igaühe juures aga, keda tahame valida portree kange- laseks, peategelaseks, tuleb lahendada kõigepealt küsi- mus, miks võtta just see inimene, mitte aga mõni teine sama ala esindaja. Kui suudame selle küsimuse põhjen- dada, siis on esmane töö tehtud.

Vastav inimene valitud, algab, nagu ikka, m a t e r j a l i k o g u m i n e. Selleks tuleb vestelda portreeteri- tava endaga, teda ümbritsevate inimestega, kaastöolis- tega, jälgida portreeteritavat tema töö juures, vaba aja veetmisel. Ühe sõnaga — tuleb koguda võimalikult palju materjali, võimalikult palju fakte, detaile. Ja tavaliselt korjub fakte ikka rohkem, kui neid kasutada saab. Portree autor peab kirjutamisel välja valima kõige tähtsama, kõige olulisema ja selle eredale väljajoonis- tamisele kogu tähelepanu pühendama. Tuleb kõrvale jätta juhuslikud, ebaolulised detailid, mis algul võivad küll ahvatlevana näida, kuid mis portreeteritava karak- teri avamisele kuigivõrd kaasa ei aita. Ebaoluliste detai- lide ja pisifaktide kuhjamine võib hoopis kahandada portree mõju ja kõlajõudu. Kokkuvõttes — tuleb eral- dada tüüpilised jooned ja keskendada peamine tähele- panu nendele. See ei tähenda muidugi, et ei tohiks kasu- tada mõnda pisidetaili. Hoopiski mitte. Mõne huvitava pisifakti kirjeldamisega aitab autor muuta portreed ilmekamaks, huvitavamaks. Jäädagu ainult mõõdukuse piiridesse ja mitte liialdada.

Portree kirjutamisele asudes tuleb kahtlemata tunda õppida seda ala, seda maailma, kus kangelane elab ja liigub. Ilma miljöõ tundmiseta jääb portree kaugele elutõest, portreeteritav aga väljapoole aega ja ruumi. Seepärast on kõige paremini õnnestunud just need portreed, mille autor on lühemat-pikemat aega elanud koos inimestega, kellest ta kirjutab, kelle mõtteid, unistusi, püüdlusi ta põhjalikult tunnetab. Ei ole muidugi mõeldav, et kirjasaatja, autor, kes tahab kirjutada portreed mõnest näitlejast, peaks «ettevalmistuste käigus» muutuma niisama heaks näitlejaks, või see, kes tahab kirjutada ratsionaliseerijast, peaks ise ka saama selleks. Kuid teataval määral tuleb vastavat ala ikkagi tunda õppida. Seepärast on kõige parem, kui asutaks kirjutama portreed inimesest, kes töötab autorile endale tuntud ja tuttavalt tööalal.

Paljusid portreid lugedes torkavad silma mitmed puudused, mida oleks olnud võimalik vältida.

E s i t e k s. Inimene ei ela ju üksinda, omaette, vaid ta on iga päev, igal sammul ümbritsetud teistest, kes avaldavad temale mõju, ja vastupidi. Ühe sõnaga, inimene on lahutamatus seoses teda ümbritseva keskkonnaga. Kui see seos portreed kirjutades vägivaldselt katkestada, kui kujutada portreeteritavat liikumas kitsalt subjektiivses maailmas, saame kõige paremal juhul ikkagi ainult verevaese, hälvemal juhul aga täiesti ebaõnnestunud portree. Seepärast tuleb kõnesolevale asjaolule suurt tähelepanu osutada. Muidugi ei tohi kõrvaltegelased peategelast portrees varjutada, kuid nii palju peab ikka näha ja tunda olema, et tegemist on nõukogude inimesega, kes elab ja töötab kollektiivis.

T e i s e k s. On veel üks pahe, mida sageli esineb. Portreede kangelased on tihtipeale surutud ainult tsehhi, töökoja, karjafarmi, brigaadi, laboratooriumi, auditooriumi kitsasse ringi. Nagu nad peale oma elukutse millelegi muule ei mõtleks, millegi muuga ei tegeleks. Nagu ei huvitaks neid ei sise- ega välispoliitika, ei teaduse saavutused. Nagu ei tunneks nad huvi kirjanduse vastu, nagu ei küllastaks nad kontserte, teatrit, loenguid. Nagu oleksid neile võõrad rõõm ja mure, armastus ja vihka-

mine. Tulemuseks on, et portree raamide vahel liigub skeem, mitte aga elav inimene, kelle soontes voolab veri, kelle luude ümber on liha ja nahk.

Ka kõige lihtsama inimese sisemaailm on rikas, tema huvid laialdased. Just neid tuleb portree autoril avastada, neid näidata. Alles siis hakkab kangelane elama, alles siis hakkab elama ka portree.

K o l m a n d a k s. Lugeses mõnda portreed võid lausa hämmastuda, kui võrd huvitava materjaliga on tegemist, kuid võrd paeluvaid tähelepanekuid on teinud autor. Kuid samas tabab sind ka ebameeldiv üllatus: millise hea materjali on autor ära rikkunud kas kiirustamise või pinnapealse kujutamise pärast.

Toome ühe näite. Toimetusele saabus portree ühest tuntud aednikust-mitšuurinlasest, kes kodanliku korra ajal pidi nägema palju väeva, et omandada haridust. Kuidas on portree autor seda aga kujutanud:

«Raske aga on summutada tuha all hõõguvat tuld. Noor aednik igatses ja unistas edasiõppimisest, nuttiski vahel natuke ja võitis peagi oma ema toetuse, kelle, nn. «naiste töödes» abistamise tõttu lemmiklapseks ta niikuinii oli. Ja nii oli aastase kodusoleku järel isa võidetud...»

Ning veidi edasi:

«Ehkki kaasõpilased tagasihoidlikku, enesestõmbunud tundlikku Atsi «mempojaks» nimetasid ja talle vahetevahel viina krae vahele kallasid, olid õpetajad arenenud ilumeelega, hoolikast töömehest teisel arvamisel.»

Ja nii edasi. Ning seejuures on tegemist 17—18-aastase noormehega. Autor on tahtnud näidata, milliseid raskusi tuli tema loo kangelasel ületada, et saada selleks, kes ta praegu on. Võitlus raskustega nõudis mehisust. See mehisus kaob aga ära haletsemise ja sentimentaalsuse varju, lugeja hakkab kangelase imetlemise asemel talle kaasa tundma, teda haletsema.

Ei tohi unustada, et ebaõnnestunud portree valmistab piinlikkust just kangelasele. Seepärast tuleb portree kirjutamisel eriti hoolikalt mõelda iga sündmuse kirjeldamisel, sõnastamisel. Halb sõnastus, lohakas väljendusviis paistab arukale lugejale kohe silma. Kogutud materjali kallal tuleb hoolikalt töötada nii sisuliselt kui ka vormiliselt. Pahahti juhtub nii, et sisuliselt on asi korras, kuid siiski — kogumulje portreest on halb ja seda

just kuiva, igava keele, halva vormi pärast. Vähe koh-
tame rahvalikke väljendeid, kõnekäände. Harv külaline
on portrees h u u m o r. Kõigele sellele peab autor kind-
lasti mõtlema, kui ta tahab kirjutada tõesti head port-
reed-olukirjeldust.

Mõni sõna väljamõeldise kasutamisest. Et
saada kirjanduslikult head portreed, tuleb kangelane
tihti panna mingisse konkreetseesse olukorda, mingeid
mõtteid mõtlema. Tahes-tahtmatult tuleb vahel laskuda
ka fantaseerimisse. Kuid sellega oldagu väga ettevaat-
lik. Mitte nii, et autoriil kiilaspea kammiks juukseid,
mittesuitsetaja suitsetaks jne. Faktid peavad ikka fak-
tideks jääma.

Niisugused on mõned mõtted, mida tasuks läbi mõel-
da ka kirjasaatjatel, kes soovivad portree kirjutamisega
vaeva näha. See ülesanne ei ole kerge. Kui alguses kõik
kohe ei õnnestu, ärgu heitugu. Hoosat ja vaevarikast
tööd kroonib edu. Nii et — proovige jõudu!

A. LUUR,
«Edasi» toimetuse
kultuurielu osakonna juhataja

Vana kirjasaatja nõuandeid

*Esimene ebaõnnestumine on tingitud kogenematuses, teine
aga — upsakusest.*

Hea on see, mida tead kindlalt.

Ka väikeses loos võivad suured vead olla.

Kui süda on külm, jäta pliiats rahule.

Kirjasaatja meelespea

KUIDAS JÕUDA SÕNAMEISTERLIKKUSENI

Sõnad on materjal, millest ehitatakse üles artikkel. Et hästi ehitada, peab oskama materjali õigesti kohale panna, peab olema meister omal alal. Sõnameisterlikkuse on saavutanud see, kes valitseb täiuslikult keele üle, milles ta kirjutab. Toimetusele saabuvatest kaastöödest aga nähtub pahatihti, et seal valitseb keel kirjutaja üle.

Minu juurde tuli meie kirjasaatja ja kurjustas, et ma ei jätvat tema artiklit korrigeerides sõna sõna peale, käivat lugupidamatult ümber tema stiiliga. Vaatasime koos läbi kirjasaatja ühe artikli. Seal seisis:

Kindlustada puhta piima tootmise parandamine.

Tagapool järgnes: «See näitab, et kui kolhoosi juhatus õigeaegselt läbi arutas karjatalitajate lüpsikarja toodangu tõstmise abinõude söödabaasi varumiseks, oli edu kindlustatud.»

Eeltoodus ei leidu viidetki stiilile, liiati isikupärasele. Seesuguseid lauseid iseloomustab tarbetu keerukus, lihtsa asja segaseks tegemine. Näitena esitatud lauses peituvat mõtet võiks sõnastada järgmiselt: «See näitab, et kui kolhoosi juhatus arutas oma koosolekul õigeaegselt läbi, kuidas lüpsjad-karjatalitajad saaksid suurendada lehmade piimatoodangut, ja kandis hoolt sööda eest, oli edu tagatud.»

Keerutamine on ajalehekeeles suurim roostepolek. See on alguse saanud nn. kantseleikeele halvast eeskujust, kus liialdatakse teatavate sõnade tarvitamisega.

Ajalehekeeles lokkavad tegusõnad *kindlustama*, *kaasa aitama*, *tõstma*, *suhtuma*, *võitlema*, *asuma*. Näiteks *võitlema*-sõna «raisatakse» niisugustes lauses, nagu «... võitlema tänavate liivatamise eest libedal ajal» (piisaks: «... hoolt kandma liivatamise eest...») ja «... võitlema reageerimise eest kriitikale seinalehes» (piisaks: «... taotlema, et kriitikale seinalehes reageeritakse»). Selle asemel et öelda lihtsalt ja selgelt: «Treial peab oma tööd märksa parandama», tuuakse lausesse tarbetu *suhtuma*: «Treial peab tõsiselt suhtuma oma töö parandamisse.»

Tõstetakse kirjasatjate kaastöodes küll poliitilist tööd masside hulgas, küll sanitaaralaseid harjumusi, küll põllumajandust, küll toodangu hulka. Hoopis paremini ja vaheldusrikkamalt kõlaks, kui esimest tõhusataks, teist süvendataks, kolmandat edendataks, neljandat (näit.) kahekordistataks. Halb on *sõnnikukogust tõstma* (suurendama).

Kindlustama on õigel kohal lauses «Oli vaja kindlustada kergesti uhtuvat jõe põhja». Muudel juhtudel (*kindlustada ürituse kordaminek* jne.) tarvitatagu *tagama*, *hoolt kandma*, *hoolitsema*.

Niisama tarbetu nagu tegusõna *suhtuma* on mitmes kohas nimisõna *küsimus*. Näit. «Küllaldase aluspõhu küsimus on lambalautades väga oluline, sest sellest oleb otseselt villa puhtus». Korrigeerituna näeks lause välja järgmine: «Väga oluline on, et lambalautades oleks küllaldaselt aluspõhku...» Üldse tavatsetakse *küsimust* kasutada nagu mingit täitematerjali muu jutu seas: «Seoses segajahude suurema juurdelisamisprotsendiga tekkis raskusi leibadele meeldivalt pruuni värvuse andmisega. See küsimus tekitas palju pahandusi...», «Komitee teise liikme ülesandeks jäi organiseerimistöö, milline küsimus...», «... tuleb lahendada õhummullide küsimus», «... möödunud aastal tegeldi haljaskonveieri küsimusega pealiskaudselt». Mis liig, see liig. Ka *küsimus* nõuab arukat kasutamist.

Üks alles algaja kirjasatja, töölisnoor, tunnistas, et ta pannud eeltoodud kurioosseid sõnu meelega oma artiklitesse. Ta arvanud, et nii peab tegema, muudu

tulevat jutt liiga nudi, ei olevat ajalehekeel. Kuivõrd väär arvamus! Peale selle, et ülearused *kindlustama, suhtuma, tõstma* ajavad keele keerukaks, nad ka vae-sestavad seda, muudavad selle ilmetuks. Nende stiilita autorite siilitutesse kirjutistesse hakkab üha rohkem tekkima vett ekstrakti arvel, loogikavigu, tragikoomilisi väljendeid. Kinnitagu seda järgmised näited: «Bibliograafiaosakonna komsomoligrupp viib perioodiliselt läbi põhjalikku tutvumist ja süvenemist kongressi materjalidega» (ilma keerutamata kõlaks see nii: «Bibliograafiaosakonna üliõpilased tutvuvad komsomoligrupi initsiatiivil põhjalikult kongressi materjalidega»; *perioodiliselt* ei kõlba siia, kuna aga *süvenema* nõuab sisse-ütlevat käänat ja on antud lauses tarbetu — *tutuvad põhjalikult ... materjalidega ja süvenevad neisse*). «Tuleb õigeaegselt teostada laenu järjekordsete maksete tasumine laenusaaajate poolt» («Laenusaajad peavad oma järjekordsed maksud tasuma õigeaegselt»), «Nende seltsimeeste eeskujule järgnegu need, kes veel ei suhtu õpiringi töösse vajaliku tõsidusega, mis pole oma ne nõukogude töötajatele, jäädes tihtipeale õppetööst kõrvale» («Nende seltsimeeste eeskujule järgnegu sagedased puudujad õppustest»).

Keerutamise roosteplekist saab ajalehekeel vabaneda lihtsa, kuid tõhusa vahendi abil: igaüks, kes kirjutab ajalehele, kujundagu välja oma stiil. Aluseks võetagu mitte kantseleikeel, vaid oma ütlemisviis ja püütagu see kirjas võimalikult säilitada. Ülesanne pole kerge, aga kui tänuväärne! Kaoksid halvad keelendid, milledest oli juttu eespool, sest harilikus kõnes me ei ütle ju: kindlustada puhta piima tootmise parandamine, vaid: tootkem ainult puhast piima. Ka muutuksid vaheldusrikkamaks ja värvikamaks väljendid, sest igaüks lisab siia isikupärast.

*

Esimene samm on muidugi tore saavutus, kuid pika-peale sellest ei piisa. Kirjasaatjal, kes väljendub küll lihtsalt ja mõjuvalt, aga patustab näiteks niisuguses asjas nagu

kalanahast naiste kingad,

seisab ees veel palju tööd, enne kui ta hakkab keele üle valitsema. Ajalehele kaastöö tegijatel on kindlasti vaja orienteeruda grammatika põhiküsimustes. Siis välditakse teisigi eksimusi täiendi valdkonnas: *kultuurse vaba aja veetmise (pro vaba aja kultuurse veetmise), ahvena püügivõimalus* (s. t. ahven on püüdja, mitte püütav, *pro ahvenapüügi võimalus* ehk *ahvena püüdmise võimalus*), *ruutpesiti mahapandud põllul* (*pro põllul, kuhu kartul on maha pandud ruutpesiti*).

Pole sugugi ükskõik, kas öelda *pikad sõnavõtjad* või *pikalt sõnavõtjad*, kas *iseseisvad õppijad* või *iseseisvalt õppijad*, kas *loogiline viga* või *loogikaviga*, kas *kantseleilik* (=paberlik) *töö* või *kantseleitöö*.

Lause «Lõunauinakut tehes möödus pooltund kiiresti» tähendab, et pooltund tegi lõunauinakut ja möödus sealjuures kiiresti, sest *des*-tegevusnimi kuulub ikka aluse (*pooltund*) juurde; *tud*-kesksõna väljendab minevikku, seepärast logiseb «Kiiresti möödub uisuväljal veedetud õhtu».

Korrast ära on ka laused: «Nimetatud seltsimeestel tuleb arvestada, et elamufondis õigeaegselt kõrvaldatud puudused pikendavad meie sotsialistliku omandi vastupidavust» (*pro*...«... puuduste õigeaegne kõrvaldamine pikendab...»), «... viia läbi remonttööd töökojas viibimata» (*pro* «... töökojas on tarvis viivitamatult remontida (masinad)»), «Siis õnnestus tartlastel paar korvi, mida moskvalannad püüdsid iga hinna eest tasa teha vigaderohke mänguga» (*pro* «... moskvalannad püüdsid mängu iga hinna eest tasakaalustada, tehes seetõttu rohkesti vigu»). Ära märgitakse ikka hoolika seltsimehe tööd. Seepärast ei sobi «Tähelepanu juhiti ka tehnilise kontrolli osakonna ebarahuldavale tööle, kusjuures eriti ära märgiti osakonna juhatajat sm. Vilepõt».

Autor, kes kirjutas «Kogu selle aja ümmarguselt tuhande aasta kestel püsis piibli alusel loodud maailmaehituse teooria, midagi pikerguse kasti taolist», ei ole eesti keele grammatikas sugugi kodus. Toodud lauses eelneb *teooria* täiend *loodud* segavalt sõnale *maailma-*

ehitus, jättes mulje, nagu täiendaks ta viimast: piibli alusel loodud maailmaehitus; «midagi pikerguse kasti taolist» järgneb *teoriale*, justkui viimast selgitades. Korrigeeritult näeb see lause välja järgmine: «Kogu selle aja, ümmarguselt tuhande aasta kestel, püsis piibli alusel loodud teooria, mille järgi maailm on oma ehituselt midagi pikerguse kasti taolist.»

Pealtnäha on lausega «Lasteaia mängumurul lõbutsevad seatalitaja Marie Pärnoja, lüpsja Mahta Kiisla ja teiste kolhoosnike lapsed» kõik korras. Aga kas saab lugeja kindel olla, et «seatalitaja Marie Pärnoja ja lüpsja Mahta Kiisla» on tingimata omastavas? Nii-sama hästi võivad nad seista ka nimetavas. Sel juhul lõbutsevad mängumurul seatalitaja ja lüpsja koos teiste kolhoosnike lastega. Tõsi, kontekstist selgub paljugi, aga ei teeks paha, kui osataks märgata hädaohtu ebaselgusse sattuda. Sest ülaltoodu ei ole ainus grammatiliste karidega lause.

Grammatika põhitõdede võimalikult täielik tundmine on teine samm edasi sõnameisterlikkuse teel. Eriti just täiendi asi olgu kirjasaatjatel selge, samuti ajamääruslausete asendamine *des-* ja *nud-*, *tud-*lauselühendiga. Peale selguse näitab grammatika tundmine kätte võimalusi mõtete täpsemaks ja nüansseeritud väljendamiseks. Näiteks on eri varjund lausetel «Need sõnad tulid rahva südamest» ja «Need sõnad tulid rahval südamest».

*

Toimetuse aktiivilt saabuvates kaastöödes vilksatab ikka ja jälle sõnade tarvitamist väärast tähenduses. Kirjutatakse:

kanade munemissessioon, palli käsitama, laotab käsi, mehhaaniline söödaköök, efektne töötulemus, välismaised ringid, toa õhutamine, sünnitusjärgne periood vasikal, lüpsimasin asendas käsitöö, tal kadus kuulmine: ta kurtus. Õige on kanade, munemissessioon (=munemishooaeg), palli käsitsemine (vrd. ajalookäsitus), efektiivne töötulemus, välismaised ringkonnad, sünnijärgne periood vasikal (poegimisjärgne (mitte: sünnitus-) öeldakse lehma kohta), masinlüps

asendas käsitsitöö, ta kurdistus (kurtuma tähendab hoopis tugevasti kõhnuma).

Mehhanisaatoriks nimetatakse töölist, kelle kutsetöö seisneb mehhaniseerimises, *mehhaniseerija* on tegijanimi. Esimesega analoogiliselt tuletatud *pastörisaator* aga tähendab vastavat masinat ja *pastöriseerija* selle töö tegijat, inimest.

Teravamini kui tähenduses eksimine lööb sõnavara vallas välja sõnakorduse pahe. See muudab keele tuimaks ja halliks: «Sm. Saar rääkis õpilastele Suurest Isamaasõjast, millest ta oli osa võtnud. Ta oli teeninud Kaug-Idas, võtnud osa Moskva kaitsmisest. Sm. Saar võttis osa lahingutegevusest...» Vahel leidub spordisõnumites peaaegu ainsa pöördsonana *saavutama*: saavutama tagajärge, aega, esikohta, meistritiitlit. Tööstusalastes artiklites peremehetseb *täitma*: täideti võetud kohustus täita kvartaliplaan enne tähtaega.

Lahutamatuks kaksikuteks on muudetud sõnapaarid *vastutusrikas ülesanne, konkreetne otsus, tubli tööline, tõsine puudus*.

Sõnakordus osutab peale lohkuse sõnavara vähesusele. Sellest on tingimata tarvis üle saada. Muidu ei võimaldu mõtteid kirja panna täpselt ja avaralt. Palju kasu toob selles rohke kirjanduse, eriti ilukirjanduse lugemine.

Ajalehele kirjutaja on kutsutud värskeid väljendeid ja sõnu mitte ainult üle võtma, vaid ka ise looma. Seda suudab igaüks, kes elab erksalt kaasa sellele, millest ta kirjutab.

Ilmekalt mõjub *lünki likvideerima* asemel vahetevahel näit. *lünki tasandama; mahajäämust likvideerima* asemel *arveid klaarima mahajäämusega*. Trafaretse «Kuid esineb ka tõsiseid puudusi» asemel oli ühes artiklis öeldud uudset «Üldist õnnestumist aga varjutavad asjaolud...» ja teises «Ebaõnnestumisi aga on kordaminekutega peaaegu pooleks». Ülesanne võib olla mitte ainult *vastutusrikas*, vaid ka *paljuks kohustav*, tööline *eeskuju andev*, organisaator *võimekas*, muld mitte ainult *viljakas*, vaid ka *tegus*.

Kui mõni vahest arvab, et seesugused «ilusad» keelen-

did sobivad ainult elavasse žanri, siis ta eksib. Pealegi ei ole need väljendid «ilusad», vaid lihtsad oma piltlikkuses. Piltlik väljend või võrdlus aga annab mõtte sageli paremini edasi kui terve lõik, ka informatsiooni- lises koosolekukirjelduses.

*

Need, kes teevad ajalehele kaastööd, ei mõtle tihti- lugu sellele, et ajalehekeel oleneb neist igaühest. Sageli pannakse lühikestesse sõnumitesse ilma pike- mata kolm *toimuma*-sõna, kaks *läbi viima*, kaks *tõsist* ja hakatakse materjali vaatama uue samasuguse jaoks. Kui niiviisi toimib enamik artiklite autoreid, siis kuju- nebki leht keelelt halliks.

Igäüks, kes kirjutab ajalehele, vastutab tema keele eest. Vastutus on seda suurem, et lehte loeb kogu rah- vas. Seepärast on sõnameisterlikkuse taotlemine aja- lehetöös ühiskondliku tähtsusega asi. Teed sõnameister- likkusele tuleb sillutada visalt, järk-järgult — oma stiili kujundamise, grammatikasse süvenemise ja sõna- vara rikastamise kaudu. Selle visaduse kroonina kuju- neb ajalehekeel lihtsaks, ilusaks ja jõuliseks.

H. HEUER

MIKS KAASTÖÖ EI ILMUNUD

Nõukogude ajakirjanduses võib sõna võtta iga kodanik, et informeerida laiemat avalikkust huvitavatest sündmustest ja faktidest, mis on aset leidnud tema kollektiivi elus, teha ettepanekuid asutuste ja ettevõtete töö parandamiseks, juhtida tähelepanu puudustele, mis nõuavad ühiskondlikku hukkamõistu, avaldada oma seisukohta ja arvamust mitmesugustes aktuaalsetes päevaprobleemides jne. Küsimuste ring, milledest ajaleht avaldab kaastöid, on niisama lai kui elu ise.

Kuigi ajaleheveerud on avatud kõigile kodanikele, ei tähenda see ometi, et meie parteilises ajakirjanduses võiksid ruumi leida kaastöid, millel puudub ühiskondlikult positiivne väärtus. Pugejatele, laimajaile, tolmukeerutajatele, haltuura-meestele ja argpüksidele, kes ei julge oma kaastöö eest vastutada, neile jäävad ajaleheveerud suletuks.

Aga ometi saabub meie ajalehe toimetusele materjale, mille autorid taotleavad kitsalt subjektiivseid eesmärke: kaaskoda-

nike laimamist, ülemuste ees sabaliputamist, puru silmaajamist, eneseõigustamist ebaausa käitumise puhul, kättemaksmist vaenumeestele jne.

Missugused on need «kaastööd», millega mõned kodanikud püüavad trügida ajalehe veerugudele, see selgub toimetuse kirjade arhiivi lehitsedes.

«MEIE DIREKTOR 30-AASTANE...»,

alustab laohoidja A. S. oma artiklit, mis on kantud pateetilisest ilukõnест ja läägeist superlatiividest. Kuigi kirjutisest selgub, et lugupeetud direktor on oma vastutusrikkal tööpostil seisnud alles paar(!) kuud ja esialgu ei ole tal peale väheste kogemuste ning hea tahte midagi silmapaistvat, arvab kaastöö autor siiski, et «tubliti töömeest» tuleb «tähtsa juubeli puhul seada teistele eeskujuks» ja «elada lasta». Kas siin pole tege pugemisega, lootusega kasutada ajalehte endale kannuste teenimiseks? Häbematus selliseks katseks on autoril jätku-

nud. Pugejatele ja sabaliputajatele on ajaleheveerud suletud.

Kriitika on meie ühiskonnas edasiviivaks jõuks. Tema ülesandeks on juhtida tähelepanu puudustele ja vigadele meie nõukogulikus ülesehitustöös ning näidata teid nende kõrvaldamiseks. Kriitiline materjal on toimetuses oodatud. Kuid ta eeldab autori enesekriitilist suhtumist, sest mitte iga puhtsubjektiivne meeleliigutus ei nõua veel sulle haaramist. Sõltub karakterist, kuidas keegi reageerib igapäevases elus sageli ettetulevatele arusaamatustele ja ebameeldivustele.

«EBAKULTUURNE TEENINDAMINE

trikotaaziosakonnas ... Ostjalt kisutakse kaup käest ja müüakse meeldivamale kliendile,» pahandab kodanik K. V. oma poolteiseleheküljelises kaastöös ja kirjeldab tundeüllaselt, kuidas müüa tema poolt väljavalitud kauba teisele ostjale ära müüs. «Minu protestid ei aidanud, võib-olla ajaleht aitab,» pöördub ta toimetuse poole. Kohapeal asja kontrollides selgus, et kaebaja nõudis hoopis enda teenindamist väljaspool järjekorda. Ta kurdab asjata, et tal «puudus selline võimukas välimus ja toon, mis mõjutaksid müüjaid minu vastu viisakas olema». Viisakas tuleb olla eelkõige kaaskodanike vastu, keda teenindatakse järjekorras, nende vastu, kes sind teenindavad. Viisakas kohtab ikka viisakust. Kodanik K. V-l aga jätkus ebaviisakust isegi niipalju, et kirjutas häbematusi kaupluse kaebuste ja avalduste raamatusse ilma oma nime ja aadressi sinna märki-

mata. Lisaks kõigele pöördus ta ajalehetõimetuse poole kaebekirjaga lootuses, et ajaleht kompenseerib selle, mis tema «välimuses» puudu jääb.

Tolmukeerutamiseks ja oma enda isiku vägivaldseks maksmapanemiseks ajaleht abi ei anna. Soovitav on «akilistel egoistidel» pisut järele mõelda ja oma närve rahustada, enne kui nad sulle haaravad. Enne mõtle, pärast kirjuta!

Mõnigi kord aga kipuvad kodanikud kergekäeliselt süüdistama teisi, mõistmata, et neid peksavad hoopis «omad vitsad».

«LUBAMATU TÖÖSTIIL ...

valitseb kombinaatartelli «Tartu Metall» mehhaanikatöökogas,» kirjutab kodanik I. S., kurtes, et tema grammofon olevat nimetatud töökogas juba pikemat aega parandada. «Käin ülepäeviti oma grammofoni järel, aga ikka kätte ei saa. Tööd venitatakse kuude viisi ... Kuidas vaatab selle lubamatule olukorrale direktor?»

Asja uurides selgub, et süüdistus kombinaatartelli vastu ei pea ühes osas paika. Kodanik I. S. on oma grammofoni andnud parandada haltuurameestele, kes artelli sildi varjus oma eratöö «otsi» teevad. Ja teadlikuna asjast pole ta ka kviitungit nõudnud. Artell võib ainult kinnitada, et nemad pole võtnud kodaniku grammofoni parandada. Sellest ei tea töökogas keegi. Tegu on eravahekorraga.

Ometi! — signaal on tõsine. Meil leidub siin-seal veel «äri-mehi», kes teevad oma musti «otsi» nõukogude ettevõtete sildi all, ja kodanikke, kes neid usaldavad. Signaalina toimetu-

sele on kirjal tera sees, kuigi avaldamiseks jääb vajaka autoripoolset õiget hinnangut.

«MEIE MAJA KOMANDANT...»

alustab kodanik H. K. oma järjekordset kirja, «teab kõik, mis majas teistel inimestel on, kelle pool käib külalisi, kes kui palju puid ostab, kes kui palju elektrit põletab jne. Kui kaevu juures on mõni tünn leos, siis nimetab ta seda «solgitünniks.» Kirja autor on üldiselt õiglane inimene — ta ei valeta, kuigi pisut liialdab. Tema tahab, et valitseks õiglus, ja et tema õigus jääks peale. Kord kaebab, et naaber peab siga loomapidamiseks keelatud rajoonis. Miilit-savolinik kontrollib. Oige. Tehakse protokoll. Protokoll tehakse muidugi ka kod. H. K-le, sest temagi peab siga. Kuid see ei tähenda midagi, peasi aga, et õiglus võidutseks. Siis kaebab juba naaber, kod. A. O., et kodanik H. K-le on ehitatud õuele mingisugune kuur ilma projektita. Ka seda kontrolliti ja ... «läksid meie peale kaebama, et mul on ehitatud mingisugune kuur, kuid pärast tuli välja, et said ka ise karistada, sest neil endil oli ka ehitatud kuur ilma projektita». Jälle võidutses õiglus. Aga õigluse triumf aina jätkub. Nüüd kirjutab kodanik H. K., et naaber sõimab teda: «Meie toa akna all peab ta jäneseid. Kui ütles, et vii majast kaugemale, siis...» Ka see on tõsi, et naaber peab jäneseid, ja varsti on oodata miilit-saprotokolli. Et naabritevaheline vägipulgavedamine ei lõpe ja ajalehel pole huvi tutvustada oma lugejaile,

kes selles võistluses momendil peal on (sest olukord muutub igakord, kui ühel pooltest õnnestub kätte saada mingit uut trumpi oma naabrite vastu), siis neid materjale toimetuse ei avalda ka ajalehe veergudel.

Oleks väga mõistlik, kui naabrid lepiksid ära, vähem täitevkomitee üldkohustuslikke otsuseid rikuksid ja püüaksid elada nii nagu teised maja elanikud. Arhiivimaterjalides sisaldub rida kaastöid, mis on kirjutatud ühesuguse käekirjaga. Nende kõigi autoriks on kirjasaatja N. V.

«HUVITAV ÜRITUS...»

kirjutab ta, «toimus ajaloo-keeleteaduskonna III kursusel. Oma muljeist uudismaal veedetud päevadest jutustas...» Kirjasaatja N. V. aga ei piirdu kaastööga üliõpilaselust, millega ta on kursis, vaid teatab uudistest raudteelt, lastesõimetest, kaitistest, kus ta pole kordagi käinud. Kaastööd ühest ja sellest samast sündmusest läkitab ta nii vabariiklikele kui ka rajoonide ajalehtedele. Seda mimitatakse haltuuratsemiseks. Ei või ju üliõpilane N. V. teada, mida tehakse asutustes, mille eluga ta pole tuttav. Kahjuks on ta läinud isegi kaugemale. Ajalehes «Edasi» avaldatud informatsioonile toetudes «rikastab» N. V. oma kaastööga ka vabariiklike ajalehtede toimetusi.

Meie ajaleht N. V. kaastöid ei avalda ja paljastas ka teistele toimetustele tema haltuuramehe-palge. Kirjasaatja peab täitma ühiskondlikult tähtsat funktsiooni ning olema usaldatav. See aga nõuab, temalt kõr-

geid moraalseid omadusi. «Äri-
mehi» hingega paberimäärija ei
saa kanda kirjasaatja austavat
nimetust.

Erilise kategooria kirju moodustavad anonüümkirjad. Neid saadavad inimesed, kellel ei ole kas küllaldaselt kodanikujulgust või puhtast südametunnistust. Nad keelduvad abistamast toimetust enda poolt antud andmete õigsuse kontrollimisel, kuigi toimetuses on tagatud nende autorisaladus, kui nad seda sooviksid. Praktika on näidanud, et anonüümkirju kasutatakse peamiselt kaaskodanikele porilooptomiseks.

«ESIMEES JOOB VIINA

ja kõik brigadirid joovad viina. Esimehe lehma piima rasvaprotsent aga on kõrgem, sest tema saab meiereiga paremini läbi ja joob selle kõrgema piimaprotsendi arvel viina.» algab üks anonüümkirj, mis esitab hulgaliselt kahtlase väärtusega fakte. Kui kohapeal asja järele päriti, ei tea keegi midagi konkreetset lausuda.

Iga kolhoosnik on peremees oma kolhoosis. Aruande- ja valimiskoosolekul võetagu sõna. Esimehe valib endale ju kolhoosipere, seda ei tee keegi teine. Isegi «argpüksid» peavad avaldama seal käetõstmisega oma arvamust, miks nad siis oma erinevate seisukohtadega ei julge rahva ette tulla.

Mitmed kirjad kõnelevad just nende autorite argusest. «Kaupluses ei anta peenraha tagasi. Kord jääb saamata 2 kopikat, kord 5 kopikat.» kurdab keegi «Anonüümus». Soovitame «Anonüümusel» küsida talle kuuluv peenraha müüjalt iga kord ta-

gasi. Paremat nõu pole võimalik anda.

Mitte harva saabub toimetusele omapäraseid kirju, milles palutakse või nõutakse abi seal, kus pole võimalik «aidata».

«MAJAPEREMEES KAVATSEB

mind korterist välja tõsta.» kurdab eramaja elanik T. L., «kuid minul pole kuhugi minna. Palun toimetust abistada, et elamutevalitsus kindlustaks mind elamispiinnaga.» On kaks ise asja kavatsused ja tegelikkus. Kontrollimisel selgus, et kodanikul on kasutada 12 m² suurune tuba. Asjaolu, et maja omanik tahab üünnikust vabaneda, pole aluseks elamispinna andmisele linna täitevkomitee elamufondist. Sisuliselt on kodanik T. L. asunud kaitsma maja omaniku huve, kes soovib enda kasutada olevat elamispiinda suurendada. Ja ühisel nõul paluvad nad ka toimetust appi oma plaanide realiseerimisele. Kommentaarid on liigsed.

Toimetusele laekunud kirjades kuulub tubli protsent niisuguste hulka, mis läksid arhiivi puhkama surmaund. Puudutasime neid selleks, et lugejad ei võtaks oma kirjades, mida nad saadavad toimetusele, neist eeskuj.

Kirjutada on lugejail ja kirjasaatjail meile palju. Kirjad nende sisu konkreetne ning andmed usaldustväärivad, niisugused, mida autor on igal ajal valmis tõestama ja kaitsma. Selliste kaastööde ja kirjade eest on toimetus ja ajalehe lugejad autoreile juba ette tänulikud.

K. METSAOTS,
kirjadeosakonna juhataja

Kirjasaatja ABC

Ajalehe kolm esimest nõuet oma kirjasaatjale on:

A. Täpsus. Kõik kaastöös märgitud faktid, andmed ja nimed peavad olema täiesti usaldusväärsed. Kontrollige ise!

B. Konkreetlus. Kaastöö peab olema asjalik. «Vett» hulka panna pole tarvis. Toimetusel — ja lugejatel — on tähtis saada sõnumist vastus küsimustele — kes, millal, kuidas, kus ja mida tegid.

C. Operatiivsus. Kui te tahate oma kaastööd peatselt lehes näha, siis teatage toimetusele sündmustest veel samal päeval ehk hiljemalt järgmisel.

Peale nende kolme põhilise on veel rida tehnilist laadi näpunäiteid, mis on ka olulised.

1. Kui tahate näha oma kaastööd juba järgmise päeva lehes, siis tooge ta toimetusse mitte hiljem kui kell 17.

2. Nimed, mis esinevad sõnumis, tuleb eksituste vältimiseks kirjutada trükitähtedega.

3. Märkige kaastöös kuupäev, mil toimus teie poolt kirjeldatud sündmus.

4. Ärge unustage sõnumile juurde lisamast oma täielikku nime ja kodust aadressi.

5. Kirjutage paberi ühele poolele.

6. Reavahed olgu laiad, siis on hõlpsam parandusi teha.

7. Toimetusel on telefon. Operatiivset informatsiooni on võimalik anda ka telefoni teel.

SISUKORD

Saateks	3
Kirjasaatja tribüün	
Tehase elu peegeldaja	5
Kaastöö kolhoosikülalast	8
Üliõpilase ajakirjanikupilk	11
Kuidas ma kirjutan ajalehele	14
Millest kirjutada	
Tutvustame ametiühingutööd	18
Teie artikkel ilmub rubriigis «Kommunistlike noorte elu»	23
Kollektiivne kirjasaatja	28
Kultuuritöölalaste küsimuste ring	30
«Kirjud veerud»	33
Ajakirjanduslikest žanridest	
Märkmeid informatsioonist	37
Intervjuu	46
Artikkel ja korrespondents	55
Följetonist	63
Olukirjeldusest	72
Paar sõna kirjanduslikust portreest	82
Kirjasaatja meelespea	
Kuidas jõuda sõnameisterlikkuseni	87
Miks kaastöö ei ilmunud	94
Kirjasaatja ABC	98

В ПОМОЩЬ РАБСЕЛЬКОРУ

На эстонском языке

Издание редакции газеты «Эдази»

Тарту, ул. Н. Пирогова, 1.

Toimetaja M. Teder

Tehniline toimetaja M. Nõu

Ladumisele antud 22. XI 1958. Trükkimisele antud 5. I 1959.
Paber 54×84, ¹/₁₆. Trükipoognaid 6,25. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 5,12. Trükiarv 2000 eks. MB 00407. Tellimise nr. 4424.

Trükikoda «Tartu Kommunist», Tartu, Ülikooli 17/19.

Tasuta

TASUTA

A
22396

6344370

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00634437 0